

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH
INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

AGRICULTURAL ECONOMICS

6

ČÍSLO 40 (LXVII)
ROK 1994
ISSN 0139-570X

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD
SLOVENSKÁ AKADÉMIA PÔDOHOSPODÁRSKYCH VIED

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

AGRICULTURAL ECONOMICS

VOLUME 40 (LXVII)

REDAKČNÍ RADA – EDITORIAL BOARD

Předseda – Chairman

Doc. ing. Vladimír J e n í č e k , DrSc. (Vysoká škola zemědělská, Praha, ČR)

Členové – Members

Ing. Gejza B l a a s , CSc. (Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

PhDr. Stanislav B u c h t a , CSc. (Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Ing. Juraj C v e č k o , CSc. (Agris, Bratislava, SR)

Prof. ing. Jan H r o n , DrSc. (Vysoká škola zemědělská, Praha, ČR)

Mgr. Helena H u d e č k o v á , CSc. (Vysoká škola zemědělská, Praha, ČR)

Ing. Viera I ž á k o v á , CSc. (Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Ing. Josef K r a u s , CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. ing. Zdeněk P o d ě b r a d s k ý , CSc. (Výzkumný ústav živočišné výroby, Praha-Uhřetěves, ČR)

Ing. Bohumil P r o u z a , CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. ing. František S t ř e l e č e k , CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

PhDr. Jana Š i n d l á ř o v á (Vysoká škola zemědělská, Brno, ČR)

Prof. ing. Karel V i n o h r a d s k ý , CSc. (Vysoká škola zemědělská, Brno, ČR)

Prof. ing. Jozef V i š ň o v s k ý , CSc. (Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra, SR)

Prof. ing. Ivan V r a n a , DrSc. (Vysoká škola zemědělská, Praha, ČR)

Vedoucí redaktorka – Editor-in-Chief

Mgr. Alena Rottová

© Institute of Agricultural and Food Information, Prague 1994

CZECH LOCAL DEVELOPMENT: IS THERE ROOM FOR COOPERATIVE SOLUTION?

STRYJAN Y., Stockholm University, Sweden

Czech local development: Is there room for cooperative solution?

Zeměd. Ekon., 40, 1994, No. 6, pp. 433-440. – refs. 9, summaries in cz, en

The paper explores potential starting points for locally anchored development initiatives in the countryside. The local situation is analyzed in terms of agents, resources and rule systems applied. The transformation of collective farms, state farms, and the processing industry largely incapacitates local organizational agents. Local human and capital resources may be depleted, but production assets are in temporary oversupply. Rule systems directly inhibit cooperation between local agents. It is argued that initiatives for local development would presuppose a radical reframing of current perceptions and problems.

local development, institutional transformation, owners' cooperatives, state farms, agricultural cooperation

The transformation of Czech agriculture is a complex and multidimensional process (Stryjan 1992), whose dynamics and consequences can be studied from a variety of angles. Thus, institutional aspects have been discussed in Stryjan (1992, 1993). Economic consequences were considered by Brabenec and Šařecová (1993). Social impacts were examined by Hudečková and Lošťák (1992) and Majerová (1993) and attitudes by Brabenec and Šařecová (1991), to name a few. The focus of this paper is on the local scene, and on potential starting points for locally anchored development initiatives in the countryside. The paper continues and updates the outline of regional problems presented in September 1992 and in Stryjan (ibid.).

When studying a case of institutional transformation, the choice of a suitable vantage point is a central question. Roughly, it is possible to distinguish three possible levels of discussion:

- a) **National:** policies, rule-systems, legislation, etc. A brief review of these was presented in Stryjan and Mašková (1992), and Stryjan (1992). In this review, such institutional features will only be discussed as constraints for action at the local level.

- b) **Organizations:** these are building blocks of the order - but also major agents in the realignment towards the formation of any new order. Plotting the futures of organizational populations can help us to understand and foresee the nature of the order now in the process of establishing itself.
- c) **Individuals** as such do not belong in an institutional perspective proper, and are commonly dealt with under the heading of "consequences" (e.g. dislocation, famine, or increasing welfare). In this paper, these aspects are dealt with at an aggregated level, as grouped in local populations. However, the loosening of institutional constraints in a generally fluid situation of change underscores the role of individual agency and entrepreneurship. Individuals are potentially important agents in the shaping of future's organizations.

In considering these levels, this paper adopts a logical/regional perspective. It considers macroinstitutional arrangements and organizational population only in a restricted way "as they are seen from the local window". Needless to say, the local scene is not an island unto itself. All levels intersect on the local scene, and in an interplay with local circumstances, define it in terms of (a) the agents populating it (b) the resources available, and (c) the rule-systems applied.

AGENTS

An important role on the local scene is played by organizations. Change at the organizational level is a matter of reshaping the organizations that the former agroindustrial complex consisted of. Considered from the local horizon, three clusters of organizations, and the changes they undergo, are of direct relevance to our discussion. These are: (1) the former collective farms (JZD, referred to below as CFs), (2) the state farms (SF), (3) enterprises of the processing industry, and their distribution linkages.

The formal transformation of the CFs in accordance with the transformation law has been completed in the course of 1993. Contrary to the government's initial ambitions, it did not result in the demise of these units, and their breakup into private farms, but in a metamorphosis of sorts. The absolute majority of CFs converted into so-called cooperatives of owners¹⁾. This, however, is only the starting point for a continued process of change. I have argued elsewhere (S t r y j a n 1992) that the organizational form in question is highly defective, and, under certain constellations of owners, essentially ungovernable. These flaws are especially critical in a time of environmental strain, as that currently created by worsening terms of trade. The prediction is (ibid) that a large portion of the CFs will eventually end up disintegrat-

1) According to the Czech-Moravian Union of Farming Cooperatives (CM SZD), the rate is 92,5%. The actual rate is difficult to define (due to the splitting of some CFs), and may be slightly lower.

ing, due to internal conflicts, economical failure, or a combination of both²⁾. Only cooperatives with a tolerably coherent corpus of members, and/or under a highly competent management stand a chance to survive in their present form. Many - or most, of the remainder will gravitate towards more viable organization and/or incorporation forms, namely joint stocks or limited liability companies on one hand, and cooperatives whose membership is limited either to worker-owners, or to the members of the local community, on the other.

Unlike the transformation of CFs, that was channelled by detailed legislation into a highly controlled and structured path, the "transformation" of state-farms management has largely been left to its own devices. Consequently, variety, that was suppressed in the transformation of CFs, emerges in its full range in the case of SFs. In relation to SFs, the state holds two incompatible roles: as an owner and agent for taxpayers, it is expected to maximize return on state property; as a quasi revolutionary government, it aspires to create a new "free" farming sector, through a radical redistribution of assets and entitlements³⁾. As the Land Fund's present generous policy towards would-be buyers of farming state-property indicates, the balance definitely seems to tilt to the latter task of the two. This policy may be explained by any of two factors: (a) due to ongoing farming crisis, the assets are not attractive enough to business-minded buyers. (b) Once transformation failed to turn CFs into a growing-bed for "free farmers", the government may have transferred this ambition to SFs. A suspicion that these estates, if "too successfully" privatized, would complicate future relations with the European Community, may have played some role as well.

Besides private farms of varying sizes, we can observe in the rubble of this (sub)sector the emergence of corporate estates, and also of owners's cooperatives, established on restituted land, with restituted, or advantageously purchased assets. Though initially discriminated against by the restitution law (that does not give claimants the same advantages as the law of transformation), the advantage of these cooperatives at present is that they start on a legally clean slate, and are, thus, immune from any future harassment by retroactive legislation, of the sort the government periodically imposes on transformed CFs. In the long run, the breaking-up of the state-farms is likely to produce a group of forceful organizational agents. For the time being, however, many of these are still swamped in legal problems, due to the extremely slow handling of the transfer of property deeds.

2) We have observed, in the course of our project, cases of CFs debilitated by struggles between various owner-groups, or destroyed by a general run on the CF's assets by members and restitution claimants.

3) It is worth mentioning that the government turned down, in 1991, an initiative of the farm-workers' trade union to arrange employee-buyout schemes of state farms, deciding, instead, in favour of regular privatization projects, which it eventually abandoned.

Processing industry has been both privatized and deregulated to a considerable degree. Deregulation seems, however, to strengthen, rather than weaken oligopolistic tendencies. Both the timing, and the organization of the privatization process have practically excluded farmers ("old" as well as "new" ones) from attaining a stake in the industry (S t r y j a n 1992). Consequently, we witness a growing gap between farming output prices and consumer prices: Unlike their western counterparts, Czech farmers have no share in the revenues that this gap generates. Though we do not have any precise data on the matter, it also appears that the present owners of the industry generally reside outside the respective region, and lack any local or regional involvement.

Summing up, one of the central problems of the present situation is that problematic and often non-functional property relations in primary production incapacitate a great number of organizations. Many would-be organizational agents are, for the time being, literally unable to "pull their act together".

RESOURCES

The present situation presents a paradoxical mixture of scarcity and oversupply. On one hand, we have to do with a clear case of resource depletion: agriculture as a branch is undergoing a (partly) administered decline, reflected by a fall in employment, profitability, investment, and a proportion of GNP (Ministry of Agriculture/Agrospoj 1993). Both transformation and restitution entail a net transfer of capital from country to town (S t r y j a n 1992); relatively lower wages in agriculture and local employment problems are likely to depress local markets. Coupled with nearly full employment nationally, and ample opportunities in other sectors of the economy, and in the metropolitan region, these problems are likely to cause a brain-drain in the countryside. On the other hand, the breakup of state-farms, and partly of CFs as well, may flood the local market with incommitted production assets. Paradoxically, a policy meant to enshrine property rights, may, thus, ultimately strengthen the bargaining position of human resources and local commitment.

The situation imposes on all agents a number of shared problems that would best be tackled by cooperation at local level. Namely, of a reasonable utilization of existing production assets, of negotiating the hindrances posed by an externally dominated processing industry, and of the decline of their local environment (S t r y j a n 1992), and of the branch they act in. That the propensity for cooperative action is extremely low, has first and foremost to do with the rules of the local game.

RULES

Since the revolution, successive governments have passed an impressive succession of laws, amendments and regulations for the farming sector, virtually redefining

the legal framework for the farming sector. There is also a degree of point intervention in local affairs (by district officers, the Privatization Ministry, and the Land Fund). The impact of organizations and rules notwithstanding, the local scene is, as ever, a highly personalized one. We are likely to encounter there individuals and groups acting side-by-side with, and on the same footing as organizations. Furthermore, organizations, too, may be highly personalized, inasmuch their resources may be contingent on personal contacts, and their policies keyed to furthering of personal goals. Local agents may also, at times, resort to contacts with the state-bureaucracy, to defeat their local opponents.

For the time being, the local rules of the game are marked by a fierce competition over assets and entitlements. The one-side emphasis on property rights as the central organizing principle for all economic activity reinforces the zero-sum character of the game. Further factors that lower the propensity to cooperate are:

- 1) A traditional tendency to await government initiatives.
- 2) Lack of trust between agents. Besides old times' legacy (such as the chasm between "old" and "new" farmers), it also reflects the fact that some agents actually can gain more by interacting with government organs, than by interacting with each other.
- 3) An actively hostile government attitude to all forms of cooperation, especially in agriculture (cf S t r y j a n 1992).
- 4) Major agents are incapacitated, or lack local commitment. External owners may (and for good reasons) have an ambivalent attitude towards the local community.
- 5) Best talents, and would-be social entrepreneurs migrate from the countryside to where the opportunities are.

A NECESSARY REFRAMING

In order to break the vicious circle that the present situation creates, a radical reorientation is necessary at the local level:

- 1) From considering the state and its organs as a solution - to considering it as a problem and a constraint. The state's incapacity to formulate a farming, or a regional policy places all agents in the same boat, as it were.
- 2) From an adversary - to a cooperative relation at local level, focusing on common problems and interests, rather than on the (quite real) divisions. The latter cannot be denied, yet should not be allowed to dominate the scene.
- 3) From a focus on maximizing individual (agricultural) production - to a local perspective, that seeks to maximize local benefits, and endorses common marketing, initiatives, and diversification out of primary production.

Recent information indicates some shift in this direction (if an infinitesimally small one) for the time being. We have observed the formation of some enterprises with a clear orientation towards local development, and a few examples of coopera-

tion between producers in order to assume control over processing plants. It is to be hoped that these, as yet isolated, initiatives will help to establish a new pattern for local development.

References

- BRABENEC, V. - ŠAŘECOVÁ, P. (1991) : Názor obyvatel venkova na budoucnost venkova a zemědělství. *Zeměd. Ekon.*, 37, 1991, č. 7, s. 433-440.
- BRABENEC, V. - ŠAŘECOVÁ, P.: Vztah mezi cenovým vývojem zemědělských výrobků a trhem v ČR. Příspěvek na konferenci Agrární perspektivy II., VŠZ, Praha, září 1993.
- HUDEČKOVÁ, H. - LOŠŤÁK, M.: The Influence of Collectivization and Decollectivization on the Development of Rural Communities in the Czech Republic. *J. Rur. Coop.*, XX, 1992, s. 111-126.
- MAJEROVÁ, V.: Sociologický pohled na změny v československém zemědělství po roce 1989. *Sociol. Venk. Zeměd.*, 28, č. 1, s. 31-41.
- STRYJAN, Y.: Czechoslovak Agriculture: Institutional Changes and Cooperative Solutions. *J. Rur. Coop.*, XX, 1992, s. 139-165.
- STRYJAN, Y.: Československé zemědělství: Institucionální změny a řešení družstevní otázky. (Revidovaná česká verze). *Zeměd. Ekon.*, 39, 1993, č. 7, s. 521-537.
- STRYJAN, Y. - MAŠKOVÁ, E.: The Reshaping of the Czechoslovak Economy. *Econ. Industr. Democr.*, 1992, č. 13, s. 561-581.
- CM SZD: Výsledek transformace ZD dle zákona č. 42/92Sb ke dni 28.1.1993.
- Ministerstvo zemědělství ČR, Agrospoj: Návrh základních principů zemědělské politiky vlády ČR do roku 1995. Příloha Agrospoje, září 1993.

Arrived on 24th November 1993

Stryjan Y., Stockholm University, Sweden

Český lokální vývoj: existuje zde prostor pro družstevní řešení?

Zeměd. Ekon., 40, 1994, č. 6, s. 433-440. – lit. 9, res. angl., čes.

Tato práce nastiňuje lokální a regionální perspektivy transformace českého zemědělství a zkoumá potenciální výchozí body lokálně zakotvených iniciativ rozvoje venkova. Aktualizuje a rozšiřuje výsledky, které jsem na tomto fóru prezentoval v letech 1992-1993. Na lokální scéně se podílejí tři úrovně institucionální transformace - národní, organizační a individuální, které ji spolu s místními podmínkami definují z hlediska (a) činitelů, kteří ji osídlují, (b) dostupných zdrojů a (c) uplatněného systému pravidel.

Činitelé: Tři skupiny organizací a změny, jimiž procházejí, jsou relevantní pro naši diskusi: původní zemědělská družstva (ZD), státní statky (SS) a podniky zpracovatelského průmyslu včetně jejich distribučních článků. Obecně řečeno, většina lokálních činitelů je brzděna problematickými a často nefunkčními vlastnickými vztahy: transformace ZD probíhala formou legislativní redistribuce práv, která se vyznačovala jednostranným programovým důrazem kladeným na práva vlastnická a ignorováním ostatních nároků. V nové organizační populaci dominují "družstva vlastníků", což je forma vnitřně nestabilní a hybridní. Rozpad státních statků probíhá značně nestrukturalizovanou formou, částečně díky vnitřně rozporné pozici státu. V dlouhodobém výhledu pravděpodobně bude výsledkem vytvoření skupiny silných organizačních činitelů, méně zranitelných vůči manipulacím ze strany státu než transformovaná družstva. Různorodost forem, která byla potlačena v procesu transformace ZD, se v případě SS projevuje v plné šíři a vytváří smíšenou populaci soukromých farem, akciových společností a družstev vlastníků. Mnohé z nich jsou dosud handicapovány extrémně pomalým převodem vlastnictví. Privatizace zpracovatelského průmyslu byla načasována tak a probíhala takovým způsobem, že vyloučila zemědělské prvovýrobce z možnosti získat podíl na tomto odvětví. Jak jeho kontrola, tak z něho plynoucí zisky jsou odsouvány mimo lokální scénu.

Zdroje: Současná situace představuje paradoxní směs nedostatku a přebytku: transformace a restituce mají za následek netto transfer kapitálu z venkova do města. Útlum odvětví zapříchňuje odčerpávání jak lidských, tak materiálních zdrojů. Tato krize může vyústit v zaplavení lokálního trhu volnými produkčními aktivy. Paradoxně tak politika směřovaná k upevnění individuálních vlastnických práv může v konečném výsledku posílit rozhodující pozici lidských zdrojů a lokálních iniciativ a posílit tendence ke spolupráci. Skutečnost, že jsou tendence k družstevním aktivitám stále extrémně nízké, souvisí s místními pravidly hry.

Pravidla: Lokální scéna je vysoce personalizovaná. Jednotlivci a skupiny jednají na stejném základě jako organizace. Zdroje mohou být přidělovány na základě osobních kontaktů a opatření hospodářské politiky zaměřena k prosazování osobních cílů. V současné době se lokální pravidla hry vyznačují ostrým bojem o aktiva a práva. Tradiční tendence vyčkávat na vládní iniciativy a reagovat spíše vůči centru než na stejné úrovni, nedostatek důvěry mezi jednotlivými činiteli a aktivně nepřátelský přístup vlády vůči všem formám družstevnictví, zejména v zemědělství, to vše snižuje tendence ke splupráci. Kromě toho většina hlavních činitelů je zneschopněna nebo postrádá místní vazby. Externí vlastníci mohou mít (a to z dobrých důvodů) ambivalentní vztah k místní komunitě a ti nejschopnější a potenciální podnikatelé jsou přitahováni lepšími možnostmi mimo region.

Aby bylo možno rozbít začarovaný kruh, který vytváří současná situace, je nezbytná radikální změna orientace na lokální úrovni, a to (1) od nahlížení na stát jako na zdroj řešení k tomu, že je považován za problém a omezující prvek; (2) od nepřátelských vztahů ke vztahům spolupráce na lokální úrovni s důrazem kladeným na společné zájmy a problémy, které mohou přemostit stávající rozpory; (3) od zaměření na maximalizaci

individuální (zemědělské) produkce k lokálním perspektivám, hledajícím maximum lokálního prospěchu a podporujícím společný marketing, iniciativy a diversifikaci primární produkce. V posledním období jsme pozorovali určitý posun v tomto směru, i když je ještě příliš brzy na to, aby bylo možno říci, zda signalizuje skutečnou změnu směru.

lokální rozvoj, institucionální transformace, družstva vlastníků, státní statky, zemědělské družstevnictví

Adresa autora:

Yohanan Stryjan, Phil. Dr., Dept. of Business Administration University of Stockholm,
S-106 91 Stockholm, Sweden, tel. +8 16 31 06

JENÍČEK V., Vysoká škola zemědělská, Praha, Česká republika

Rozvojové země a zemědělství

Zeměd. Ekon., 40, 1994, č. 6, s. 441-456. - 4 obr., 2 tab., lit. 9, res. čes., angl.

Článek charakterizuje v první části ekonomický růst a strukturální vývoj v zemědělství, tj. vzájemné strukturální změny sektoru primárního (A), sekundárního (I) a terciálního (S), se zřetelem na dvě podstatné makroekonomické veličiny - hrubý domácí produkt (GDP) a pracovní sílu (L). Rovněž uvádí tzv. vývojovou zkratku, typickou pro některé rozvojové země při přeměně tzv. tradiční struktury ve strukturu tzv. relativně vyspělé resp. moderní. Následuje stručná deskripce zemědělství a výživové situace v rozvojových zemích včetně vlivů dynamického populačního vývoje.

rozvojové země, zemědělství, ekonomický růst, strukturální vývoj, sektory ekonomiky, výživová situace

Široké pojetí výroby, definované jako výroby hmotných statků a služeb, přesahuje úzkou koncepci výroby, tj. výrobu hmotných statků a tzv. produktivních služeb o tzv. neproduktivní služby (např. školství, zdravotnictví, státní správu atd.). Široké pojetí výroby má racionální jádro v tom, že zohledňuje vývoj lidské společnosti, kdy dochází postupně k rozvoji služeb včetně služeb neproduktivních. Na relativně vysokém stupni vývoje začíná společnost dokonce vynakládat rychleji rostoucí množství práce a prostředků na poskytování služeb, než na výrobu hmotných statků. Proto je pro posuzování vývoje výroby, zvláště výroby ve světovém měřítku, účelné nezužovat ji na hmotnou výrobu, nevylučovat ani služby celkem, ani neproduktivní služby a naopak je do ní zahrnovat. Světová výroba je v tomto pojetí výrobou hmotných statků a služeb ve světě.

EKONOMICKÝ RŮST A STRUKTURÁLNÍ VÝVOJ A ZEMĚDĚLSTVÍ

V historickém vývoji převládal ve světě vždy ekonomický růst nad poklesem či stagnací výroby. Probíhal ovšem velmi nerovnoměrně co do času i teritoriálního rozložení. K podstatnému urychlení a teritoriálnímu rozšíření ekonomického růstu došlo zejména od doby průmyslové revoluce koncem 18. století. Tento moderní

ekonomický růst se ve srovnání s minulostí vyznačuje poměrně stálým vzestupem produkce na obyvatele, doprovázeným zvyšováním počtu obyvatel a obvykle i podstatnými strukturálními změnami. Moderní ekonomický růst je procesem dlouhodobým, který nevylučuje dočasné poklesy a tudíž kolísání, avšak celkově jeví jasné vzestupnou tendenci. Rychle se zvyšující počet obyvatel spojený s tímto procesem je na určitém stupni vystřídán zpomalováním populačního růstu a případně i poklesem. Pod podstatnými strukturálními změnami se míní především přesun těžiště z průmyslu na služby a strukturální změny uvnitř sektoru služeb. Moderní ekonomický růst je podmíněn z historického hlediska nebývalým rozvojem vědy a techniky a jejich technologickou aplikací. Jedná se sice o ekonomický růst ve státním měřítku, ale protože národy nežijí izolovaně, růst jedněch ovlivňuje druhé. Jde tudíž o mezinárodní a díky rostoucí interdependenci světovou kategorii.

Proces ekonomického růstu není stejnorodý. Z hlediska hlavních faktorů ovlivňujících ekonomický růst lze vyčlenit dva typy růstu. Intenzivní růst je spjat s růstem produktivity založené na uplatnění nových poznatků vědy a techniky ve výrobě, který se projevuje snížením nákladů na jednotku výroby a zvýšenou kvalitou produkce. Extenzivní růst s těmito atributy být spojen nemusí, neboť k růstu výroby stačí rozšířené vklady práce a kapitálu bez vědeckého a technického pokroku a lepší organizace. Ve skutečnosti nedochází ovšem ani k čistě extenzivnímu, ani k čistě intenzivnímu růstu. Jak extenzivní, tak intenzivní prvky se vyskytují současně, ale jedna skupina vždy převažuje. Ekonomický růst je proto většinou převážně intenzivní nebo převážně extenzivní.

Ekonomický růst lze členit rovněž z hlediska strukturálního. Při rozdělení národního hospodářství na tři základní sektory: zemědělství, průmysl a služby, může podle různých se podmínek nejrychleji růst kterýkoli z těchto sektorů. Roste-li nejrychleji průmysl, jde o industrializační typ růstu.

Dochází-li k přesunu těžiště ekonomické aktivity z průmyslu na sektor služeb, jde o ekonomický růst zaměřený na služby. Avšak i když si průmysl udržuje rychlejší dynamiku než služby, může k relativnímu zvýšení podílu služeb a poklesu podílu na hrubém domácím produktu (HDP) stejně docházet. Vysvětlení tohoto přesunu spočívá v tom, že na určitém stupni vývoje roste poptávka po službách rychleji než po průmyslových výrobcích. Při pomalejším růstu nabídky služeb a rychlejším růstu nabídky průmyslu nastává proto mnohem větší vzestup cen služeb. V běžných cenách proto podíl služeb na HDP stoupá a podíl průmyslu klesá.

Výjimečně může dojít i k růstu orientovanému na zemědělství, jenž může být dočasně žádoucí v zemích, kde došlo k velkému poklesu či dlouhodobé stagnaci zemědělské výroby. V tomto případě se zvyšuje podíl zemědělství a klesá buď podíl průmyslu, nebo služeb, nebo obou sektorů.

Pod sektor zemědělství lze zahrnout vlastní zemědělství, lesní hospodářství a rybolov. Průmysl je chápán rovněž v širokém pojetí, tj. obsahuje těžební i zpracovatelský průmysl, stavebnictví a produkci elektrické energie, plynu a vody. Služby

představují zbytek, zahrnující dopravu a spoje, obchod a bankovníctví, státní správu a ostatní služby.

Pro jiný účel může mít oprávnění klasifikace na primární, sekundární a terciární sektor. Do primárního sektoru patří celá prvovýroba, zahrnující nejnižší stupeň zpracování pracovních předmětů, tj. zemědělství a veškerá těžba. Sekundární sektor tvoří obvykle zpracovatelský průmysl, stavebnictví a energetika a terciární sektor zahrnuje zbytek. V poslední době se považuje za vhodné vyčlenit z terciárního sektoru oblast vědy a kvalifikace pracovní síly jako kvartární sektor a oblast sociální jako kvintární sektor. Dokonce se píše o zvláštním sektoru informací.

K označení podílu zemědělství v národním hospodářství se používá symbolu A, pro průmysl symbol I a pro sektor služeb symbol S. A, I a S jsou počátečními písmeny anglických názvů těchto sektorů (agriculture, industry, services). Seřadí-li se tři základní odvětví podle velikosti, lze rozlišit logicky 6 struktur. Například SIA je označení struktury, v níž převládá sektor služeb, ASI znamená zase tradiční strukturu, v níž převažuje zemědělství. Tyto struktury představují rovněž historické fáze strukturálního vývoje.

Nízká ekonomická úroveň je odrazem technické zaostalosti podmiňující nízkou produktivitu. Za těchto okolností je rozmístění pracovních sil a výrobních prostředků mezi základní odvětví podřízeno především nutností uspokojit nejzákladnější existenční potřeby, tj. zajistit potravu a oděv. Proto je zemědělství nejdůležitějším a nejrozsáhlejším odvětvím, absorbuje největší část pracovní síly a je hlavním zdrojem tvorby HDP. Pokud se jedná o vztah průmyslu a sektoru služeb, historický charakter ekonomických vztahů vedl k tomu, že značná část pracovní síly se soustřeďovala spíše ve veřejných a soukromých službách a sféře oběhu než v primitivních průmyslových (převážně řemeslných) odvětvích. Nehledě na to, mnohé průmyslové a řemeslnické pracovní procesy nebyly ještě odděleny od zemědělství. Proto tradiční struktura ASI odpovídá logicky nižší ekonomické úrovni než AIS.

Byla-li tradiční struktura vysvětlována technickou zaostalostí, je objasnění moderní struktury zapotřebí hledat v technické vyspělosti, podmiňující podstatné zvýšení produktivity jak v průmyslu, tak i v zemědělství. Vysoká produktivita, dosahovaná v těchto dvou odvětvích, umožňuje jednak vyprodukovat postačující množství zemědělské a průmyslové produkce a dále uvolnit pracovní síly a výrobní prostředky pro služby, které jsou dosud převážně pracovníě intenzivní. Rozvoj služeb zpětně příznivě působí na rozvoj průmyslu a zemědělství. Tento schematický nárys kauzálních spojitostí mezi technickým pokrokem a formováním moderní národohospodářské struktury je i v souladu se strukturálním efektem relativně vysokého HDP na obyvatele. S jeho růstem totiž relativně klesá poptávka po potravinách a předmětech krátkodobé spotřeby a její těžiště se přesunuje na předměty dlouhodobé spotřeby a zejména na různé služby. Proto se sektor postupně stává zdrojem zaměstnanosti a podílí se i v rozhodující míře na HDP.

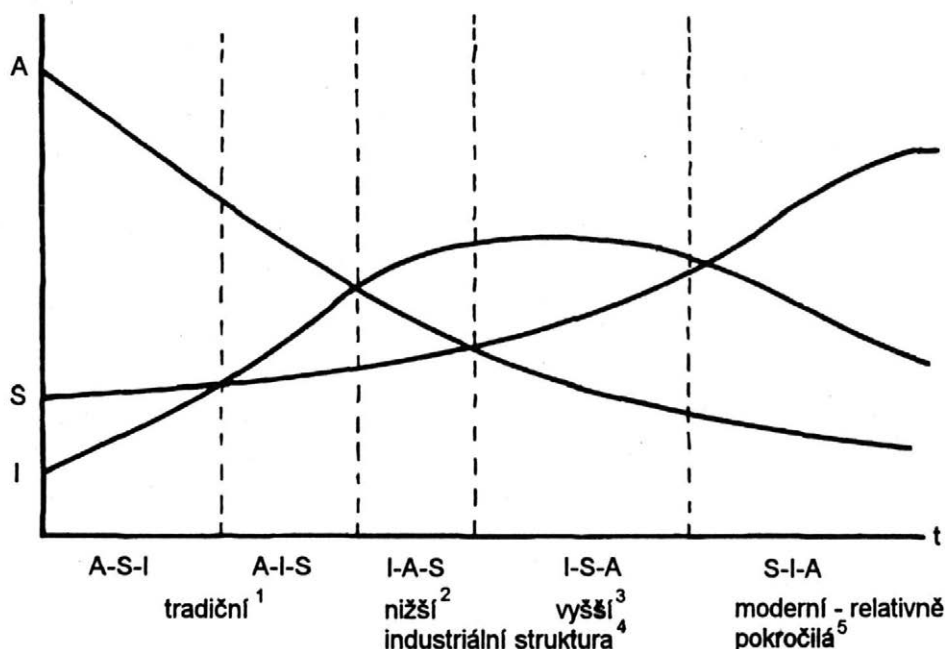
Historický proces přeměny tradiční struktury (ASI, AIS) v moderní (SIA) vyjadřuje tři základní dlouhodobé tendence bez ohledu na to, jedná-li se o celkovou produkci či pracovní sílu:

- podíl zemědělství klesá,
- podíl průmyslu roste,
- podíl sektoru služeb rovněž roste.

Tyto tendence jsou bez jediné výjimky zachyceny v obou grafech (1, 2).

Relativní pokles zemědělství je spojen s absolutním růstem zemědělské produkce. Pokud se jedná o zemědělskou pracovní sílu, je její relativní pokles provázen do určité doby absolutním růstem, po němž nastává absolutní pokles. Rozdílnost vývojových tendencí zemědělské produkce (absolutní růst) a pracovní síly (absolutní pokles), jasně patrná od období zlomu, je výrazem již zmíněného rychlého růstu produktivity v zemědělské výrobě při pomaleji stoupající poptávce po zemědělské produkci.

Relativní vzestup průmyslu je dlouhodobě spojen s absolutním růstem průmyslové produkce i pracovní síly. V poválečném období, zejména od 60. let, se však

1. Klasická cesta strukturálního vývoje – Classical way of structural development

A = zemědělství – agriculture

S = služby – services

I = průmysl – industry

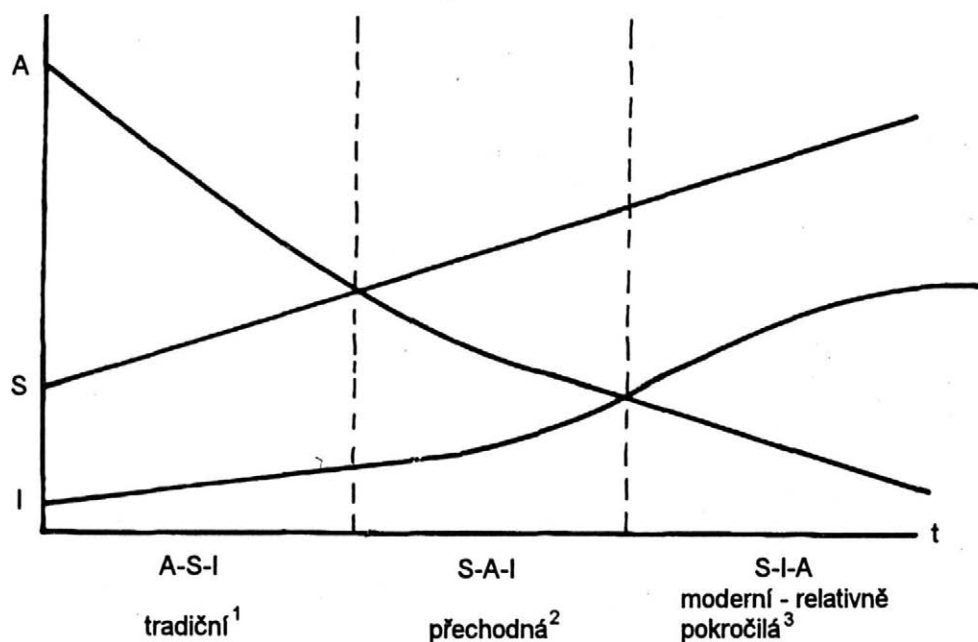
t = čas – time

¹traditional, ²lower, ³higher, ⁴industrial structure, ⁵modern-relatively progressive

začíná v některých nejrozvinutějších zemích projevovat zpomalení vzestupu, stagnace v 70. letech a 80. letech dokonce pokles podílu průmyslu jak na produkci, tak i na pracovní síle. Tento proces je provázen pokračujícím absolutním růstem průmyslové výroby za současné stagnace či snižování průmyslové pracovní síly. V rozvojových zemích (RZ) však podíl průmyslu podstatně stoupá.

Relativní vzestup sektoru služeb je spojen s absolutním růstem produkce tohoto sektoru i zde zaměstnané pracovní síly. Převládající relativní vzestup sektoru služeb je jev, který začal krystalizovat teprve v průběhu několika posledních dekad. V rozvinutých ekonomikách roste podíl služeb v důsledku relativního poklesu zemědělství a průmyslu, kdežto v rozvojových zemích se zvyšuje jak podíl průmyslu, tak podíl služeb (průmysl rychleji než služby) při snižování podílu zemědělství. V rozvinutých ekonomikách dochází k posilování moderní struktury (SIA), kdežto v rozvojových probíhá přeměna jedné struktury v druhou.

Historický vývoj od tradiční k moderní struktuře neprobíhá ve všech zemích stejně. V zásadě lze rozlišit dvě cesty strukturálního vývoje v závislosti na tom, zda-li se průmysl stal největším odvětvím národního hospodářství. V některých rozvinutých zemích od tradiční struktury ASI došlo nejprve k předstížení služeb

2. Strukturální zkratka – Structural shortcut

A = zemědělství – agriculture

S = služby – services

I = průmysl – industry

t = čas – time

¹traditional, ²transitional, ³modern-relatively progressive

I. Převládající znaky rozvojových ekonomik ve srovnání s rozvinutými tržními ekonomikami –
Prevailing features of developing economies in comparison with developed market economies

Ukazatel ¹	RZ ²	RTE ³	
HDP/ob. v USD ⁴	800*		19 090
Struktura HDP v % ⁵	A	15 SIA**	3 SIA
	I	35	33
	S	50	64
Struktura PS v % ⁶	A	62 AIS	6 SIA
	I	16	36
	S	22	58
Teritoriální struktura vývozu v % ⁷	RTE	65	77
	RZ	28	19
	TE	7	4
Komoditní struktura vývozu v % ⁸	Potraviny a suroviny ⁹	22	16
	Paliva ¹⁰	25	4
	Prům. výrobky ¹¹	53	80

Pramen – Source:

WDR 1991, UNCTAD Handbook of International Trade and Development Statistics 1991

RZ = rozvojové země – developing countries

RTE = rozvinuté tržní ekonomiky – developed market economies

TE = transformující se ekonomiky – economies in the process of transformation

Poznámka – Note:

* Podle WDR včetně ČLR, která průměrný HDP/obyvatele v USD v RZ snižuje – Including China, what considerably lowers the amount of GDP per 1 inhabitant (in \$) for developed countries as a total

** SIA znamená moderní strukturu s největším sektorem služeb (S), následovaným průmyslem (I) a zemědělstvím (A) – ISA means a modern economic structure with the prevailing share of services (S) followed by industry (I) and agriculture (A), respectively

ASI znamená tradiční strukturu ve velikostním pořadí zemědělství (A), služby (S) a průmysl (I) – ASI means a traditional economic structure with the sequence agriculture - services - industry (according to the volume)

¹feature, ²GDP per 1 inhabitant, ³structure of GDP in per cent, ⁴structure of labor in per cent,

⁵territorial structure of export in per cent, ⁶commodity structure of export in per cent, ⁷foods and raw materials, ⁸fuels, ⁹industrial goods

a vzniku vyššího stupně této struktury AIS. Průmysl potom předstihl zemědělství a vznikla industrializační struktura IAS, která se po vystřídání zemědělství službami změnila na vyšší typ industrializační struktury ISA, od níž vede vývoj k moderní struktuře SIA. Tato cesta, příznačná pěti fázemi strukturálního rozvoje, se nazývá klasickou cestou. Některé rozvinuté země, jenž začaly s industrializací později, stejně jako většina rozvojových zemí však procházejí pouze třemi fázemi strukturálního vývoje. Po tradiční struktuře ASI následuje přechodná struktura SAI a po ní známá moderní struktura SIA.

Vzhledem ke zvláštnímu charakteru služeb v rozvojových zemích má i tato struktura zvláštní charakter. Nenazývá se proto moderní, ale relativně pokročilá. Cesta strukturálního vývoje, vyznačující se obvykle jen třemi fázemi a postrádající ve svém vývoji industrializační strukturu, je uváděna jako strukturální zkratka.

Ačkoli zemědělství jeví dlouhodobou tendenci k relativnímu poklesu, jeho produkce se absolutně zvyšuje v důsledku zvyšující se poptávky rostoucího počtu obyvatel a díky růstu produktivity podmíněné vědeckotechnickým rozvojem. Ve všech zemích světa se proto nejen podíl zemědělství na produkci, ale i na pracovní síle zmenšuje (tab. I)).

Světová zemědělská výroba se dlouhodobě zvyšuje zhruba o 2,5 % ročně a předstihuje populační růst, byť nerovnoměrně. Velmi rychlých temp růstu docilují zejména rozvojové země, především proto, že v nich roste nejrychleji obyvatelstvo a růst zemědělské výroby je životní nutností. Rozvinuté země zvyšují zemědělskou výrobu mnohem pomaleji, avšak jak výnosnost, tak produktivita je v těchto zemích nejvyšší na světě. Nejrychlejší dynamiky zemědělské výroby dosahovala ČLR. Její úroveň je velmi nízká, převyšuje však parametry dosahované většinou rozvojových zemí. V jejich rámci se v posledních desetiletích zlepšila situace v Asii, včetně kdysi hladovějící Indie, ale zhoršilo se postavení Afriky na jih od Sahary. Tempo růstu zemědělské výroby je v těchto zemích pomalejší než tempo růstu obyvatelstva, takže zemědělská výroba na obyvatele klesá (tab. II).

ZEMĚDĚLSTVÍ A VÝŽIVOVÁ SITUACE ROZVOJOVÝCH ZEMÍ

Zemědělství v mnoha RZ zůstává nejdůležitějším hospodářským sektorem. Vytváří existenční podmínky pro většinu obyvatelstva a u početné skupiny RZ s nízkou úrovní důchodu, zvláště z oblasti subsaharské Afriky a Jižní Asie, se podíl v průměru 1/3 na hrubém domácím produktu. Zemědělské produkty, mnohdy jen několik málo zemědělských plodin či surovin, tvoří převážnou část jejich celkového vývozu. Typickou deformací ekonomik je monoprodukce zemědělských plodin či surovin, v afrických podmínkách jsou zvláště konzervovány tradiční občinové, feudální a polofeudální struktury s převládající malovýrobou, s primitivními výrobními prostředky a nízkou produktivitou práce. Využívání půdy je často spojeno s tzv. žárovým úhorováním, tj. vypalováním prostoru pro obnovu přirozené

II. Tempo přírůstku obyvatelstva, zemědělské výroby a výroby potravin – Growth rates of population, agricultural production and food production

-	Obyvatelstvo ¹			Zemědělská výroba ²			Výroba potravin ³		
	60.	70.	80.	60.	70.	80.	60.	70.	80.
Léta ⁴									
RTE ⁵	1,0	0,8	0,6	2,1	2,0	0,6	2,1	2,0	0,6
RZ ⁶	2,5	2,5	2,3	2,8	2,9	2,6	2,8	2,9	2,6
ČLR ⁷	2,6	1,7	1,2	5,5	3,2	4,3	5,5	3,2	4,3
RZ ⁸ :									
Amerika ⁹	2,7	2,5	2,2	2,9	3,2	2,0	3,6	3,4	2,2
Afrika ¹⁰	2,6	2,9	3,0	2,8	1,4	2,3	2,7	1,6	2,5
Severní ¹¹	2,5	2,6	2,7	2,9	2,0	3,0	2,8	2,3	3,2
Subsaharská ¹²	2,6	2,9	3,1	2,8	1,1	2,3	2,6	1,4	2,3
Asie ¹³	2,4	2,3	2,1	2,6	3,2	3,1	2,6	3,3	3,2
Západní ¹⁴	2,9	3,2	2,8	2,9	3,7	2,4	2,8	4,0	2,4
Jižní ¹⁵	2,4	2,3	2,0	2,6	3,1	3,2	2,6	3,2	3,3
Svět ¹⁶	2,1	1,9	1,7	3,0	2,4	2,1	3,1	2,4	2,1

Pramen – Source: Handbook of International Trade and Development. Statistics Supplement UNCTAD New York 1991

¹population, ²agricultural production, ³food production, ⁴years, ⁵developed market economies, ⁶developing countries, ⁷China, ⁸developing countries in: ⁹America, ¹⁰Africa, ¹¹North, ¹²Subsahara, ¹³Asia, ¹⁴West, ¹⁵South, ¹⁶world

úrodnosti půdy, která se nechá několik let ležet ladem. Pro tento způsob využití půdy je typický pohyb člověka za půdou (shifting cultivation).

Vývoz několika málo profilujících produktů, za něž tyto země získávají podstatnou část devizových prostředků, vytváří značnou závislost na světových trzích a pohybu cen. Při neutralizování důsledků této jednostranné specializace tržní části zemědělské výroby je současně nezbytné co nejefektivněji využívat půdní fond pro rozvoj hospodářství jako celku a současně vytvářet podmínky pro diverzifikaci zemědělské výroby.

Modernizace zemědělství a ekonomiky vůbec naráží v některých rozvojových oblastech na složité problémy hospodářského a sociálního dualismu, který je dán existencí sektorů s rozdílným převládajícím způsobem výroby projevující se různou úrovní výroby. Tradiční sektor je charakterizován naturální a polonaturální výrobou v rámci rodových a občinových vztahů, tj. výrobu především pro vlastní spotřebu s malým rozsahem použití námezdní práce. Současný vývoj tuto strukturu mnohde

narušuje a tak v zemědělství RZ dochází k prolínání různých výrobních systémů a vlastnických vztahů od rodových a občinových, přes polofeudální až k moderním formám výroby. Rovněž v tržním sektoru, v podstatě moderního velkovýrobního charakteru, se projevuje určité navrstvení různých typů podniků od plantáží až po tržní farmy.

V procesu modernizace zemědělství a využití půdy hrají nemalou úlohu vlastnické vztahy k půdě. Ty jsou v rozvojových zemích velmi rozmanité, stále přežívají tradiční systémy držby půdy, která je v podstatě ve vlastnictví komunit s užíváním jednotlivými rodinami, pastviny bývají ve společném užívání. Uvedené vztahy k půdě přežívající hlavně k subsaharské Africe, jsou určitou formou životních jistot, ale obsahují velmi málo tlaku, vedoucí zemědělce k většímu pracovnímu úsilí, k tvůrčí aktivitě a zainteresovanosti na výsledcích své výrobní činnosti. Občinná forma vlastnictví se také nachází v některých latinskoamerických zemích a v Asii, ale nemá takový význam jako v Africe. Rovněž pronájem půdy velkými pozemkovými vlastníky rolníkům, typický pro některé subregiony Asie a především Latinské Ameriky, nebyl pozitivním faktorem rozvoje zemědělské výroby. Agrární reformy proto podstatně omezily a v některých případech zcela odstranily rozsáhlou koncentraci půdy.

Industrializační typ ekonomického růstu je charakteristický pro všechny rozvojové regiony a subregiony, probíhá však velmi nerovnoměrně. Společným rysem se stává relativní pokles zemědělství a vzestup podílu průmyslu. Ve většině oblastí roste podíl sektoru služeb, který je však ještě více nerovnoměrný a pomalejší než růst průmyslu.

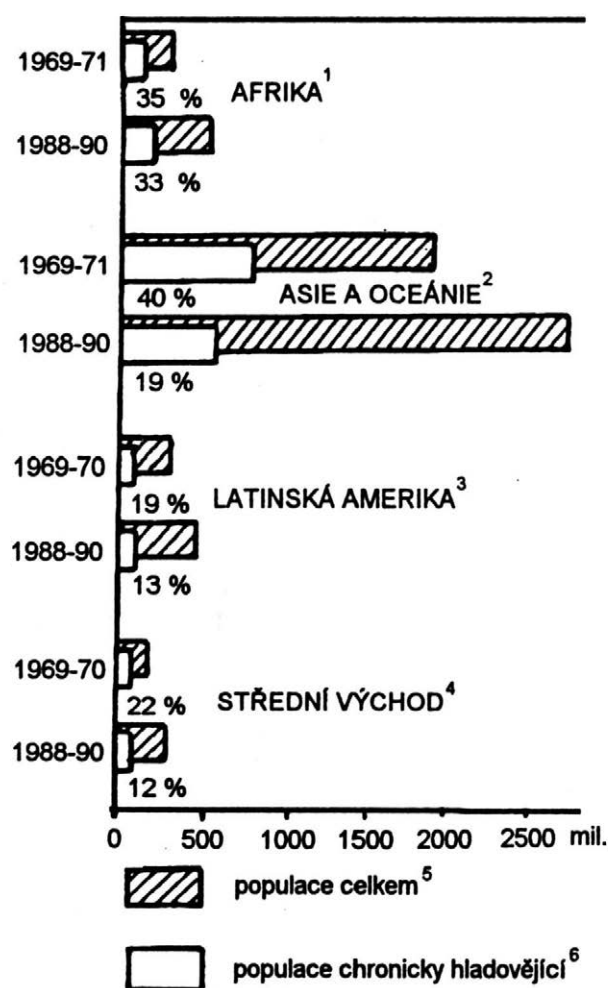
Pro zemědělství je typický nejpomalejší růst ze všech tří základních sektorů národního hospodářství a rozdílný podle rozvojových regionů a subregionů: vyšší ve východní a jižní Asii a Latinské Americe a nižší v subsaharské Africe. V 80. letech se tempo růstu zemědělství a průmyslu ještě více přiblížilo, s výjimkou východní a jižní Asie.

Vzhledem k rychlému populačnímu růstu je pro zabezpečení obyvatelstva potravinami z vlastních zdrojů velmi důležitý růst vlastní produkce potravin. Nedostatečná vlastní výroba a nedostatek finančních prostředků pro dovoz potravin vede k tomu, že stále větší počet lidí v rozvojovém světě trpí hladem a podvýživou. Chudoba neznamená jen nízký důchod na obyvatele, ale také podvýživu, špatný zdravotní stav, nedostatek vzdělání atp. Podle odhadů FAO z počátku 80. let trpěla zhruba 1/4 obyvatel rozvojového světa (bez Číny), tj. asi 560 mil. hladem a podvýživou. Podle Světové banky 800 mil. obyvatel rozvojového světa spotřebovávalo v 70. letech méně potravin než odpovídá příslušnému nutričnímu standardu. Koncem 70. let byla průměrná spotřeba potravin pod úrovní nutričního standardu v 56 ze 119 rozvojových zemí.

Zpráva Světové banky z roku 1991 klade otázku, proč přes obrovské možnosti vytvořené technologickými objevy dvacátého století žije dnes více než jedna mi-

liarda lidí za méně než jeden dolar denně, což byla životní úroveň západní Evropy a Spojených států před 200 lety. Vedle nízké produktivity zemědělství RZ je to vliv proměnlivosti klimatických půdních podmínek, který přispívá k potravinové krizi zvláštního druhu. Na jedné straně se projevuje nedostatek potravin a hlad a na druhé straně existují přebytky a nadbytečné zásoby neprodaných potravin, jako jeden z paradoxů současného světa (obr. 3).

Mnoho se očekávalo od rozšíření tzv. zelené revoluce, tj. v podstatě využití nových výnosných odrůd obilovin, na jejichž základě se některé RZ staly soběstačnými v produkci obilí a některé se dokonce zařadily mezi jeho vývozce. Zelená revoluce se rozšiřovala velmi nerovnoměrně a její aplikovatelnost vzhledem k potřebným podmínkám se ukázala do jisté míry omezená. Současné vznikaly

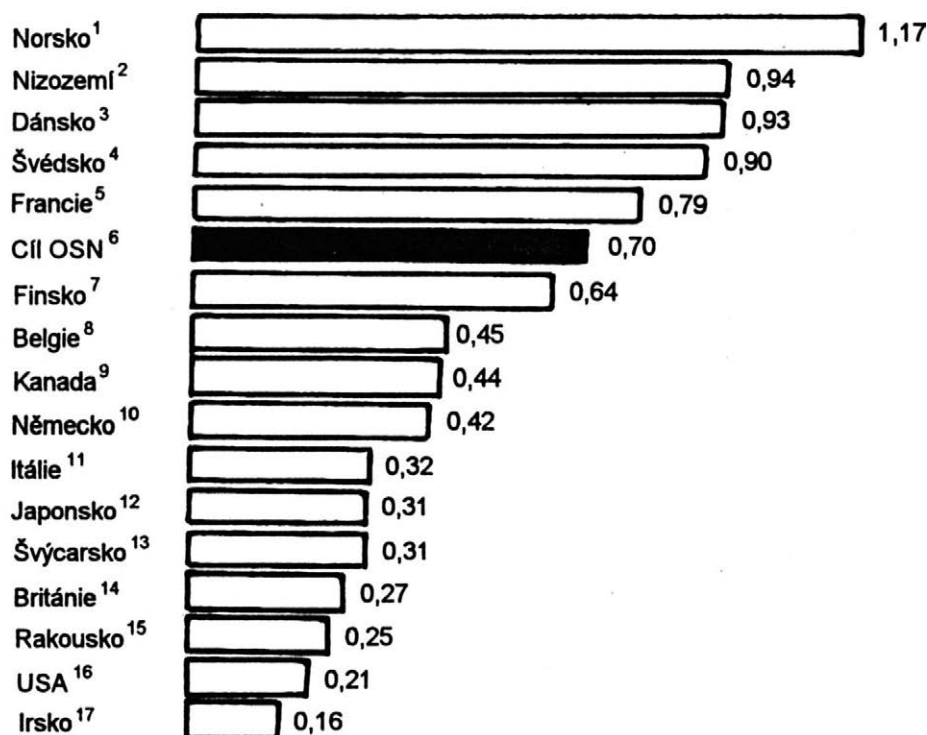

3. Podíl hladovějících obyvatel v regionech rozvojového světa – Percentage of starving population in the developing world regions

¹Africa, ²Asia and Oceania, ³Latin America, ⁴Middle East, ⁵population in total, ⁶chronically starving population

i určité sociální problémy ekonomického charakteru. Růst produkce potravin, vytváření zásob, event. přebytky potravin neřešily problém hladu a podvýživy, neboť podstatná část obyvatelstva, trpící nouzí, neměla dost peněz k jejich nákupu. Obdobně vlády zemí, které pociťovaly nedostatek potravin, neměly dostatečné finanční prostředky pro jejich dovoz. Proto je stále nezbytná (potravinová) pomoc z rozvinutých zemí, znamenající pouze zmírnění a nikoli řešení potravinového problému (obr. 4).

Rovněž komerční farmy pro pěstování exportních plodin, pronikající do oblasti tradičního zemědělství, se neukazují jako zásadní přínos pro řešení potravinového problému. Rozvojové země jsou producenty plodin a produktů vyvážených a konzumovaných v průmyslově vyspělých zemích Severu (káva, čaj, kakao, arašídý, palmový olej k vaření či výrobě mýdla, kaučuk, bavlna, tropická dřeva atd.; stále

4. Podíl jednotlivých států HDP vyčleněný na pomoc rozvojovým zemím v roce 1990 v % – Share of GDP allotted for help in developing countries in 1990 (in per cent)

¹Norway, ²Netherlands, ³Denmark, ⁴Sweden, ⁵France, ⁶aim of UN, ⁷Finland, ⁸Belgium, ⁹Canada, ¹⁰Germany, ¹¹Italy, ¹²Japan, ¹³Swiss, ¹⁴Great Britain, ¹⁵Austria, ¹⁶USA, ¹⁷Ireland

více jsou vyváženy zvláště z Afriky čerstvé květiny), které vyžadují značné investice, nejlepší půdu, infrastrukturu, skladovací zařízení, výzkum i vládní podporu.

Přitom výroba potravin na jednoho obyvatele v řadě regionů klesá a roste dovoz potravin (z nichž 80 % tvoří pšenice a rýže), především pro městské oblasti. Rozvoj zemědělství pro vývoz zvýšil například závislost Afriky na západní Evropě a Severní Americe u dovozu potravin. Síť komerčních farem je vytvářena převážně zahraničním kapitálem a spočívá v integraci činností zahrnujících osiva, hnojiva, pesticidy, zemědělskou techniku, krmiva, výzkum apod. Kritika např. odborníků OSN označuje agrobiznis tohoto typu za nevhodný a nákladný, který odpoutává pozornost a zdroje od řešení základních problémů. Existují značné pochybnosti, zda projekty založené na tomto typu farem mohou účinně pomoci řešit potravinový problém zvláště v Africe, neboť takto produkované potraviny jsou nákladné a obyvatelstvo si nemůže dovolit je kupovat. A tak potraviny produkované farmami jsou určeny především pro bohatší městské obyvatelstvo a cizí státní příslušníky.

Jedním z hlavních faktorů potravinového problému je rychlý růst obyvatelstva v rozvojovém světě, bez jehož regulace je ztěžil řešitelný. Populační řešení spočívá v aktivním řešení demografických procesů a bývá řazeno do skupiny globálních problémů, které vznikají ve sféře člověka a přírodního prostředí. Populační exploze je někdy prezentována jako samostatný problém globální povahy, jindy jako součást globálního problému výživy obyvatelstva světa. Protože v nejvyhrocenější podobě se oba problémy projevují v RZ, zahrnuje globální potravinový problém implicitně i problematiku rozvojových zemí.

Vzájemné propojení demografického a potravinového problému ovlivňuje kvalitu života obyvatel rozvojových zemí. Ke kritickým faktorům rozvoje, zvláště v některých částech rozvojového světa jako je Sahel, patří rychlý populační růst (pásmo polopouští a savan jižně od Sahary zahrnuje území 7 států: Čad, Niger, Mali, Mauretánie, Horní Volta, Senegal a Gambie o celkovém počtu více než 30 mil. obyvatel). Zkušenosti ukazují, že populační růst se zpomaluje, když se zvyšuje úroveň vzdělání a rostou důchody obyvatelstva, což vyžaduje nejen vyšší důchody na obyvatele, ale i kvalitnější vzdělání, vyšší úroveň zdravotnické péče a výživy, zmírnění chudoby, čistší životní prostředí, širší občanské svobody, bohatší kulturní život apod.

Podle zprávy Světové banky z roku 1991 investuje mnoho vlád příliš málo do rozvoje člověka (human development). Rychlý hospodářský růst sám o sobě např. v Brazílii a Pakistánu nezlepšil výrazně sociální situaci. Na druhé straně v Chile a na Jamajce se tyto reality zlepšily i v období pomalého růstu. Mezi zeměmi s nízkými důchody měla Guinea a Srí Lanka stejný důchod na obyvatele, ale průměrná délka života byla na Srí Lance o 1/3 větší než v případě Guinei. U zemí se středním důchodem na obyvatele jako je Brazílie a Uruguay, které jej měly stejný, kojenecká úmrtnost v Uruguayi byla o 2/3 nižší než v Brazílii, takže záleží nejen na objemu investic do člověka, ale na jejich kvalitě a využití. Zpráva se dále domnívá,

že je nutno snížit vysoké subvence na vyšší vzdělání a vynaložit více prostředků na základní vzdělání, z něhož jsou plošné přínosy pro rozvoj mnohem vyšší; obdobně je tomu v případě přesunu výdajů ze systémů drahé léčebné péče k základním zdravotnickým systémům.

Zásadním problémem je skutečná realizace programů tak, aby se veřejné programy vzdělání a zdravotní péče dostaly k adresátům. Jako příklady dobře připravených a směřovaných sociálních výdajů zpráva uvádí program zvýšení počtu dětí zapsaných do základních škol v Peru, vybudování venkovských zdravotnických zařízení v Indii, snížení kojenecké úmrtnosti v Malajsii a zdravotnické programy směřující k prodloužení délky života v Chile, Kostarice a Číně. Při vytváření sociální infrastruktury se ukázalo jako užitečné partnerství veřejného a soukromého sektoru, jež vedlo k efektivnějším výsledkům, bylo tomu tak například v případě školství v Keni, na Filipínách a v Zimbabwe a zdravotnické péče v Rwandě a Zambii.

Mezi nedostatečnou výživou a celkovým zdravotním stavem člověka existuje úzká souvislost. Strukturálně nevyvážená strava, spojená s nedostatečnou spotřebou některých významných živin, jako např. bílkovin a vitaminů, vede v RZ například ke slepotě (v důsledku nedostatku vitamínu A přijde o zrak zhruba ročně 250 tis. lidí v rozvojových zemích), oslabení duševní činnosti nebo k anémii (průzkum v devíti rozvojových zemích ukázal, že anémii trpí v průměru 42 % dětí do 5 let). Nedostatečná výživa tak snižuje aktivitu a výkonnost pracovních sil, ztěžuje jejich reprodukci a přípravu kvalifikovaných pracovníků v rozvojových zemích.

Vzájemné souvislosti mezi nedostatečnou výživou, celkovým špatným zdravotním stavem, neadekvátními sanitárními podmínkami, nízkou úrovní hygieny a vzdělání jsou v mnoha RZ tak silné, že nedostatky jedné z podmínek mohou vést ke změně všech ostatních. Proto zdravotnická politika RZ si musí klást krátkodobé i dlouhodobé cíle. Prvky krátkodobé zdravotnické politiky se týkají např. v nejchudších zemích (NRZ) asi třetiny obyvatelstva, které žije v absolutní chudobě, zvláště matek a dětí do tří let. Definovat základní minimum zdravotní péče je však obtížné, protože podmínky se liší nejen mezi zeměmi, ale i uvnitř zemí. Nicméně by měly být do něho zahrnuty takové druhy služeb jako očkování proti běžným infekčním chorobám, perinatální péče, kvalifikovaná pomoc při porodu, péče o novorozence a malé děti, léčení běžných zranění, vhodná zdravotnická výchova, zajištění základních léků apod. Po dosažení cílů základního programu by měla nastoupit druhá, dlouhodobá složka zdravotnické politiky, jež by podpořila počáteční změny tak, aby se mohly uplatnit. Chudoba působí smrt mnohem více než jakýkoli jiný faktor. Pokud bude existovat prostředí podvýživy, závadné vody, nedostatek sanitárních zařízení, neadekvátní bydlení a všeobecná nevědomost, budou mít léčebné a preventivní opatření zdravotnické služby jen omezený a dočasný význam pro zdraví chudé většiny lidstva.

ZÁVĚR

Při hledání cest k urychlení rozvoje a likvidaci negativních tendencí bývá často nadměrně akcentován ekonomický aspekt problémů. Ten jistě hraje důležitou a nezastupitelnou úlohu. Neméně závažné se ukazují politické, sociální, kulturní a jiné aspekty problému rozvoje, kdy pozůstatky minulosti jsou často obtížně odstranitelné, což nachází svůj odraz i v tzv. Hnutí nezúčastněných zemí (HNZ), které jako produkt studené války zaujalo poměrně důležité místo v systému komunikace rozvojových zemí. Nyní po změnách, které probíhají v Evropě a ve světě, rozvojové země, poučeny vlastní negativní zkušeností, opouštějí radikální až konfrontační přístup vůči hospodářsky vyspělým zemím při řešení svých problémů a vytvoření nového, realističtějšího systému mezinárodních vztahů. V poslední době se také objevují nové priority v mezinárodních vztazích, které kladou důraz na respektování lidských práv, zásady politického pluralismu, ochrany životního prostředí apod. Místo konfrontace a obviňování druhé strany postupně nastupuje dialog a konstruktivní jednání mezi rozvojovým Jihem a ekonomicky silným Severem.

Stále více je však zřejmé, že každá země je odpovědná za své vlastní ekonomické přístupy k rozvoji v souladu s její specifickou situací a podmínkami, jakož i za životní úroveň svých občanů.

Vnější pomoc může napomoci v řešení problémů, ale zůstane vždy pouze pomocí, nikoliv hlavním řešením.

Strašlivý problém hladu a nesvobody bohužel přesahuje možnosti Severu. Ani miliardové pomoci nezajistí rozvojovým státům ekonomický růst. Dokud budou na čtyřech pětinach planety vládnout diktátorské režimy a dokud občané těchto států nebudou mít nejen možnost, ale i odvahu převzít odpovědnost za svůj život do vlastních rukou, budou se i sebevětší finanční částky věnované rozvojovému světu ztrácet v černé díře tyranie, odevzdanosti a nevědomosti. S tímto problémem, který má kořeny v historii a tradicích miliard lidí, si neví rady ani nejpřemýšlivější ekonomové a politici. Zbývá jen nejistá a málo podložená víra, že evoluce tento problém vyřeší.

L i t e r a t u r a

CLARKE, A.: Profiles of the Future, London, 1962.

KINDLEBERGER, CH.: Světová ekonomika. Academia, Praha 1978.

KUZNETS, S.: Six Lectures on Economic Growth Rate, Structure and Spread. New Haven, Yale Univ. Press, 1966.

ROSTOW, W.: The Stage of Economic Growth. Cambridge, 1960

Food Outlook. Rome. FAO, 1992.

World Development Report. N. Y., WB, 1991.

World Economic Outlook. Washington, IMF, 1992.

Jeníček V., University of Agriculture, Praha, Czech Republic

Developing countries and agriculture

Zeměd. Ekon., 40, 1994, No. 6, pp. 441-456. — 4 figs., 2 tabs., refs. 9, summaries in cz, en

Countries, which are nowadays included among developing, have never presented a homogenous entirety. Already in the time of reaching independence have they shown the unevenness of development, for example in the area of the former French Western Africa, countries like Ivory Coast and above all Senegal were much more economically developed in the time of de-colonization than countries like Benin, Guinea or Upper Volta (present Dahome). The unevenness of development has further deepened in the post-colonial period. A group of the so-called newly-industrialized countries (NIC) has separated, including especially some Asian countries (ANIC), i.e. Hongkong, Taiwan, South Korea, Singapore, forming a new peak in the wide spectrum of developing countries. In the bottom, there grows the number of the least developed countries (LDC), whose economic situation and the overall international position is gradually deteriorating. Among the more developed developing countries we can include some countries of the Latin America (LA), especially Brazil, Argentine and Mexico, where the economy has reached the middle development level. Some of these countries are sometimes even marked as the originating subcenters of economic power. Most developing countries are situated in between these two extreme poles and their economic level is also very differentiated. From this extensive middle group, some countries sink into the poorest group, their total number rather grows (over 40 in total), and some on the other side enter the group of the newly industrialized ones. The polarization of developing countries means a gradual disintegration of the middle group of DC towards both poles. The newly industrialized economies are still more distancing from the majority of other countries, which are more and more lagging behind them.

The objective processes of universal character, connected with internationalization of production and the economical life of countries as such, are deepening throughout the world. Process of internalization is not limited only to the international commodity trade, but includes also export of capital, relationships of co-operation, growth of international production and co-operation. External economic relations are, notwithstanding many problems which individual developing countries have to face, widening and deepening during the process of internalization, what leads to the fact, that the relationships among countries and their economic complexes are becoming closer, their reproduction processes are more and more interconnected and therefore their mutual dependance - which

can be either symmetrical or asymmetrical - increases. What regards the relationships between developing and developed countries, the mutual dependance is mostly of the asymmetrical character and in some cases, especially regarding the poorest DC, they may be dominantly dependant on economically developed countries. One of the main problems of the world economy lays in the nonproportional development, which is typical especially for the developing world. The considerable economic gap between developed and developing countries, which can be defined roughly by the rate 13 : 1 for the year 1990, continues to be the key problem also for the 90ties, since its narrowing is not expected. Many DC view the past decade as a decade lost for development. Living conditions in Africa, Latin America and in some parts of Asia have worsened, what lowered the stability and outlooks for future economic development. Only a relatively small number of DC (10-15) reached a considerable economic and social progress.

developing countries, agriculture, economical growth, structural development, branches of economy, nutrition situation

Adresa autora:

Doc. ing. Vladimír J e n í č e k , DrSc., Vysoká škola zemědělská, 165 21 Praha 6 - Suchdol, Česká republika, tel. 02 338 21 66

PŘÍSPĚVEK K VYUŽITÍ OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ ENERGIE ROSTLINNÉHO PŮVODU

NĚMEC J., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, Česká republika

Příspěvek k využití obnovitelných zdrojů energie rostlinného původu

Zeměd. Ekon., 40, 1994, č. 6, s. 457-466. – 5 tab., lit. 5, res. čes., angl.

Stupeň získávání potřebného množství a forem obnovitelných zdrojů energie rostlinného původu závisí na energetickém potenciálu zdroje, na technických možnostech pěstování, úpravy a zpracování, na legislativních předpisech, na technických normách, cenových relacích a ekonomických mechanismech a na existenci trhu energie s vyváženými cenami. Všechny faktory by měly působit v kladném smyslu s cílem optimálního využití zemědělského půdního fondu, zvýšení hospodářského potenciálu státu, snížení dovozových závislostí a ekonomické výhodnosti pro výrobce, zpracovatele a uživatele obnovitelných zdrojů energie rostlinného původu. V příspěvku je hlavní pozornost věnována ekonomické efektivnosti výroby energie z produktu řepky, tj. bionafty a biopaliv z výlisku řepkové slámy. Je proveden modelový propočet přímých zpracovatelských nákladů a bilančního zisku pro malé výrobní bionafty a briketování řepkové slámy.

obnovitelné zdroje energie, oleoprogram, bionafta, biopaliva

Převážná část potenciálních obnovitelných zdrojů energie má svůj původ v rostlinné výrobě, v živočišné výrobě a zpracování dřeva. Potenciál vodní energie je v podstatě již plně využíván, energie větru a solární energie je v podmínkách České republiky jen velmi malý podíl. Do současné doby bylo jediným zdrojem, který byl ve větším měřítku využíván, pouze palivové dřevo ve formě polen - špalků a odpady ze zpracování dřeva v průmyslu a živnostech. Nevyužité zůstávali odpady rostlinné výroby (sláma) a velmi málo se zatím využívala kapacita odpadů živočišné výroby (bioplyn).

Podle údajů Výzkumného ústavu zemědělské techniky (S l a d k ý , 1993) jsou potenciální možnosti České republiky ve výrobě obnovitelných zdrojů energie rostlinného původu v rozmezí 3,35 až 6,14 mil. t ročně. Český venkov spotřebuje asi 3 mil. t paliva ročně, především hnědého uhlí. Za předpokladu vhodného

ekonomického klimatu a legislativního opatření je reálně možné tento energetický požadavek krýt z obnovitelných zdrojů energie rostlinného původu. Tím by se vytvořily předpoklady pro nové směry podnikání nejen v zemědělství, ale i u výrobců potřebných technických zařízení a obchodníků.

V roce 1992 byla v České republice zahájena realizace státního programu využití řepky pro výrobu paliva pro vznětové motory z biologicky odbouratelných maziv, tzv. oleoprogram. Rozhodnutí předcházelo několik let výzkumných a vývojových prací, inspirovaných některými zahraničními, především rakouskými, zkušenostmi.

Oleoprogram není zaměřen pouze na aktivizaci výrob, ale má komplexnější charakter. Již třetím rokem pokračují aplikační zkoušky v provozu vozidel na nové palivo, ukončily se práce na normě jakosti pro bionaftu, intenzivně se uplatňují řepkové výlisky představující vedlejší produkt při výrobě řepkového oleje jako hodnotné bílkovinné krmivo, připravují se technologické postupy směřující k vyššímu zhodnocení odpadního surového glycerinu a využití řepkové slámy a dalších zdrojů rostlinného původu jako hodnotného energetického zdroje - biopaliva.

EKONOMICKÁ EFEKTIVNOST VÝROBY BIONAFTY

Ekonomika výroby a využití bionafty má své zvláštnosti:

- základním předpokladem konkurence bionafty proti motorové naftě z ropy bylo osvobození nového paliva od spotřební daně;
- cena nafty pro konečného spotřebitele (vč. DHP) musí být nižší než cena motorové nafty (minimálně o 5-10 %) s přihlédnutím k její vyšší spotřebě. Přitom sazba DHP je u motorové nafty 23 % a u bionafty je 5 %. Pro spotřebitele, který je plátcem DHP, je tedy od 1.1.1993 užívání bionafty méně výhodné s ohledem na vyšší objem refundace (tzv. vratky) u motorové nafty;
- legislativně zakotvená povinnost užívání bionafty ve vybraných oblastech zatím neexistuje;
- v posledním období ziskovost výroby bionafty obecně silně klesá v závislosti na růstu ceny řepkového semene na vstupu. Růst ceny řepkových výlisků jako vedlejšího produktu nemůže eliminovat tento vliv, malou rezervou je možnost dalšího zhodnocení odpadního glycerinu rafinací (podmíněno vynaložením značných investičních prostředků na tuto rafinaci u dvou investorů);
- cena motorové nafty, s níž se prodejní cena bionafty musí poměřovat, je cenou regulovanou a v daném období stálou.

Ekonomická efektivnost výroby bionafty je nepřímá závislá na velikosti výrobní kapacity. V současné době v ČR nejmenší výrobní mají kapacitu 500 t bionafty za rok. Pro malé zemědělské výrobní se doporučuje výrobní kapacita 500 až 1 000 t bionafty za rok. Přímé zpracovatelské náklady malých výroben jsou uvedeny v tab. I. U velkých výroben nad 10 tis. t za rok mohou přímé zpracovatelské náklady dosahovat hodnotu kolem 5 000-5 500 Kč/t bionafty.

I. Kalkulace přímých zpracovatelských nákladů – Calculation of primary production costs

Položka ¹	Výroba metylesteru, t/rok ²			
	500		1 000	
	celkem tis. Kč ³	na 1 tunu Kč ⁴	celkem tis. Kč	na 1 tunu Kč
Odpisy - stroje ⁵ (10 %)	629		940	
Odpisy - stavby ⁶ (4 %)	148		164	
Úrok z kapitálu ⁷ (8%)	800		1 080	
Úrok ze zásob ⁸ (4 %)	324		229	
Pojistné (1,5 % stroje, stavby, zásoby) ⁹	198		299	
Investiční (kapitálové) náklady ¹⁰	2 099	4 198	3 131	3 131
Údržba a opravy (3 % z kapitálu) ¹¹	33		405	
Elektrická energie (á 3 a 1,8 Kč/kWh) ¹²	42		536	
Metanol (0,17 x 7 100 Kč x kapacita) ¹³	604		1 208	
Katalyzátor (0,017 x 19 100 Kč x kapacita) ¹⁴	163		326	
Ostatní materiál (filtrační tkaniny, detergenty) ¹⁵	120		240	
Materiálové náklady ¹⁶	1 607	3 214	2 715	2 725
Mzdy (3 pracovníci x 12 x 7 000 Kč) ¹⁷	252		252	
Pojistné (36 %) ¹⁸	91		91	
Režie (150 % mezd) ¹⁹	378		378	
Mzdové a režijní náklady ²⁰	721	1 442	721	1 442
ZPRACOVATELSKÉ NÁKLADY CELKEM ²¹	4 427	8 854	6 567	6 567
Skladování řepkového semene ²²	167		334	
Doprava řepkového semene a pokrutin ²³	37		92	
Doprava reagentů ²⁴	8		16	
Doprava metylesteru ²⁵	50		100	
Doprava glycerinové fáze ²⁶	14		28	
Dopravní a skladovací náklady ²⁷	276	552	570	570
CELKEM ²⁸	4 703	9 406	7 137	7 137
CELKEM + 5 % DHP ²⁹		9 877		7 494

¹item, ²methylester production in tonnes per year, ³ Kč in total, ⁴Kč per 1 tonne, ⁵depreciation of machinery, ⁶depreciation of constructions, ⁷capital interest, ⁸stocks interest, ⁹insurance 1,5 % for machinery, constructions, stocks, ¹⁰investment (capital) costs, ¹¹maintenance and repairs (3 % of capital), ¹²electricity (3 and 1,5 Kč per 1 kWh), ¹³methanol (0,17 x 7 100 Kč x capacity), ¹⁴catalyzer (0,017 x 19 100 Kč x capacity), ¹⁵other material (filtrating stuff, detergents), ¹⁶material costs, ¹⁷wages (3 workers x 12 x 7 000 Kč), ¹⁸social security (36 %), ¹⁹overhead costs (150 % of wages), ²⁰labor and overhead costs, ²¹production costs in total, ²²stocking of rape seed, ²³transport of rape seed and cake, ²⁴transport of reagents, ²⁵transport of methylester, ²⁶transport of glycerin phase, ²⁷transport and stocking costs, ²⁸total costs, ²⁹total costs + 5 % VAT

Malé výroby zemědělského typu mohou částečně nevýhodu vysokých měrných zpracovatelských nákladů eliminovat:

- zpracováním vlastního řepkového semene;
- uplatněním řepkových výlisků v krmných směsích ve vlastní živočišné výrobě;
- využitím bionafty ve vlastních vozidlech (DHP = 0);
- využitím řepkové slámy jako energetické suroviny.

Velcí výrobci bionafty působící na trhu pohonných hmot naopak část efektu získaného nižšími měrnými zpracovatelskými náklady ztratí ve formě obchodní přírážky postoupené ve prospěch distributora.

Podle podkladů VÚZT Praha byl proveden variantní propočet bilančního zisku vycházející z různých vstupních cen řepkového semene i vstupních produktů (bionafty, pokrutin, glycerinové fáze). Rozbor vychází ze dvou variantních cen bionafty (17,20 Kč/kg odpovídající 10% snížení proti ceně motorové nafty 19 Kč/kg a 15 Kč/kg odvozené od ceny motorové nafty 15,90 Kč/kg s přihlédnutím k 23% sazbě DHP tohoto klasického paliva).

Při produkci 500 t bionafty za rok vykazuje výroba bilanční zisk podle tzv. tržního řádu olejin pro rok 1993 ještě při ceně řepkového semene 5 400 Kč/t, ceně výlisků 4 000, Kč/t glycerinové fáze 9 000 Kč/t (málo reálné s ohledem na vysoký obsah metanolu v této fázi) - při prodeji bionafty za 17,20 Kč/kg.

Výroba, která vyprodukuje 1 000 t bionafty za rok, je efektivnější - bilanční zisk je vykazován při stejné vstupní ceně řepkového semene a výstupních cenách bionafty i výlisků, ale zároveň ještě při nižší - tj. reálnější ceně glycerinové fáze (blízké ceně topného média při spalování).

Příčinou je objektivně působící pokles měrných zpracovatelských nákladů u větší výrobní kapacity. Uvedenou úvahu lze pro úplnost doplnit i propočtem zisku při výstupní ceně bionafty 18,10 Kč/kg odvozené od ceny motorové nafty 15,90 Kč/l, tj. 19 Kč/kg tím, že cenu bionafty stanovíme s přihlédnutím k její vyšší spotřebě o 5 %:

Výrobní kapacita	Bilanční zisk, Kč/l	
	500 t/rok	1 000 t/rok
- při ceně glycerinové fáze 9 000 Kč/t	1 026	3 409
- při ceně glycerinové fáze 3 000 Kč/t	-	1 819

Z propočtu vyplývá:

- výrazná závislost ekonomiky výroby bionafty na vstupní ceně řepkového semene (až 70 % výrobních nákladů), která má obecnou platnost;
- pevná vazba ceny bionafty na cenu klasické nafty (cena bionafty nesmí být vyšší než prodejní cena motorové nafty pro konečného spotřebitele - musí být nižší při zohlednění vyšší měrné spotřeby bionafty, případně i při zohlednění důsledků 23% DHP motorové nafty pro jejího spotřebitele);

- pokles měrných zpracovatelských nákladů ve vazbě na zvyšování výrobních kapacit bionafty;
- pozitivní vliv vyšší kvality a ceny glycerinu na celkovou ekonomiku u výrobce bionafty.

EKONOMICKÁ EFEKTIVNOST BIOPALIV

Ekonomická efektivnost využívání obnovitelných zdrojů energie na bázi biomasy v porovnání s fosilními palivy je dána řadou faktorů a není to jen cena paliva v přepočtu na KJ nebo MJ tepla, která o ní rozhoduje. Získávání paliv z biomasy a tepla z nich je několikanásobně náročnější na lidskou práci než získávání a využívání fosilních paliv. Literatura uvádí, že biopaliva jsou asi třikrát až šestkrát náročnější na práci než těžba uhlí nebo ropy. Také topení dřevem nebo slámou je náročnější než topení zemním plynem. Pro pohodlí člověk často volí i dražší, ale

II. Předpokládaný vývoj cen paliv v ČR do roku 2000 (průměry) – Supposed development of fuel prices in CR up to the 2000 (averages)

Palivo ¹	Výhřevnost GJ/t ²	Cena Kč/t ³		Cena Kč/GJ ⁴	
		1993	2000	1993	2000
Hnědé uhlí energetické ⁵	12,6	600	720	48,-	58,-
Hnědé uhlí tříděné ⁶	16,5	840	1 368	52,-	82,5
Černé uhlí energetické ⁷	23,9	1 125	1 490	47,-	62,5
Černé uhlí tříděné ⁸	27	1 325	2 250	51,-	86,5
Koks ⁹	27,5	2 000	3 000	72,7	109,-
LTO ¹⁰	41	5 500	6 250	134,1	152,4
Zemní plyn (1 000 m ³) ¹¹	33	3 715	4 370	112,6	132,4
Elektřina MWh denní ¹²	3,6	1 450	4 050	402,-	1 125,-
Elektřina MWh noční ¹³	3,6	400	820	111,-	228,-

K cenám pevných paliv se zpravidla připočítává 100,- Kč za dopravu – Solid fuel prices are usually increased by 100 Kč for transport costs.

¹fuel, ²heating value (GJ per 1 tonne), ³price (Kč per 1 tonne), ⁴price (Kč per 1 GJ), ⁵brown coal for energy, ⁶brown coal assorted, ⁷hard coal for energy, ⁸hard coal assorted, ⁹coke, ¹⁰light fuel oils, ¹¹earth gas 1000m³, ¹²electricity MWh day, ¹³electricity MWh night

Pramen – Source: S l a d k ý 1993

méně pracná řešení. Je známo, že např. řepková sláma je dnes nejlevnějším energetickým zdrojem s výhodnou ekologií a přesto venkov topí převážně ekologicky nevhodným hnědým uhlím. Podobně je tomu i s několika miliony tun dřevního odpadu v lesích. V těchto ohledech hraje určitou roli i konzervatismus myšlení a nutnost investovat do nových paliv a zařízení pro jejich využívání.

V našich podmínkách se jen velmi těžko prokazuje efektivnost biopaliv, neboť masová těžba uhlí v množství kolem 100 mil. tun ročně a ještě různými způsoby dotovanou (i nepřímo) cenou, i ceny elektrické energie neumožňují objektivní posouzení věci. Efektivnost prokazují jasně podniky dřevozpracujícího průmyslu, které dřevní odpad výroby spalují ve svých topeništích.

Příklady a propočty výhodnosti biopaliv uvádějí tabulky II. až V.

Souběžně se zvyšováním cen fosilních paliv do roku 1999-2000 asi o 30 % (velmi relativní odhad) porostou souběžně i ceny biopaliv, protože jejich náklady jsou tvořeny vstupy energie, materiálu a mezd. Jednoznačně konkurenceschopná jsou tato paliva:

III. Předpokládaný vývoj cen fytopaliv do roku 2000 (hrubý odhad) – Supposed development of the fyto-fuel prices up to the year 2000 - rough estimate

Palivo ¹	Výhřevnost GJ/t ²	Cena Kč/t ³		Cena Kč/GJ ⁴	
		1993	2000	1993	2000
Dřevní štěpky (40 % vl.) ⁵	10	400	600	40,-	60,-
Dřevní štěpky (25 % vl.) ⁶	14	600	850	43,-	60,7
Piliny od katru (40 % vl.) ⁷	10	150	250	15,-	25,-
Brikety ze suchých pilin ⁸	17	850	1 000	50,-	58,8
Brikety ze sušených pilin ⁹	17	1 250	1 500	73,6	88,2
Řepková sláma, balíky ¹⁰	14	450	600	32,1	42,9
Řepková sláma, brikety ¹¹	15	850	1 000	56,7	66,7
Řepkové výlisky ¹²	18	700	950	40,00	52,30

K cenám je nutno připočítat náklady od výrobce ke spotřebiteli, vzhledem ke krátkým vzdálenostem asi 50,- Kč/t – It is necessary to add the costs of transport from producer to consumer to the prices, which are approx. 50 Kč per 1 tonne owing to the short distances.

¹fuel, ²heating value (GJ per 1 tonne), ³price (Kč per 1 tonne), ⁴price (Kč per 1 GJ), ⁵wood chips 40 per cent of fibre, ⁶wood chips 25 per cent of fibre, ⁷sawdust 40 per cent, ⁸dry sawdust briquettes, ⁹dried sawdust briquettes, ¹⁰rape straw bales, ¹¹rape straw briquettes, ¹²rape pressings

Pramen – Source: S l a d k ý 1993

- surové piliny od katru;
- sláma obilní a řepková, volná, řezaná balíkovaná;
- štěpka suchá;
- řepkové výlisky vyloučené z krmení hospodářských zvířat.

Ekonomicky se zatím nedají vyčíslit přínosy ekologické, vliv dotací a růst cen topenišť, sklízecích strojů a upravárenských strojů (lisů). Pokud bude zavedena naše výroba technických zařízení a strojů, bude situace příznivá, v případě importu této techniky bude ekonomika ohrožena.

Podstatně příznivěji vychází využití biopaliv vyrobených zemědělským podnikem pro vlastní potřebu v porovnání s nakupovanými fosilními palivy.

ZÁVĚR

Realizace programu využití řepky pro výrobu bionafty se v ČR podařilo v letech 1992-1993 úspěšně odstartovat. Rozsah již zahájené výstavby výrobních kapacit tohoto alternativního paliva je takový, že umožní v roce 1996 jeho produkci přes 70 tis. tun za rok. Cílový stav celkové výroby bionafty v ČR se přitom odhaduje s ohledem na disponibilní přírůstek zdrojů řepky na 100-120 tis. t/rok. Technické

IV. Přímé náklady na sklizeň a uskladnění řepkové slámy z 1 ha při praktickém výnosu 6 t/ha. Nákladová úroveň roku 1992 (1995) – Primary costs of harvest and storage of rape straw from 1 hectare with the practical yield of 6 tonnes per hectare. Costs level of 1992 (1995)

Operace ¹	Přímé náklady ²			
	Kč/t		Kč/ha	
	1992	1995	1992	1995
Sběr, nakládka a odvoz 6 t ze řádku sběracím vozem MV 3 047 + traktor Z 102 11 ³	50	70	300	420
Uskladnění v halovém velkokapacitním skladu s drapákovým jeřábem ⁴	7	10	42	60
Skladování po dobu 150 dní ⁵	100	130	600	780
Provětrávání a vyskladnění ⁶	43	60	258	360
Celkem ⁷	200	270	1 200	1 620

¹operation, ²primary costs, ³picking and transport of 6 tonnes per line by picking machine MV 3 047 and tractor Z 102 11, ⁴storing in the high capacity hall store with crane, ⁵storing for 150 days, ⁶airing and offtake, ⁷total

Pramen – Source: S l a d k ý 1993

problémy spojené s realizací se daří postupně řešit. Program může zajistit využití zhruba 120 tis. ha zemědělské půdy u prvovýrobců. Postup realizace programu v ČR snese srovnání se stavem v nejvyspělejších státech Evropy. Nejproblémovějším místem realizace programu je současný stav ekonomické efektivity jak ve vztahu k výrobci bionafty (neustále vzestupný trend řepky, stále obtížnější přístup investora k té části bankovního úvěru, která není kryta bezúročnou půjčkou MZe ČR), tak ve vztahu k spotřebiteli (pokles konkurenceschopnosti bionafty odvozený ze snižujících se ceny motorové nafty a vyšší vratky DHP jejím spotřebitelům, kteří jsou plátcí daně).

V. Modelový výpočet nákladovosti briketování řepkové slámy při výkonnosti lisu 0,6 t/h a příkonu linky s drtičem 64 kW a nákladové úrovni roku 1992 (1995) – Model calculation of rape straw briquette-making costs with press capacity of 0,6 tonnes per hour, electricity intake of the line 64 kW and costs level of 1992 (1995)

Operace ¹	Přímé náklady, Kč/t ²	
	1992	1995
Přeprava pořezané slámy ze skladu k drtiči a dávkování do drtiče dávkovacím dopravníkem ³	50	60
Drcení slámy, šrotování ⁴	50	60
Lisování: ⁵ elektrická energie ⁶	152	190
odpisy a opravy lisu ⁷	50	60
mzda a ostatní osobní náklady ⁸	66	90
Doprava auskladnění briket ⁹	50	60
Cena suroviny, slámy ze skladu ¹⁰	200	270
Celkem přímé náklady (pro vlastní potřebu) ¹¹	618	730
+ zisk, daně, režie při prodeji ¹²	232	270
Celkem prodejní cena ¹³	850	1 000

V roce 1995 se nevyklučuje růst ceny až na 1 200 Kč/t – The prices may grow up to 1200 Kč per 1 tonne in 1995.

¹operation, ²primary costs (Kč per 1 tonne), ³transport of cut straw from store to crusher and rationing into crusher by conveyor, ⁴crushing and milling of straw, ⁵pressing, ⁶electricity, ⁷depreciation and repairs of press, ⁸wages and other personal costs, ⁹transport and storage of briquettes, ¹⁰price of raw material, straw from store, ¹¹total primary costs (for own use), ¹²+ profit, taxes, overhead costs of sale, ¹³selling price in total

Pramen – Source: S l a d k ý 1993

Obdobná situace je i při řešení výroby a užití ostatních biopaliv. Za nejzávažnější předpoklady dalšího rozvoje využití obnovitelných zdrojů energie rostlinného původu lze považovat:

- přijetí legislativních opatření k podpoře povinného uplatnění bionafty a biopaliv ve vybraných oblastech užití paliva. Stávající zákony a předpisy, zejména na ochranu ovzduší proti exhalacím a přírůstku CO₂ zatím ještě nevytváří dostatečný tlak na spotřebitele, aby změnily palivo;
- větší liberalizace cen fosilních paliv a elektrické energie. Současná částečná dotace do cen fosilních paliv ze státního rozpočtu, resp. státem regulované ceny u motorové nafty a benzínu do značné míry blokují širší uplatňování zatím dražších biopaliv a bionafty (s výjimkou slámy a dřevního odpadu);
- podporu programu obnovitelných zdrojů energie oleoprogramů přímo ze zdrojů Ministerstva zemědělství ČR (formou dotací) a nepřímo z Podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu.

L i t e r a t u r a

BERAN, V. a kol.: Orientační celkové náklady zemědělských staveb. Metodika MZe ČR, Praha 1993, s. 2.

NĚMEC, J. - KLÁNOVÁ, Z.: Ekonomická efektivnost netradičních zdrojů energie a ekonomický mechanismus k jejich podpoře. [Dílčí zpráva]. VÚZE, Praha 1993, 65 s.

POKORNÝ, J.: Využití řepky olejné jako obnovitelného energetického zdroje pro výrobu alternativního motorového paliva. [Interní studie]. VÚZT, Praha 1993, 50 s.

SLADKÝ, V.: Využití fytomasy k vytápění zemědělských objektů. Stud. Inform., 1992, č. 2 (část I) a 1993, č. 1 (část II).

SLADKÝ, V.: Obnovitelné zdroje energie z dřevní hmoty, slámy a domovních odpadů. [Interní studie]. VÚZT, Praha 1993, 65 s.

Došlo 11. 2. 1994

Němec J., Economic Research Institute for Agriculture, Prague, Czech Republic

Contribution to the exploitation of renewable energy resources of plant origin

Zeměd. Ekon., 40, 1994, No. 6, pp. 457-466. — 5 tabs., summaries in cz, en

The level of obtaining the needed amount and forms of renewable energy sources of plant origin depends on the energetic potential of the resource, technological possibilities of production, harvest, modification and processing, on the legislation, technological standards, price relations and economic mechanisms as well as on existing of the energy market with balanced prices. All the factors should function in the positive sense with

the aim of optimal exploitation of land fund, increasing of the state economic potential, decreasing of import dependence and of the higher economic advantage for producer, processor and user of the renewable energy resources of plant origin. The main attention is there paid to the economic effectiveness of energy production from rape seed, i.e. of bio-oil and bio-fuel made of the pressed rape straw. There was also made a model calculation of the primary production costs and the balance profit of small bio-oil and rape straw briquette producers.

renewable energy resources, oleoprogram, bio-oil, bio-fuels

Kontaktní adresa:

Ing. Jiří Němec, CSc., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Mánesova 75,
120 58 Praha 2, Česká republika, tel. 02 6275502

ÚLOHA OBJEKTÍVNYCH UKAZOVATEĽOV V PRIESTOROVOM SPRÁVANÍ VIDIECKEHO OBYVATEĽSTVA

KOLLÁR D., Geografický ústav SAV, Bratislava, Slovenská republika

Úloha objektívnych ukazovateľov v priestorovom správaní vidieckeho obyvateľstva

Zeměd. Ekon., 40, 1994, č. 6, s. 467-486. – 6 obr., 1 tab., lit. 14, rez. slov., angl.

Príspevok sa zaoberá verifikáciou relevantnosti použitia objektívnych ukazovateľov pri objasňovaní priestorového správania vidieckeho človeka. Objektívna realita totiž v mnohých prípadoch výrazne determinuje a limituje priestorové správanie človeka a v tejto súvislosti je k dispozícii i viacero overených tvrdení. Žiaľ, mnohé fakty z uvedenej oblasti výskumu nie sú usporiadané a chýba predovšetkým redukcia zistených vzťahov na niekoľko základných princípov. Takisto nie je dostatočne rozpracovaná subjektívna zložka priestorového správania človeka, ktorá čoraz častejšie dopĺňa charakteristiky resp. obmedzenia objektívnej reality. Len v rozpracovaní a empirickom preskúšaní ukazovateľov objektívnej a subjektívnej povahy možno pristúpiť k objasňovaniu tak zložitého javu, akým je nesporné priestorové správanie človeka.

priestorové správanie, spotrebiteľské priestorové správanie, vidiecke obyvateľstvo, miesto práce, strediskovosť obce, zóny najčastejších denných kontaktov

Rozvoj a aktuálnosť výskumu sociálnej problematiky v geografii ponúka v súčasnosti možnosť novej sociálnovednej orientácie geografie. Predovšetkým problematika priestorového správania človeka, ktorá je pokladaná za jednu z ťažiskových tém sociálnogeografických výskumov, skrýva v sebe celý rad podnetov, využitelných v našom základnom a aplikovanom výskume.

V problematike priestorového správania človeka sa v minulých rokoch, okrem použitia rôznych prístupov, vyskytlo i množstvo teórií a modelov vysvetlenia. Musíme však konštatovať, že zatiaľ chýba komplexná a všeobecne platná teória priestorového správania človeka. Súvisí to, samozrejme, s objektom výskumu „človekom“, ktorý sa javí ako neopakovateľná bytosť a do istej miery aj s interdisciplinárnym charakterom výskumu priestorového správania človeka.

Predovšetkým vzťah a komplementárnosť objektívneho a subjektívneho hľadiska pri výskume priestorového správania je nanajvýš aktuálna v súčasnosti a charakterizuje jednotlivé prístupy k výskumu priestorového správania. Viacerí autori (napr. Rushton 1969, Lowenthal 1967, Thomale 1974 a i.) si uvedomujú dve rozdielne paradigmy v chápaní priestorového správania, ktoré vyplývajú práve z uprednostňovania objektívneho či subjektívneho hľadiska. Prvá paradigma charakterizuje priestorové správanie (spatial behavior) skôr ako neutrálne správanie z hľadiska aktivity človeka a priestor je chápaný ako mentálny alebo kognitívny obraz priestorového poznávania a vnímania. Takéto chápanie je typické predovšetkým pre angloamerickú literatúru. V sociálno-geografických prácach, predovšetkým v nemecky hovoriacich krajinách, sa pod termínom priestorové správanie (Raumverhalten), alebo v iných krajinách pod termínom behavior in space (správanie v priestore) uvažuje skôr o objektívne pozorovanom správaní a aktivite človeka, príp. sociálnych skupín v priestore a priestor sa chápe ako „plocha aktivity človeka“. Na prvý pohľad je zrejмый rozdiel medzi obidvoma vysvetleniami, avšak na druhej strane je nutné dodať, že niektorí autori nerozlišujú medzi týmito termínmi. Podľa našej mienky, takisto v našej literatúre môžu existovať vedľa seba obidva prístupy pri výskume priestorového správania, avšak zvlášť zaujímavá v našich podmienkach je syntéza obidvoch prístupov (K o l l á r 1992).

Doteraz sa vo výskumoch priestorového správania človeka v geografii zdôrazňovali predovšetkým objektívne ukazovatele pohybu človeka v priestore a charakteristiky, resp. obmedzenia objektívnej reality. Z toho dôvodu si i my kladieme za cieľ v prvom rade skúmať vzťah medzi priestorovým správaním človeka a objektívnou realitou, ktorá do značnej miery limituje priestorové správanie človeka.

METODOLOGICKÁ BÁZA

Metodologickým základom našich úvah je formulácia nasledovnej hypotézy a jej empirické preskúšanie:

– priestorové správanie človeka závisí od charakteristík a obmedzení objektívnej reality.

Predikcie vychádzajú v našom prípade z priestorového správania človeka, ktoré je definované ako pohyb človeka k miestam jeho vybraných životných funkcií alebo, inými slovami, ako objektívne pozorované správanie a aktivita človeka v priestore, kde priestor sa chápe ako „plocha aktivity človeka“. Z jednotlivých druhov pohybu človeka uvažujeme o:

- a) najčastejšom pohybe za nákupom vybraných druhov potravinárskeho a priemyselného tovaru,
- b) najčastejšom pohybe za vybranými druhmi služieb.

V tomto kontexte sú závislé premenné definované ako miesta, ku ktorým smerujú vyššie uvedené druhy pohybu človeka. Výber nezávislých premenných vychádza z niektorých charakteristík a obmedzení objektívnej reality.

Odvođené predikcie našich základných hypotéz sú formulované ako závislosti jednotlivých miest vybraných životných funkcií človeka (a,b) od nezávislých premenných objektívnej povahy.

Územie, na ktorom sme sa pokúsili o empirické preskúšanie zvolených hypotéz, tvorilo zázemie Bratislavy, vymedzené podľa Bezáka (1990), ktoré zahŕňa 99 vidieckych obcí a 7 miest. Uvažovali sme len o ekonomicky aktívnom vidieckom obyvateľstve a náš výberový súbor tvorilo 578 respondentov (obr. 1).

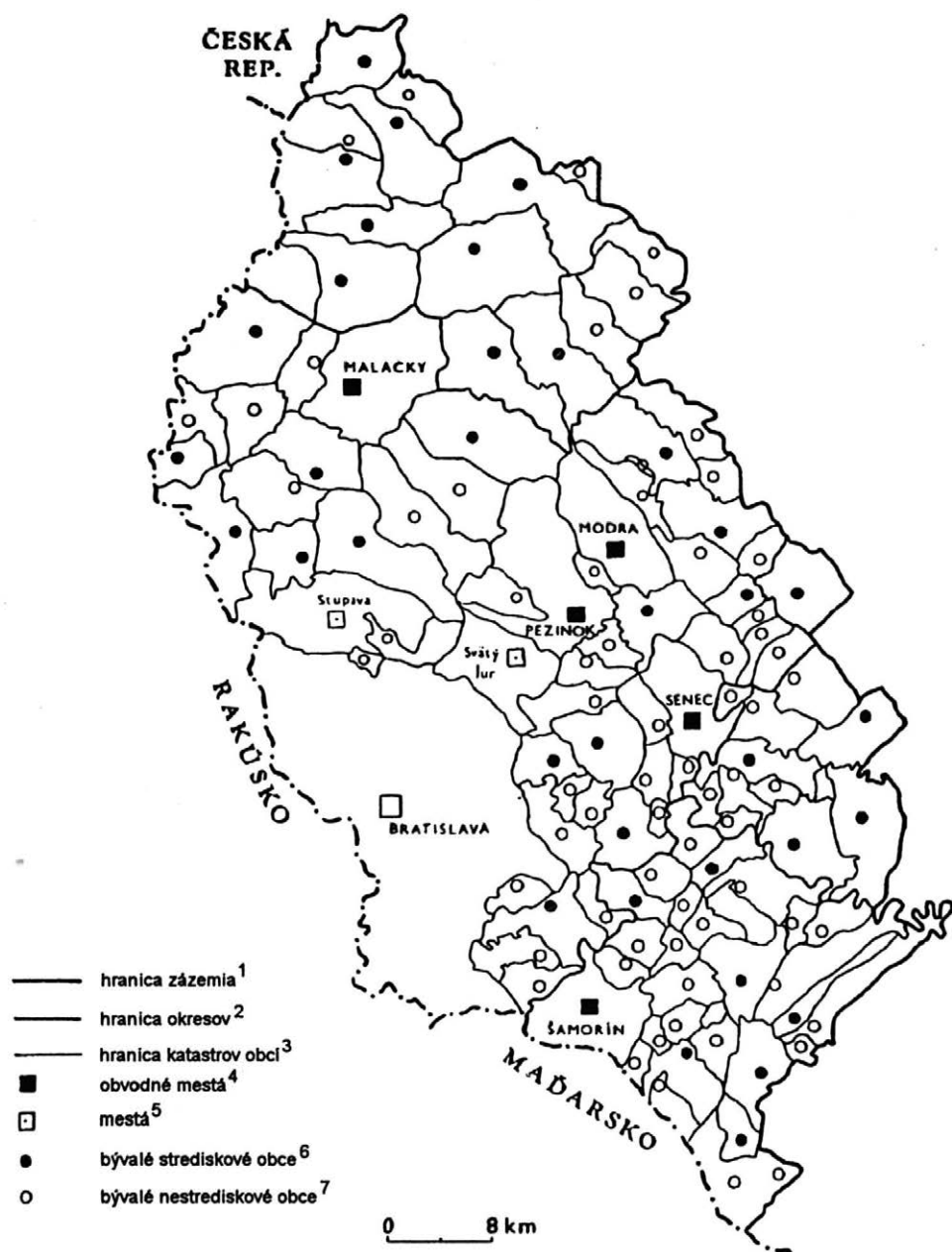
ANALÝZA VYBRANÝCH OBJEKTÍVNYCH UKAZOVATEĽOV PRIESTOROVÉHO SPRÁVANIA VIDIECKEHO OBYVATEĽSTVA

Úroveň občianskej vybavenosti vidieckych obcí, vo vzťahu ku ktorej skúmame priestorové správanie vidieckeho obyvateľstva, je nutné charakterizovať v kontexte organizácie a vývoja systému osídlenia v minulých rokoch. Priestorové rozmiestnenie výrobných aktivít, bytového fondu a následne sociálnej infraštruktúry bolo výrazne poznačené koncentračnou a centralizačnou tendenciou urbanizačného procesu s výraznou orientáciou na mestá, čo sa prejavilo v nerovnomerne diferencovanom rozvoji sídelných a životných podmienok v rôzne veľkých vidieckych obciach.

Občianska vybavenosť jednotlivých obcí do značnej miery vychádzala z trojstupňovej strediskovej sústavy sídiel, ktorá rozdeľovala sídla na sídla obvodného významu, sídla miestneho významu (strediskové obce) a nestrediskové obce. Keďže rozdelenie vidieckych obcí na strediskové a nestrediskové úzko súvisí so stavom a kvalitou občianskej vybavenosti v jednotlivých obciach a následne s pohybom človeka k miestam jeho základných životných funkcií, tvorí strediskovosť, príp. nestrediskovosť obce prvú nezávislú premennú objektívnej povahy.

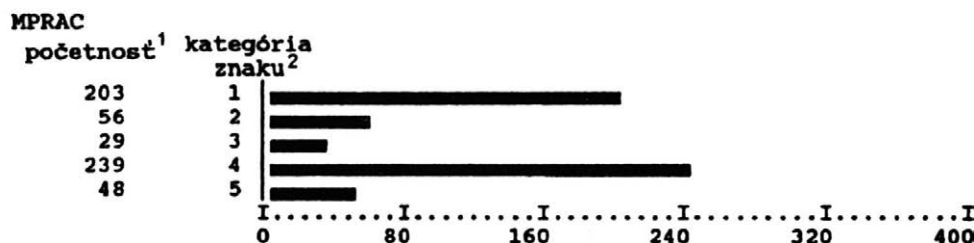
Druhou nezávislou premennou objektívnej povahy je miesto práce človeka, pretože je jedným z najdôležitejších miest základných životných funkcií človeka a spoluautorom vzťahu človeka aj k iným miestam jeho života. Z toho dôvodu sa často používa ako indikátor denného pohybu človeka za ostatnými vybranými aktivitami. Naše hypotézy priestorového správania vidieckeho obyvateľstva takisto narábajú s miestom práce ako dôležitou nezávislou premennou priestorového pohybu človeka, ktorá v podstatnej miere môže limitovať predovšetkým spotrebiteľské správanie človeka.

Pre pohyb za prácou a pre uspokojovanie základných životných potrieb vidieckeho človeka v zázemí Bratislavy sú charakteristické tri priestorové úrovne (vlastná obec, najbližšie obvodné mesto a Bratislava). Miesto práce (MPRAC) má charakter nominálneho znaku s piatimi kategóriami, ktoré platia pre všetky nami skúmané miesta základných životných funkcií človeka: 1 - Bratislava, 2 - najbližšie obvodné mesto, 3 - iné mesto, 4 - vlastná vidiecka obec, 5 - iná vidiecka obec.

1. Územné vymedzenie a administratívne členenie zázemia Bratislavy – Area definition and administrative structuring of the hinterland of Bratislava

¹boundary of the hinterland, ²boundaries of districts, ³boundaries of dwellings cadastre, ⁴district centre towns, ⁵towns, ⁶former centers of the area, ⁷former non-centers of the area

2. Histogram početností znaku MPRAC – Histogram of numerousness of MPRAC characteristics

MPRAC = miesto práce – working place

1 = Bratislava

2 = najbližšie obvodné mesto – the nearest district centre

3 = iné mesto – other town

4 = vlastná vidiecka obec – own rural dwelling

5 = iná vidiecka obec – other rural dwelling

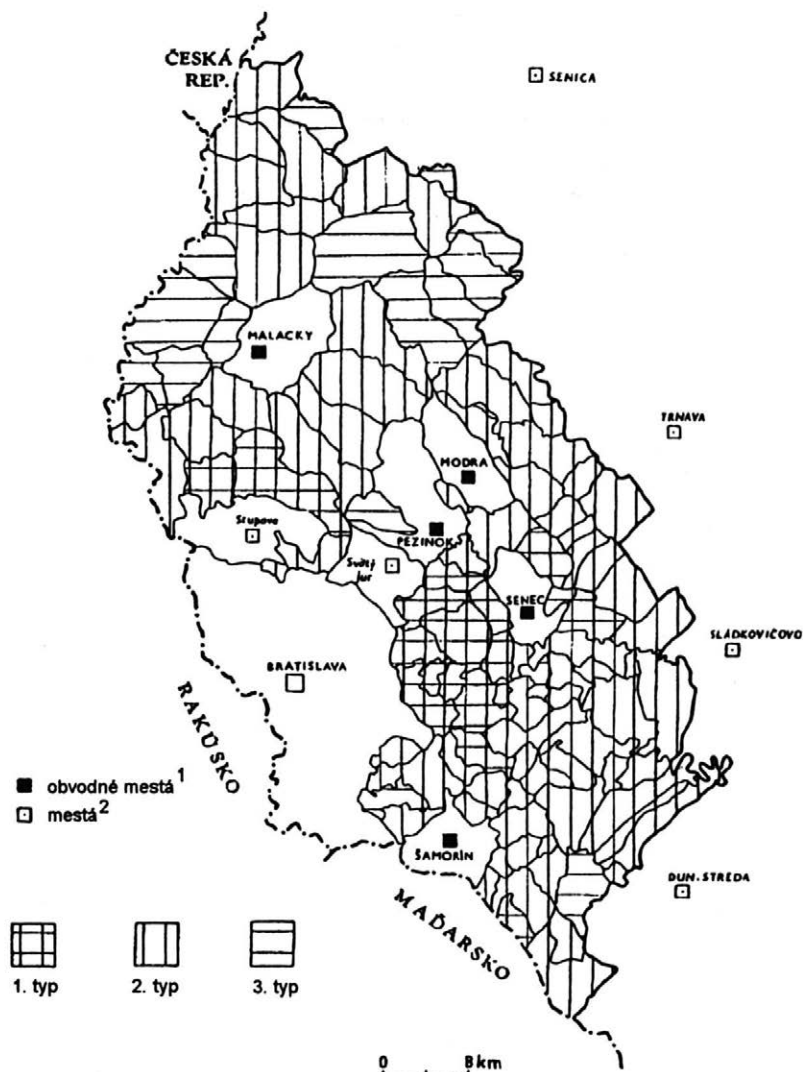
¹ numerousness, ² category of the characteristic

V našom výberovom súbore respondentov modálnu kategóriu miesta práce tvorí vlastná obec, v ktorej pracuje 38,8 % respondentov a druhú najpočetnejšiu kategóriu tvorí Bratislava (35,3 % respondentov).

Ak porovnáme uvedené relatívne údaje s výsledkami sčítania z roku 1980 a s predbežnými výsledkami z roku 1990, môžeme konštatovať, že tieto výsledky sú plne kompatibilné (v roku 1990 38,0 % ekonomicky aktívneho vidieckeho obyvateľstva v zázemí Bratislavy pracovalo vo vlastnej obci) - obr. 3.

Pri zabezpečovaní potrieb obyvateľov vidieckych obcí dochádza k vytváraniu viacerých úrovní ich priestorového uspokojovania. V tejto súvislosti sú i v zázemí Bratislavy vytvorené zóny najčastejších denných kontaktov vidieckeho obyvateľstva (alebo zázemia obvodných miest), v ktorých pohyb vidieckych obyvateľov k miestam svojich základných životných funkcií je intenzívnejší ako k ostatným obciam ležiacim v zázemí iného mesta. V tejto súvislosti tvoria zóny najčastejších denných kontaktov tretiu nezávislú premennú objektívnej povahy, ktorá vznikla z viacerých objektívnych ukazovateľov priestorového správania človeka. Jej špecifický syntetický charakter umožňuje porovnať predpokladané priestorové správanie človeka na základe štatistických údajov s reálne zistenými faktami z empirického výskumu a verifikovať opodstatnenosť výberu takto zvolenej premennej.

Ako hlavné kritérium pri vymedzovaní zázemí 2. stupňa sme použili denný pohyb za prácou do Bratislavy, pretože rozloženie denných ciest do zamestnania v značnom stupni odzrkadľuje priestorovú štruktúru širokého spektra vnútroregionálnych kontaktov a Bratislava má v skúmanom území dominantné postavenie. Ako pomocné kritériá sme zvolili prevládajúcu dennú dochádzku za prácou, dochádzku

3. Denná dochádzka za prácou z vidieckych obcí zázemia Bratislavy – Daily commuting after work from the rural dwellings of the Bratislava hinterlands

1. typ = viac ako 50 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva denne dochádza za prácou do Bratislavy – type 1 = more than 50 per cent of economically active inhabitants commute daily to Bratislava to work

2. typ = menej ako 50 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva denne dochádza za prácou do Bratislavy, ale Bratislava z hľadiska počtu odchádzajúcich do jednotlivých centier dochádzky prevláda – type 2 = less than 50 per cent of economically active inhabitants commute daily to Bratislava to work, but Bratislava prevails regarding the number of inhabitants commuting to different centers

3. typ = prevláda iné centrum dochádzky za prácou ako Bratislava – type 3 = other center of commuting prevails to Bratislava

¹district towns, ²towns

za službami (M a r y á š 1987) a najmenšiu časovú dostupnosť prostriedkami verejnej hromadnej dopravy. Prvý krok pozostával z vyčlenenia vidieckych obcí, z ktorých viac ako 50 % ekonomicky aktívneho obyvateľstva denne dochádza za prácou do Bratislavy. Tieto obce nám tvoria užšie zázemie Bratislavy, ktoré však bolo rozšírené i o vidiecke obce, ktoré spĺňajú aspoň dve podmienky inklinovania k Bratislave z hľadiska troch pomocných kritérií. V takto vyčlenenom užšom zázemí Bratislavy sa nachádza 26 vidieckych obcí. Pri vyčlenení zázemí 2. stupňa u miest ležiacich v zázemí Bratislavy sme postupovali podobným spôsobom. V prvej etape bolo rozhodujúce hlavné kritérium a ak neboli splnené podmienky hlavného kritéria, pristúpili sme k podmienkam pomocných kritérií, tzn. inklinovanie k určitému mestu z hľadiska aspoň dvoch z troch pomocných kritérií. V prípade, že vidiecka obec inklinovala z hľadiska každého pomocného kritéria k inému mestu, priradili sme vidiecku obec do zázemia toho mesta, ku ktorému má najmenšiu časovú dostupnosť prostriedkami verejnej hromadnej dopravy (ide len o dve vidiecke obce).

Zázemie Bratislavy sme uvedeným spôsobom rozčlenili na menšie zázemia 2. stupňa miest Šamorína (13 vidieckych obcí), Senca (11 vidieckych obcí), Pezinka (4 vidiecke obce), Modry (8 vidieckych obcí) a Malaciek (22 vidieckych obcí). Z hľadiska stanovených kritérií 15 vidieckych obcí skôr inklinuje v dennom pohybe svojich obyvateľov k mestám mimo zázemia Bratislavy, z toho 9 k Dunajskej Strede, 2 k Senici, 2 k Trnave a 2 k Sládkovičovu (obr. 4).

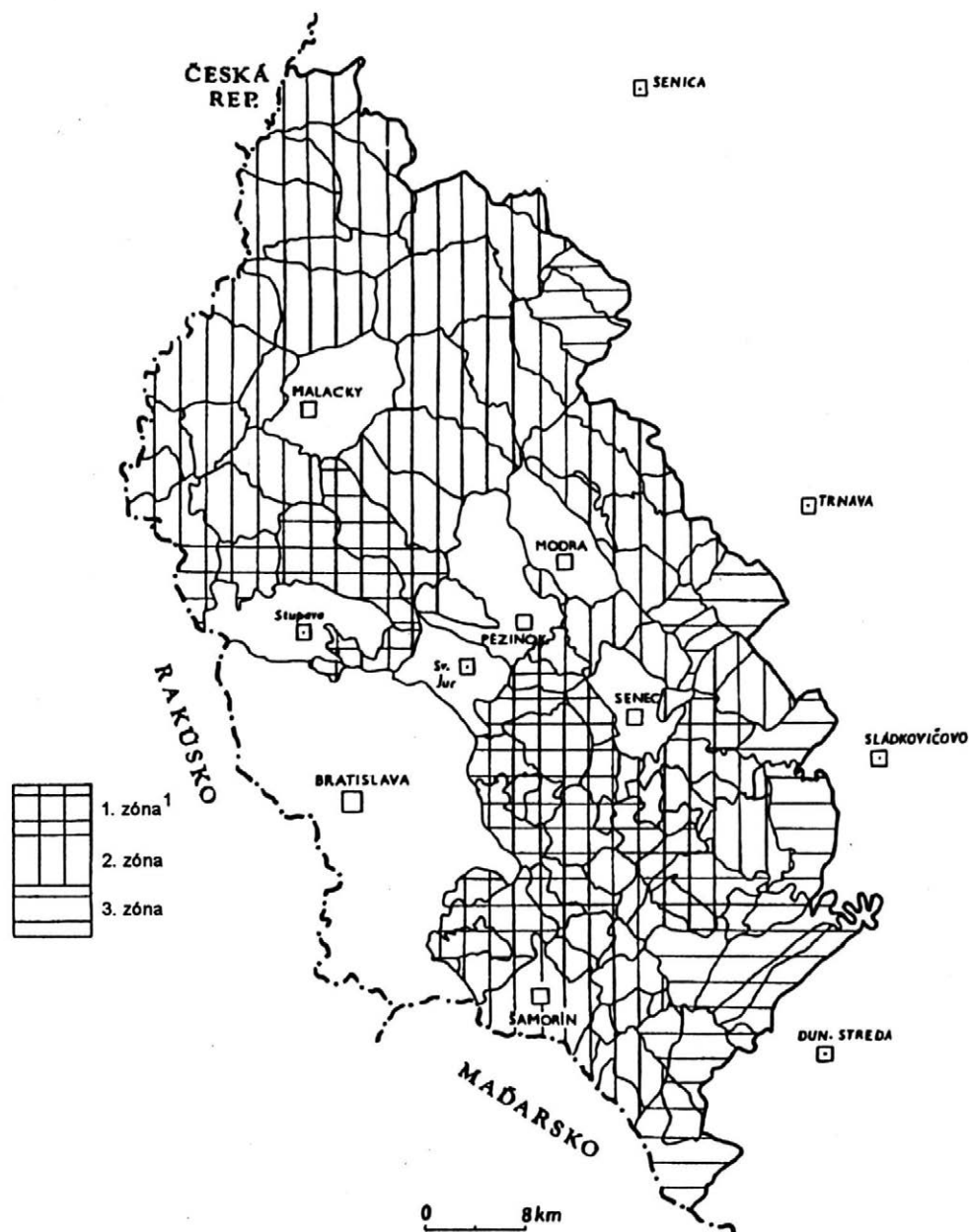
Výber vyššie uvedených objektívnych ukazovateľov priestorového správania človeka (dvoch premenných a priori a jednej experimentálnej geografickej premennej) len dokumentuje zložitosť skúmania tohto javu a poukazuje na viac-alternatívnosť riešenia danej problematiky. Potvrdené závislosti medzi takto zvolenými charakteristikami objektívnej reality a priestorovým správaním človeka môžu napomôcť hľadaniu adekvátneho súboru premenných relevantných pre pochopenie jednotlivých priestorových pohybov človeka.

PRIESTOROVÉ SPOTREBITEĽSKÉ SPRÁVANIE VIDIECKEHO OBYVATEĽSTVA

Nakupovanie a využívanie služieb, resp. zaobstarávanie si hmotných potrieb, patrí k dôležitým životným funkciám človeka. V literatúre existujú dva základné prístupy k výskumu uvedenej základnej životnej funkcie (M a i e r a kol. 1977, B r ü s c h k e a kol. 1973, H ä s s l e r 1988, atď.):

1. výskum ponuky tovarov a služieb,
2. výskum dopytu po tovaroch a službách.

V slovenskej geografickej literatúre sa doteraz pozornosť venovala predovšetkým prvému pohľadu na uvedenú problematiku. Najčastejšie traktované problémy v našej literatúre sa dotýkali otázok lokalizácie zariadení obchodu a služieb, ich

4. Zóny najčastejších denných kontaktov vidieckeho obyvateľstva zázemia Bratislavy – Zones of the most frequent daily contacts of rural inhabitants of the Bratislava hinterlands

¹zone 1, ²zone 2, ³zone 3

I. Štatisticky významné závislosti a ich intenzita medzi geograficky relevantnými charakteristikami a premennými priestorového pohybu človeka (Cramerov koeficient kontingencie) – Statistically significant relations and their intensity among the geographically relevant characteristics and variables of human spatial movement (Cramer's coefficient of contingency)

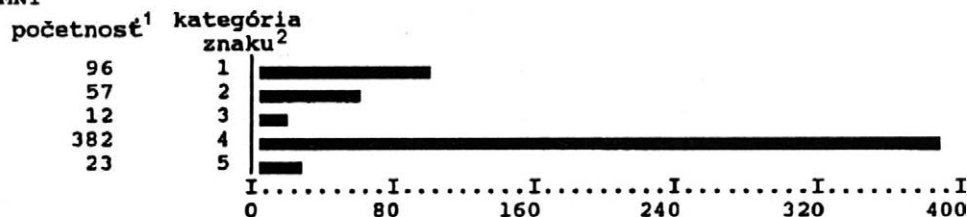
	MN1	MN2	MN3	MN4	MS1	MS2
ZNDK	0,239***	0,262***	0,307***	0,304***	0,227***	0,245***
TOS	0,119*	0,172***	0,293***	0,091*	0,513***	0,209***
MPRAC	0,337***	0,385***	0,413***	0,500***	0,281***	0,365***

- MN1 = miesto najčastejšieho nákupu chleba a pečiva – place of the most frequent purchase of bread
 MN2 = miesto najčastejšieho nákupu mäsa a údenín – place of the most frequent purchase of meat and sausages
 MN3 = miesto najčastejšieho nákupu drogistického tovaru – place of the most frequent purchase of chemist's goods
 MN4 = miesto najčastejšieho nákupu obuvi – place of the most frequent purchase of footwear
 MS1 = miesto najčastejšieho využívania služby holičstvo a kaderníctvo – place of the most frequent use of barber's and hairdresser's services
 MS2 = miesto najčastejšieho využívania služby oprava obuvi – place of the most frequent use of shoe-repairs services
 ZNDK = poloha obce v zóne najčastejších denných kontaktov – position of the dwelling in zone of the most frequent daily contacts
 TOS = strediskovosť obce – the dwelling being or not being the centre of the area
 MPRAC = miesto práce respondenta – working place of the respondent

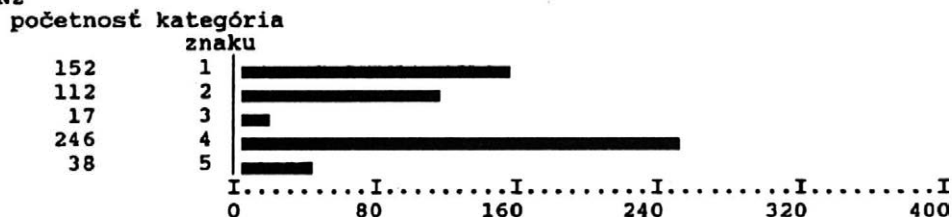
* štatisticky významná závislosť pri hladine významnosti 0,05 – statistically significant dependence of the significance level 0,05
 *** štatisticky významná závislosť pri hladine významnosti 0,001 – statistically significant dependence of the significance level 0,001

počtu, sortimentu, príp. maloobchodného obratu jednotlivých zariadení (napr. O č o v s k ý 1976, 1977). Veľmi malá pozornosť sa venovala dopytu po tovaroch a službách a postihnútiu diferencovaného správania a uspokojovania potrieb obyvateľstva. Na druhej strane však treba poznamenať, že výskum podobného zamerania v podmienkach existencie bývalého štátneho systému vlastníctva zariadení obchodu a služieb by v mnohých prípadoch nemal svoje opodstatnenie. V súčasnosti však trhové hospodárstvo, privatizácia nebytových priestorov, diferenciácia cien tovarov a služieb, príjmová diferenciácia obyvateľstva vedú ku skupinovo špecifickému správaniu sa obyvateľstva i v pohybe k miestam nákupov a využívania služieb. Naskytá sa tu šanca pre sociálnu geografiiu. Na jednej strane môže identifikovať priestorovú štruktúru jednotlivých zariadení obchodu a služieb, vyhraničiť ich dosah

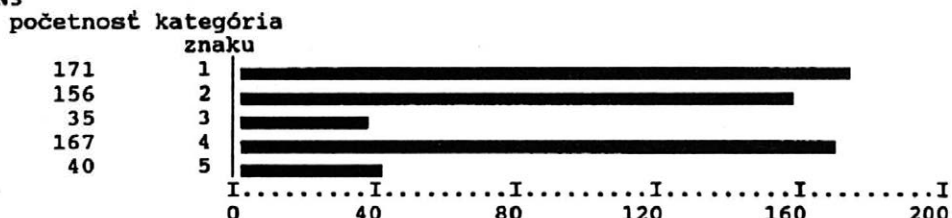
MN1

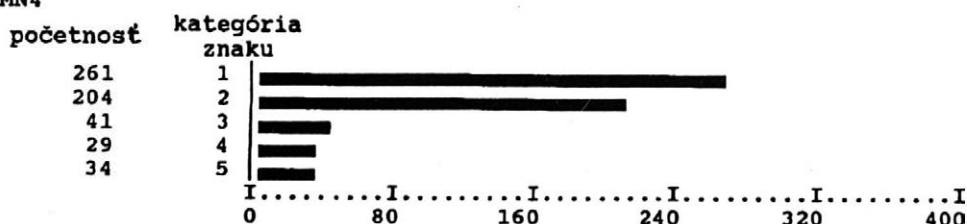
MN2

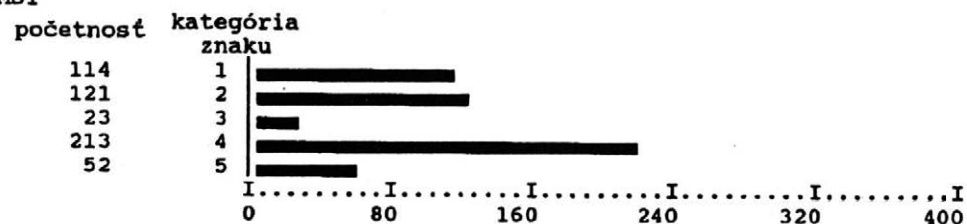
MN3

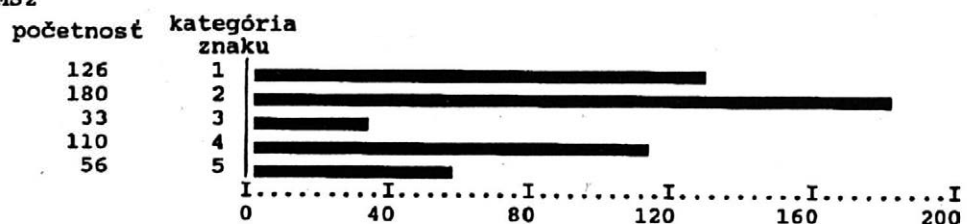
MN4

MS1

MS2

5. Histogramy početností znakov MN1-4, MS1-2 – Histograms of numerousness of MN1-4, MS1-2 characteristics

Premenné: miesto najčastejšieho nákupu (MN1-4), resp. miesto najčastejšieho využívania služby – Variable: “place of the most frequent purchase” (MN1-4), resp. “place of most frequent use services” (MS1-2):

MN1 = miesto najčastejšieho nákupu chleba a pečiva = place of the most frequent purchase of bread

MN2 = miesto najčastejšieho nákupu mäsa a údenín – place of the most frequent purchase of meat and sausage

MN3 = miesto najčastejšieho nákupu drogistického tovaru – place of the most frequent purchase of chemist's goods

MN4 = miesto najčastejšieho nákupu obuvi – place of the most frequent purchase of footwear

MS1 = miesto najčastejšieho využívania služby holičstvo a kaderníctvo – place of the most frequent use of barber's and hairdresser's services

MS2 = miesto najčastejšieho využívania služby opravy obuvi – place of the most frequent use of shoe-repairing services

¹ numerousness, ² category of the characteristic

a zázemie, na druhej strane analyzovať akčný priestor človeka a hľadať indikátory, ktoré vystihujú spotrebiteľské správanie sa človeka.

Z tohto aspektu sme i my pristúpili k analýze miest nákupov a využívania služieb i k analýzam pohybu vidieckeho človeka k miestam uvedených základných životných funkcií. V centre našej pozornosti stojí identifikácia miest najčastejších nákupov vybraných druhov potravinárskeho a priemyselného tovaru a miest najčastejšieho využívania vybraných druhov služieb ako aj hľadanie dôvodov a indikátorov, ktoré najlepšie vystihujú pohyb človeka k miestam jeho nákupov a využívania služieb. Výber jednotlivých druhov tovarov a služieb vychádzal z nášho predvýskumu, v ktorom sme si overovali dôležitosť, akú nákupu jednotlivých druhov tovaru a využívaniu jednotlivých druhov služieb pripisuje vidiecky človek.

Miesta nákupov a využívania služieb vidieckeho človeka v zázemí Bratislavy charakterizujú tri priestorové úrovne - vlastná obec, najbližšie obvodné mesto a Bratislava. Poradie jednotlivých kategórií a ich početnosti sú diferencované vzhľadom na jednotlivé druhy nákupov a využívania služieb. Pri spotrebiteľskom priestorovom správaní človeka uvažujeme o šiestich základných miestach:

- mieste najčastejšieho nákupu chleba a pečiva (MN1), mäsa a údenín (MN2), drogistického tovaru (MN3) a obuvi (MN4);
- mieste najčastejšieho využívania služby holičstvo a kaderníctvo (MS1) a opravy obuvi (MS2).

Každé z uvedených miest má charakter nominálneho znaku s piatimi kategóriami: 1 - Bratislava, 2 - najbližšie obvodné mesto, 3 - iné mesto, 4 - vlastná vidiecka obec, 5 - iná vidiecka obec (obr. 5).

Kým v nákupe jednotlivých druhov potravín výrazne dominuje vlastná obec (napr. 67,0 % respondentov nakupuje chlieb a pečivo vo vlastnej obci a 42,6 % respondentov nakupuje mäso a údeniny vo vlastnej obci), pri nákupe priemyselných tovarov významnejšiu úlohu zohráva Bratislava a najbližšie obvodné mesto. Veľmi výrazné je to predovšetkým pri nákupe obuvi, kde 45,2 % respondentov nakupuje tento tovar v Bratislave a 35,9 % v najbližšom obvodnom meste. Pri nákupe drogérie je podiel troch základných miest približne rovnaký (v Bratislave nakupuje 29,6 % respondentov, vo vlastnej obci 28,9 % a 27,0 % v najbližšom obvodnom meste).

Do istej miery podobná situácia je vo využívaní vybraných druhov služieb. Vlastná obec, najbližšie obvodné mesto a Bratislava sú opäť najpočetnejšie zastúpené kategórie, avšak z hľadiska návštev holičstva a kaderníctva dominuje vlastná obec (36,9 % respondentov) a naopak pri oprave obuvi vidiecke obyvateľstvo preferuje najbližšie obvodné mesto (31,1 % respondentov) a Bratislavu (21,8 % respondentov). V tomto kontexte je možné polemizovať o dôvode „nákupných a službových“ preferencií jednotlivých miest u vidieckeho obyvateľstva zázemia Bratislavy. Sú tieto preferencie len výsledkom existujúcej priestorovej štruktúry zariadení obchodu a služieb a minimalizácie časových a vzdialenostných strát človekom alebo sa v pohybe človeka k uvedeným miestam vyskytujú aj iné dôvody, resp. obmedzenia? Odpoveď na uvedenú otázku môžeme hľadať v jednotlivých základných charakteristikách miest nákupov a využívania služieb.

Za jednu z najdôležitejších považujeme dôvod nákupu jednotlivých druhov tovaru alebo využívania vybraných druhov služieb, ktorý je explicitne vyjadrený v odpovediach respondentov. Premenné dôvod nákupu tovaru (DN1, DN2, DN3, DN4), resp. využívania služieb (DS1, DS2), majú charakter nominálnych znakov s deviatimi kategóriami: 1 - kvalita tovaru (služby), sortiment, 2 - otváracia doba, 3 - je to najbližšie, 4 - zvyk, 5 - u súkromníka, 6 - blízkosť zamestnania, 7 - nedostatok iných možností, 8 - finančné dôvody, 9 - iné (obr. 6).

Výraznú modálnu kategóriu pri nákupe mäsa a údenín, drogistického tovaru a obuvi tvorí kategória sortiment a kvalita tovaru, len v prípade nákupu chleba a pečiva je najčastejšie sa vyskytujúca odpoveď „je to najbližšie“. Sortiment a kvalita služby hrá najdôležitejšiu úlohu i pri využívaní vybraných druhov služieb, avšak z hľadiska opravy obuvi je najpočetnejšou kategóriou odpoveď „nedostatok iných možností“.

Môžeme konštatovať, že človek pri výbere miest nákupov a využívania služieb vychádza predovšetkým z kognície sortimentu a kvality tovaru, resp. služby jednotlivých zariadení obchodu a služieb. Výraznou mierou sa pri výbere miesta nákupu, resp. využívania služby, podieľa časová a vzdialenostná minimalizácia a čiastočne „podvybavenosť“ vidieckeho priestoru niektorými zariadeniami obchodu a služieb. Štvrtý, najčastejšie sa vyskytujúci dôvod, tvorí kategória „blízkosť zamestnania“, ktorá dokumentuje opodstatnenosť hypotéz o existencii závislosti medzi miestom práce a nákupom, resp. využívaním služieb.

V štruktúre dôvodov sa vzhľadom na existenciu zón najčastejších denných kontaktov nevyskytujú výraznejšie diferencie, avšak v súvislosti s bývalou organizáciou systému osídlenia a reálnym miestom práce zaznamenávame výrazné rozdiely. Napr. najčastejšie sa vyskytujúci dôvod sortiment a kvalita tovaru alebo služby je typický predovšetkým pre obyvateľov strediskových obcí, kým obyvatelia nestrediskových obcí zdôrazňujú predovšetkým dôvodové kategórie „blízkosť zamestnania“ a „nedostatok iných možností“. Časová a vzdialenostná minimalizácia pri nákupných preferenciách je pomerne rovnomerne rozložená medzi obyvateľov strediskových aj nestrediskových obcí, ale v porovnaní s miestom práce je výrazne sústredená do kategórie ekonomicky aktívnych, pracujúcich vo vlastnej obci, ktorí pri nákupech nadpriemerne uvádzajú i dôvod „nedostatok iných možností“. Naopak, pre denného migranta za prácou do Bratislavy a najbližšieho obvodného mesta je typická odpoveď pri nákupech a využívaní služieb „blízkosť zamestnania“ a človek pracujúci v Bratislave preferuje pri výbere miesta nákupu i „sortiment a kvalitu tovaru“.

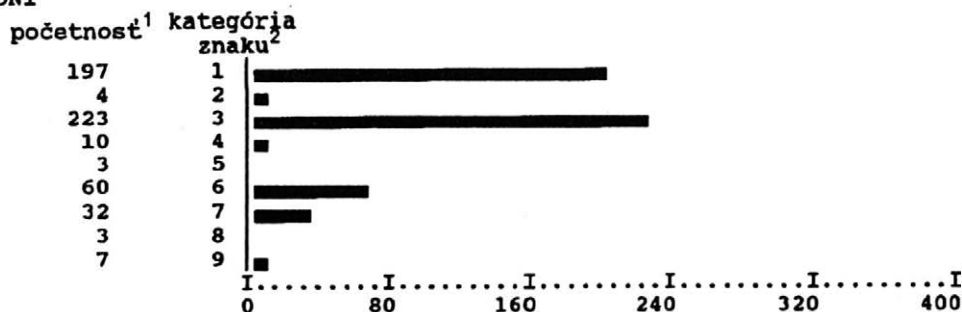
„Blízkosť zamestnania“ a „sortiment, resp. kvalita tovaru“ sú najčastejšie uvádzané dôvody pre nakupujúcich v Bratislave a čiastočne v najbližšom obvodnom meste. „Minimalizácia vzdialenosti“ a „nedostatok iných možností“ prevláda pri nákupech vo vlastnej obci a najmä pri využívaní služieb je dôvodová kategória „nedostatok iných možností“ typická i pre ostatné mestá, Bratislavu nevynímajúc.

Vzdialenosť, ktorú človek prekonáva pri pohybe k miestam nákupov, resp. využívania služieb (akčný priestor človeka vzhľadom na pohyb za nákupmi a službami), závisí od charakteru tovarov a služieb. Najnižšia je v priemere pre vybrané druhy potravinárskeho tovaru a najvyššia pri nákupe priemyselného tovaru. Číselné údaje vzdialeností, ktoré človek v priemere prekonáva za nákupmi vybraných druhov potravinárskeho a priemyselného tovaru a vybranými druhmi služieb, neudávame, pretože sú skreslené reálnym miestom práce a kumuláciou viacerých pohybov človeka na pohyb za prácou. Miesto práce výrazne ovplyvňuje „nákupné“ preferencie človeka (zjednodušene možno povedať, že približne polovica respondentov realizuje svoje nákupy a služby v obci, kde pracuje), ktorým sa podrobnejšie budeme venovať pri charakteristike jednotlivých miest nákupov a služieb.

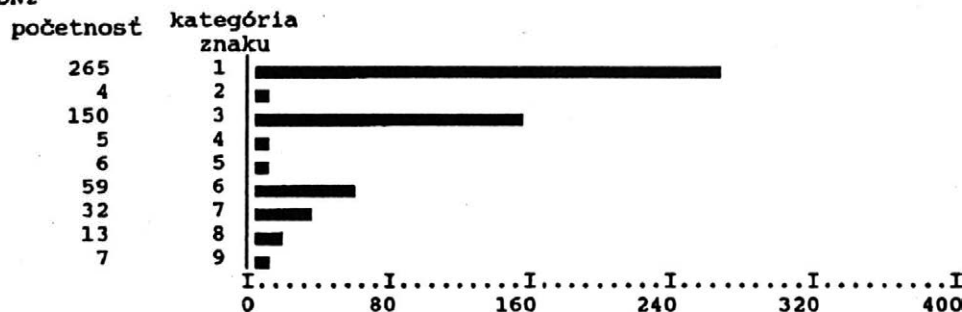
Vlastná obec ako miesto nákupov a využívania služieb

Vlastná obec má nezastupiteľné miesto v súvislosti so zaobstarávaním základných životných potrieb. Najmä možnosť nákupu tovaru každodennej potreby vo vlastnej obci má veľký význam z hľadiska minimalizácie každodenných časových strát. V tomto kontexte len ťažko môžeme hovoriť o skupinovošpecifickom správaní, pretože napr. z hľadiska nákupu potravín vo vlastnej obci je relevantná predovšetkým vzdialenosť (97,3 % z respondentov, ktorí udávajú pri nákupe chleba a pečiva dôvod „je to najbližšie“, nakupuje uvedený tovar vo vlastnej obci, pri nákupe mäsa a údenín vo vlastnej obci udáva tento dôvod 88,7 % respondentov).

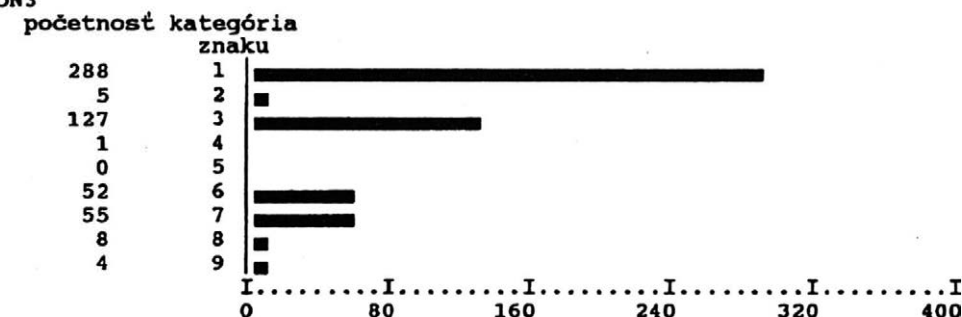
DN1

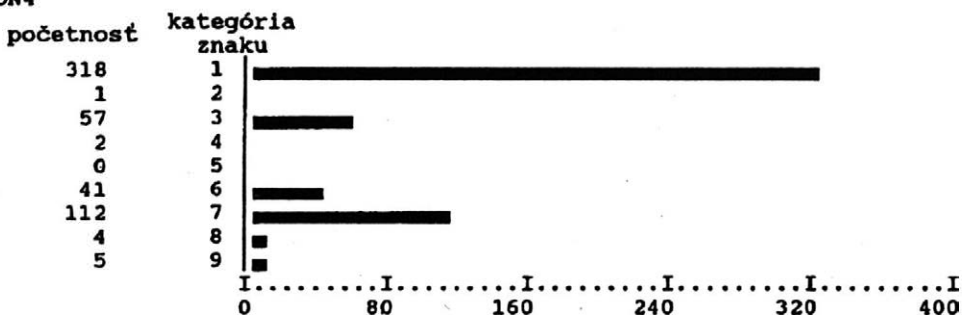
DN2

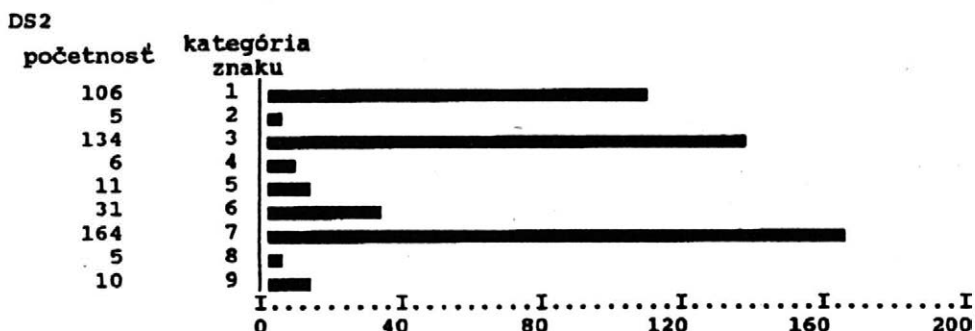
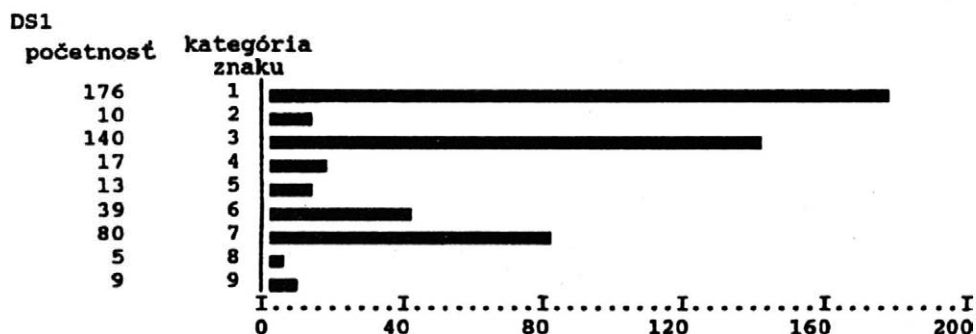

DN3

DN4

6. Histogramy početností znakov DMN1-4, DMS1-2 – Histograms of numerousness of DN1-4, DS1-2 characteristics

Premenné : dôvod nákupu tovaru (DN1-4), resp. využívanie služieb (DS1-2) – Variables: "reason of the purchase" (DN1-4), resp. "reason of using the service" (DS1-2) :

DN1 = dôvod nákupu chleba a pečiva – reason for purchase of bread

DN2 = dôvod nákupu mäsa a údenín – reason for purchase of meat and sausage

DN3 = dôvod nákupu drogistického tovaru – reason for purchase of chemist's goods

DN4 = dôvod nákupu obuvi – reason for purchase of footwear

DS1 = využívanie služby holičstvo a kaderníctvo - reason for using the service of barber or hair-dresser

DS2 = využívanie služby opravy obuvi – reason for using of shoe-repairing services

Kategórie – Categories:

1 = kvalita tovaru (služby), sortiment – quality of the goods (service), sortiment

2 = otváracia doba – opening hours

3 = je to najbližšie – it is the nearest place possible

4 = zvyk – habit

5 = u súkromníka – private shop (service)

6 = blízkosť zamestnania – proximity of working place

7 = nedostatok iných možností – lack of other possibilities

8 = finančné dôvody – financial reasons

9 = iné – other

¹ numerousness, ² category of the characteristic

Takisto pri nákupech vybraných druhov priemyselného tovaru, resp. využívania služieb vo vlastnej obci, hrá uvádzaný dôvod najdôležitejšiu úlohu a je vlastný všetkým skupinám vidieckeho obyvateľstva.

Už v predchádzajúcej časti sme konštatovali silný vplyv miesta práce na miesta nákupov, príp. služieb. Uvedená skutočnosť sa v plnej miere potvrdzuje i pri nákupe tovarov a využívaní služieb vo vlastnej obci. Najmä pri nákupe potravín je táto tendencia veľmi výrazná (81,4 % z respondentov pracujúcich vo vlastnej obci v nej najčastejšie nakupuje chlieb a pečivo).

Z ďalších charakteristík, pri ktorých sa prejavili významné závislosti vzhľadom na miesto nákupu, resp. využívania služieb, môžeme spomenúť zóny najčastejších denných kontaktov a bývalú organizáciu systému osídlenia. Je zaujímavé, že predovšetkým 3. zóna (vidiecke obce na okraji zázemia Bratislavy) spôsobuje výraznú diferenciáciu v súvislosti s vlastnou obcou ako miestom nákupov či služieb. Uspokojovanie jednotlivých základných životných potrieb je v nej viac orientované na vlastnú obec.

Výrazná diferenciácia existuje i v porovnávaní bývalých strediskových a nestrediskových obcí s vlastnou obcou ako miestom nákupu, resp. využívania služieb. Obyvatelia strediskových obcí pri nákupech všetkých druhov tovaru a využívania služieb sú viac orientovaní na vlastnú obec ako obyvatelia nestrediskových obcí. Bývalá strediskovosť obcí i v tejto súvislosti výrazne ovplyvňuje pohyb človeka.

Bratislava ako miesto nákupov a využívania služieb

Bratislava hrá druhú najvýznamnejšiu úlohu ako miesto nákupov vybraných druhov tovaru vidieckeho obyvateľstva v jej zázemí a z hľadiska miesta využívania vybraných druhov služieb takisto patrí k najdôležitejším miestam, kam smeruje pohyb vidieckeho človeka. Už v predchádzajúcej časti sme konštatovali v súvislosti s nákupom, resp. využívaním služieb v Bratislave, že najčastejšie uvádzané dôvody respondentov sú „blízkosť zamestnania“ a „sortiment či kvalita tovaru“. Predovšetkým „blízkosť zamestnania“ je charakteristickým dôvodom nákupov a využívania služieb v Bratislave. Viac ako polovica respondentov pracujúcich v Bratislave uvádza Bratislavu ako najčastejšie miesto nákupu pri všetkých vybraných druhoch tovaru a služieb (okrem nákupu chleba a pečiva, kde „len“ 39,3 % respondentov pracujúcich v Bratislave uviedlo Bratislavu ako miesto najčastejšieho nákupu).

„Sortiment či kvalita tovaru“ je druhou najpočetnejšie udávanou dôvodovou kategóriou pri nákupech vybraných druhov tovaru v Bratislave, avšak pri využívaní služieb ustupuje dôvodu „nedostatok iných možností“. Tento fakt, ktorý T. Hägerstrand (Thrift 1983) označuje ako „authority constraints“, dokumentuje dôležitosť uvažovania s obmedzeniami objektívnej reality pri výskume priestorového správania sa človeka.

Jedným z obmedzení objektívnej reality je bývalý systém organizácie osídlenia. Ak sme v predchádzajúcej časti konštatovali u obyvateľov nestrediskových obcí

väčší pohyb za nákupmi a využívaním služieb (v súvislosti s prekonávaním väčšej vzdialenosti) v porovnaní s obyvateľmi strediskových obcí, uvedenú skutočnosť ilustruje i pohyb do Bratislavy ako miesta nákupov a služieb, ktorý je zvýšený u obyvateľov nestrediskových obcí. Vzdialenosť, resp. časová dostupnosť, takisto tvorí obmedzenie objektívnej reality. Je implicitne vyjadrená v zónach najčastejších denných kontaktov vidieckeho obyvateľstva v zázemí Bratislavy a výrazne limituje pohyb človeka do Bratislavy za nákupmi a službami. Pohyb obyvateľa prvej zóny najčastejších denných kontaktov za nákupmi a službami do Bratislavy je v priemere 5-8krát väčší ako obyvateľa tretej zóny najčastejších denných kontaktov zázemia Bratislavy (s výnimkou nákupu chleba a pečiva).

Iné miesta nákupov a využívania služieb

Z iných miest nákupov a využívania služieb vidieckeho obyvateľstva v zázemí Bratislavy vystupuje do popredia predovšetkým najbližšie obvodné mesto, ktorého význam z hľadiska zaobstarávania základných životných potrieb vidieckeho človeka je prinajmenšom rovnaký, ako má Bratislava. Ostatné mestá alebo vidiecke obce v zázemí alebo mimo zázemia Bratislavy sa len zriedkavo vyskytujú medzi miestami, ku ktorým smeruje najčastejší pohyb človeka za nákupmi a službami.

Spektrum dôvodov, resp. poradie dôvodov, ktoré vplývajú na pohyb človeka do najbližšieho obvodného mesta za nákupmi, ale predovšetkým za službami, sú výraznejšie ako pri Bratislave spôsobené „authority constraints“. Určitú úlohu tu síce hrajú i dôvody ako „sortiment a kvalita tovaru, resp. služby“, alebo „blízkosť zamestnania“, ale v porovnaní s Bratislavou nie sú natoľko frekventované.

Najmä druhá zóna najčastejších denných kontaktov vidieckeho obyvateľstva je typická pohybom človeka za nákupom priemyselných tovarov a za službami do najbližšieho obvodného mesta zázemia Bratislavy. Napr. pohyb za nákupom obuvi alebo za opravou obuvi smeruje v druhej zóne najčastejších denných kontaktov až z 2/3 do najbližšieho obvodného mesta. Takisto ako v prípade Bratislavy, do najbližšieho obvodného mesta smeruje predovšetkým pohyb za nákupmi a službami z nestrediskových obcí zázemia Bratislavy.

Podobne ako pri Bratislave a vlastnej obci, i v tomto prípade rovnako dôležitú úlohu pri výbere miesta nákupu, resp. služby zohráva reálne miesto práce. V prípade nákupu priemyselného tovaru a využívania služieb môžeme konštatovať, že viac ako 2/3 respondentov spája miesto práce (v najbližšom obvodnom meste alebo inom meste) s nákupom, resp. s využitím vybranej služby.

ZÁVER

V posledných rokoch sa v geografii objavujú názory a tendencie, ktoré smerujú k určeniu jej nových úloh a zvýšený dôraz kladú na prezentáciu geografie ako spoločenskovednej disciplíny. Súčasnú svetovú geografiu charakterizuje zvýšený

akcent na výskum sociálnych problémov človeka a na uspokojovanie jeho materiálnych a nemateriálnych potrieb. Problematika priestorového správania človeka vychádza z týchto tendencií a je zameraná predovšetkým na pochopenie priestorových nárokov a požiadaviek človeka vzhľadom na jeho základné životné funkcie.

V tomto kontexte môžeme hovoriť o aplikačnom charaktere behaviorálneho výskumu. Nemenej zaujímavý (a z vedeckého hľadiska relevantnejší) je však poznávací aspekt priestorového správania človeka a najmä teoreticko-metodologická báza uvedenej problematiky. Najmä v našich podmienkach, v ktorých ešte stále absentujú práce z behaviorálnej geografie, je nanajvýš potrebné zvládnuť teoretickú analýzu skúmaného javu, ktorá pozostáva predovšetkým z hľadania vzťahov a závislostí medzi jednotlivými faktami a z redukcie zistených vzťahov na niekoľko základných princípov.

Z toho dôvodu jeden z dôležitých poznatkov vychádza z verifikácie relevantnosti jednotlivých premenných, pomocou ktorých môžeme čo najvyššiu charakterizovať priestorové správanie človeka. Geografický pohľad na aktivitu človeka v priestore vychádza hlavne z charakteristík a obmedzení objektívnej reality. I nám sa potvrdili v tejto súvislosti viaceré zaujímavé skutočnosti, ktoré umožnia v budúcnosti zvoliť adekvátny súbor premenných relevantných pre pochopenie jednotlivých priestorových pohybov človeka.

Predovšetkým však premenné objektívnej povahy súvisiace s človekom a obcou (miesto práce človeka, zóna najčastejších denných kontaktov človeka a strediskovosť obce) významným spôsobom vysvetľujú všetky druhy priestorového pohybu človeka. Môžeme konštatovať, že uvedené tri geograficky relevantné súvislosti zohrávajú pri spotrebiteľskom priestorovom správaní najdôležitejšiu úlohu a sú vhodne použiteľné pri objasňovaní priestorového pohybu spotrebiteľa.

Špecifickú interpretáciu však vyžadujú zóny najčastejších denných kontaktov vidieckeho obyvateľstva zázemia Bratislavy. Na rozdiel od miesta práce človeka a strediskovosti obce (premenných a priori) tvoria zóny najčastejších denných kontaktov typ experimentálnej geografickej premennej, ktorá v sebe zahrňuje viaceré geografické charakteristiky. Existencia štatisticky významných závislostí pri každom druhu priestorového pohybu človeka poukazuje na vhodnosť použitia takto vytvorenej premennej a tvorí ďalší metodický poznatok použiteľný pri riešení behaviorálnych problémov. Konštrukcia uvedenej premennej je totiž možná na základe „tvrdých“ štatistických údajov a jej význam vzrastá najmä v tých prípadoch, ak nemôžeme z rôznych dôvodov zrealizovať terénny sociálnogeografický výskum spojený so zberom „mäkkých“ údajov.

Poznatky teoreticko-metodologického charakteru majú svoj význam i v aplikáčnej rovine. V ich vzájomnej kombinácii s výpoveďami respondentov môžeme hľadať odpoveď na otázku najvýhodnejšej lokalizácie miest základných životných funkcií človeka vo vidieckom priestore, čo poskytuje vhodnú informačnú základňu pre plánovacie a rozhodovacie orgány štátnej správy. V súvislosti s privatizačným

procesom a transformáciou našej ekonomiky bude uvedený súbor poznatkov zaujímavý i pre jednotlivé podnikateľské a právne subjekty, ktoré vo svojich účelových prieskumoch trhu a priestorového pohybu človeka môžu vychádzať už z verifikovaných špecifikácií hypotéz priestorového správania človeka.

L i t e r a t ú r a

- BEZÁK, A.: Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska. Geogr. Čas., 42, 1990, s. 57-73.
- BRÜSCHKE, W.- VOGLER, L. - WÖHLKE, W.: Prozesse der Kulturlandschaftsgestaltung. Marburger geogr. Schrift., 60, 1973, s. 327-254.
- HÄSSLER, S.: Lebens im ländlichen Raum. Stuttgarter geogr. Stud., 1988, Band 108.
- KOLLÁR, D.: Sociálna geografia a problematika výskumu priestorového správania človeka. Geogr. Čas., 44, 1992, s. 149-161.
- LOWENTHAL, D.: Introduction: Environmental perception and behavior. Lowenthal, D. (red). Environmental perception and behavior, Chicago, 1967, s. 1-3.
- MAIER, J. - PAESLER, R. - RUPPERT, K. - SCHAFFER, F.: Sozialgeographie. Braunschweig (Westermann), 1977.
- MARYÁŠ, J.: Dojížďka do škôl a za službami. Atlas obyvateľstva ČSSR. GÚ ČSAV, Brno, 1987.
- OČOVSKÝ, Š.: Vybraté problémy štúdia nákupných miest. Geogr. Čas., 1976, s. 28.
- OČOVSKÝ, Š.: Odrasť výskumov vnútorného obchodu v geografickej literatúre, Geogr. Čas., 1977, s. 29.
- Sčítanie ľudu, domov a bytov r. 1980 - okresy Bratislava-vidiek, Senica, Dunajská Streda, Galanta, Trnava.
- THOMALE, E.: Geographische Verhaltensforschung. Marburger geogr. Schrift., 1974, Band 61.
- THRIFT, N.: Wstep do geografii czasu. Geogr. czasu, Przeg. zagr. Lit. geogr., 1983, s. 11-40. Predbežné výsledky zo sčítania ľudu, domov a bytov r. 1991. SŠÚ, Bratislava.
- RUSHTON, G.: Analyses of spatial behavior by revealed space preference. Ann. Assoc. amer. Geogr., 59, 1969, s. 391-400.

Došlo 24.1.1994

KOLLÁR, D., Geographical Institute of the Slovak Academy of Sciences, Slovak Republic

The role of the objective features in the spatial behaviour of rural inhabitants

Zeměd. Ekon., 40, 1994, No. 6, pp. 467-486. - 6 figs., 1 tab., refs. 14, summaries in sl, en

The aim of the author regarding the presented thesis lays in the analysis of the characteristics, respective the limitations of the objective reality and substantiating the importance of their research in explaining the human consumer's spatial behaviour.

The methodological basis of author's reasoning is formed by formulating of the hypothesis and its empirical verification :

– the spatial behaviour of man depends on the characteristics and limitation of the objective reality

Human consumer's spatial behaviour is defined as a movement of man towards his chosen life functions. What regards the individual forms of human movements towards the places of satisfying the basic needs of life, the author takes into consideration :

- a) the most frequent movement to buy the selected food and industrial goods
- b) the most frequent movement after the selected services

The derived predictions of the basic consumer's spatial movements are formulated as the dependencies of the individual places of the selected human life functions (a,b) upon the independent variables of the objective character.

The first independent variable of the objective character is formed by the dwelling either being the centre of the area or not this being the reason of different allocation and quality of the infrastructure in the mentioned types of dwelling. The second independent variable is the working place of man, because this is one of the most important places of the basic human life functions and the co-maker of man's relationship to the other places in his life .

In satisfying the needs of the rural dwellings inhabitants, several levels of their spatial satisfying are formed. In this connection, there are formed zones of the most frequent daily contacts of the rural inhabitants in the hinterland of Bratislava, where the movement of rural inhabitants towards the places of their basic life functions is more intensive than in other dwellings placed in the outskirts of other towns. In this connection, the zones of the most frequent daily contacts form the third independent variable of the objective character which issued from several objective features of human spatial behaviour. Its specific character enables to confront the human spatial behaviour presupposed on the basis of statistical data with the real facts of the empirical research and to verify the choice of thus selected variable having been well-founded.

In this connection, the author verified several interesting facts regarding the variables of objective character connected to man and dwelling (working place, zone of the most frequent daily contacts and the central position of dwelling) which explain all kinds of consumer's spatial movements in a significant way . In the conclusion of the thesis the author states, that the three geographically relevant correlations mentioned play an important role in the consumer's spatial behaviour and are useful for explaining the spatial behaviour.

spatial behaviour, consumer's spatial behaviour, rural inhabitants, working place, central dwellings of the area, zones of the most frequent daily contacts

Adresa autora:

RNDr. Daniel K o l l á r , CSc., Geografický ústav SAV, Štefánikova 49, 814 73 Bratislava, Slovenská republika, tel. 07 492 751/211, fax. 07 491 340

INFORMACE

INSTITUTE OF TROPICAL AND SUBTROPICAL AGRICULTURE OF UNIVERSITY AGRICULTURE PRAGUE

The Institute of Tropical and Subtropical Agriculture (ITSA) is a specialized part of the University of Agriculture Prague, responsible for the teaching of tropical and subtropical agriculture. It also serves as a scientific and educational centre for postgraduate studies and preparation of expatriate agricultural experts. The scientific and technical staff of ITSA is engaged in continuous basic and applied scientific researches regarding tropical and subtropical agriculture.

HISTORY

The ITSA was established by the Czechoslovak Ministry of Education in 1961. Initially it was called Department of World Agriculture and Forestry. The name Institute of Tropical and Subtropical Agriculture, which precisely characterizes the activities of the Institute, has been used since 1967. The major objectives behind the establishment of ITSA has been the training of agricultural students and experts from the developing countries and carrying out research studies on tropical and subtropical agriculture. Before the opening of the ITSA, foreign students had to take all courses together with Czech students. However, soon it became evident that the curriculum designed to fit the needs of Czechoslovak agriculture cannot suit the requirements and priorities of students from the tropics and subtropics. For this reason, a special curriculum of tropical and subtropical agriculture was set up, and the ITSA was established. The original four-year course was extended to a five-year one, which enabled to include a two-month long pre-graduate farm practice, and partial specialization in one of the four major study fields: Crop Production, Animal Production, Agricultural Engineering, Agricultural Economics. At present, a total of 173 foreign undergraduate students from Europe, Asia, Africa and Latin America, and 30 postgraduates are attending different courses at the ITSA for M.Sc. and Ph.D. degrees respectively. The total number of graduates from ITSA has now reached 787 people from 61 countries.

Research activities

Research activities of ITSA combine both the basic and applied research in the field of tropical and subtropical agriculture. The foregoing extensive projects benefiting from long-term and permanent operations in humid tropics in Vietnam and Cuba had been aimed at the winged bean (*Psophocarpus tetragonolobus*), citrus, nodule bacteria, poultry, moulds and feed mycotoxins, have been restricted recently

to nutrition of tropical feeds and their hygienic quality, research on aromatizing medicinal and tonizing plants and tribotechnics of farm equipment and resources energy.

Publication activities

Since 1967, the ITSA publishes annually "Agricultura Tropica et Subtropica" in English on original research studies and results in tropical and subtropical agriculture. This scientific journal has been mailed to interested institutions in many countries of the world.

Extension service

ITSA has carried out extensive services for the foreign trade companies and has participated on the projects in the developing countries. It also takes an active part in the Committee for FAO in the Czech Ministry of Agriculture.

THE PRESENT

ITSA is headed by the Director who has two deputies, one for educational and the second for research activities. The Secretary and his two assistants are responsible for administration of the ITSA. It has its representatives in the University Senate and its own Section of the University Scientific Council.

The ITSA has four departments:

- Department of Tropical and Subtropical Crops,
- Department of Tropical and Subtropical Animal Production,
- Department of Tropical and Subtropical Agricultural Engineering,
- Department of Tropical and Subtropical Agricultural Economics and Rural Development.

The Department of Tropical and Subtropical Crops has a complex of tropical and subtropical greenhouses, which provide grounds for practical training and experimental growing of plants, and have a certain degree of commercial use.

Teaching

Teaching is conducted by the staff of the ITSA which offers instructions on the special subjects of tropical and subtropical agriculture and by other teachers from the different departments of the University, who give instructions on general and preparatory agricultural subjects.

The courses in tropical and subtropical agriculture at the ITSA are three and five years long. They are divided into two ranks:

- A. 3 years long undergraduate courses for the B.Sc. degree completed by the Final State Examination.

B. 2 years long graduate courses for advanced university degree equivalent to the M.Sc. degree completed by Second State Examination. A certain degree of elective combination of courses is possible.

A three years postgraduate course for higher scientific degree equivalent to Ph.D. degree, which is completed by submitting a Doctor Thesis and its' presentation, is also offered at the ITSA.

Courses offered in the first 3 years enable the students to master all basic scientific subjects at the university level, and sufficient knowledge relevant to general agricultural production. After a successful completion of the First State Examination, students are awarded the B.Sc. agric. degree.

The further 2 years of specialized courses include obligatory subjects and several optional subjects which make it possible for students to specialize in Crop Production, Animal Production, Agricultural Engineering, and Agricultural Economics and Management. During studies students are allowed to choose subject of their own interest from each specialization, and graduation is in General Tropical and Subtropical Agriculture.

The ITSA at the Prague University of Agriculture offers in cooperation with the Faculty of Horticulture in Lednice further specialization in the following subjects concerning Horticultural Sciences in the IV. and V. years of university studies:

1. Viniculture and Fruticulture in the temperate, subtropical and tropical regions.
2. Vegetable and Special plant growing in the temperate, tropical and subtropical regions.
3. Ornamental gardening and Landscape designing.

An important condition of graduation is submitting a Thesis on the chosen specialization, and of course passing the State Examination. Successful candidates are awarded the degree Ingenieur, Ing. (equiv. to M.Sc.). Holder of this degree, or another equivalent advance university degree, may candidate for the doctoral courses leading to a Doctoral degree in agriculture (equiv. to Ph.D.). The doctoral thesis should be prepared in accordance with the chosen field of specialization.

Studies, examination and graduation

One school year is divided into two semesters; winter and summer one. Semesters last 15 week in winter and 14 weeks in summer and students attend to lectures, take part in seminars, laboratory and workshop activities. The maximum number of students in a group taking part in the laboratory and seminars is 15. This makes teaching and instruction more efficient and practical. Students' participation and activities are evaluated regularly by the lecturer, who according to the study results of each student issues credits. Fulfillment of credit entitles a student to sit for an examination in the respective subject. Examination rating has four grades: Excellent, Very good, Good, and Failed. Students who fail in an examination may sit for

a two more correction terms. A third correction term can be allowed only after presenting a written request to the Director of the ITSA. Such a request must have the recommendation of the Professor who heads the Years.

Examination period is 5 week long, and commences right after the end of the respective term. Examination and credit dates are fixed by students together with the examiner in a written form. All examinations and credits of the winter semester must be done before March 31. For the summer semester the last day is September 30. Admission to the new school years is certified into the each student's record book (index) by the Study Department of the ISTA after successful examination and credit results, and presentation of other necessary documents as participation in summer field practices, etc.

At the beginning of the 7th semester, after consulting the responsible lecturers, students choose the topic of their Graduation Thesis, and the subject of specialization.

During the summer vacations preceding the last years of study, students have to go through a two-month-long comprehensive pre-graduation practice at the University Farm or other private agricultural farms in the Czech Republic or abroad.

Graduation ceremony takes place in the presence of the Rector, the Deans and all other dignitaries of the University of Agriculture Prague at the Congregation Hall of the University.

CAREER OPPORTUNITIES OF GRADUATES

The courses in tropical and subtropical agriculture at the ITSA have been designed in consideration of needs and priorities of the developing countries where the majority of the students come from. Students at the ITSA receive in-depth instructions of the basic biological subjects, supplemented with studies in chemistry, physics, mathematics, economics and other subjects. In the higher years these basic theoretical and practical studies are followed by specialized courses of crop and livestock production, animal health protection, agricultural engineering, and farm economics and management. The courses introduce the students to the specific features and problems of tropical and subtropical agriculture, and the methods and techniques of modern farming in Czech Republic and other developed countries.

In the course of their five years university study, the students of ITSA have an excellent opportunity to understand properly the major role and problems of development in agriculture. They master the basic aspect of effective crop and animal production, agricultural mechanization, farm management and economics, as well as the status of agriculture in the national economy. The knowledge and experiences they acquire make them fully qualified to take up various responsibilities in agricultural sector of their home countries. The high level of the ITSA tuition is proved by the fact that its graduates have been almost invariably successful in their profession

and career jobs. The permanent scarcity of erudite and skilled specialists, especially in agriculture, in the developing world makes the graduates of ITSA attractive candidates for posts at ministries of agriculture, research centres, agricultural schools and colleges, large farms, extension and advisory services, agricultural projectings, food processing industries and international organizations dealing with agricultural development and research.

POSTGRADUATE COURSES

List of disertation thesis topics available (Ph.D.)

DEPT. OF TROPICAL AND SUBTROPICAL CROPS

1. Utilization of plant explantates in the most important tropical and subtropical plant species, especially with regard to their sanitation and propagation of otherwise hardly vegetatively propagated species
2. Application of perspective growth regulators to influence the growth and development of tropical and subtropical crops
3. Utilization of non-traditional medicinal and aromatic plants for the improvement of vital functions of the human body
4. Substitution of sacharose with sweetenners of plant origin
5. Perspective solutions for the rational arrangement of fruit and other wood plants plantations

DEPT. OF ANIMAL PRODUCTION

1. Studies on the nutritive value of local tropical feeds
2. Improving the energy value of tropical feeds for poultry by using exogenous enzymes
3. The occurence of moulds and mycotoxins in local tropical feeds

DEPT. OF AGRICULTURAL ENGINEERING

1. Energetic demands of tropical fields crop growing
2. Transformation of traditional agriculture to modern farming practices in view of the utilization of agricultural engineering
3. Comparison of the degree of mechanization in field production
4. Harvest, drying and storage technology for cereals in tropical regions
5. Optimization of the necessary farm power and machinery in agricultural enterprises
6. Ecological and economical aspects of the usage of agricultural machinery
7. Technical diagnostics and machine rehabilitation in agriculture
8. Technical diagnostics and marketing of agricultural machinery

DEPT. OF AGRICULTURAL ECONOMICS AND RURAL DEVELOPMENT

1. Local production and foreign trade of selected agricultural products of tropics and subtropics
2. Comparative analysis of the economical development in agriculture in selected countries and its perspectives
3. The possibilities of developing different types of agricultural co-operatives in selected developing countries
4. The role of agricultural co-operatives in the development of trading in agricultural products in selected countries
5. General and specific problems of management in agricultural firms
6. Differences in the management of various types of agricultural firms with regard to ownership and common specifics of agriculture

Short-term agricultural training courses

Courses are organized in the following subjects:

AGRICULTURAL MANAGEMENT

- Farm management
- Agricultural cooperatives

PLANT PRODUCTION

- Study and usage of genetic resources of tropical and subtropical productive plants
- Growing of medicinal and aromatic plants and their exploitation in phytoterapy and industry
- Propagation of tropical and subtropical plant using plant explantates

PLANT PROTECTION

- Small-scale production of microbial insecticides

ANIMAL HUSBANDRY

- Dairy cattle feeding in tropical and subtropical conditions
- Selection and crossbreeding in cattle, sheep, and goat populations
- Embryotransfer techniques in domestic ruminants with regard to tropical and subtropical conditions
- Daily farm management and production
- Biological evaluation of the nutritional values of feeds for non-ruminants

AGRICULTURAL ENGINEERING

- Farm machinery maintenance and repairing
- Milk machines; equipments, operation and maintainance
- Non-conventional sources of energy and their utilization in agriculture
- Using computers and data processing in farm power and the exploitation of agricultural machines
- Grain harvesting machines
- Non-conventional means of trasporting materials

All short-term training courses last from 3 to 4 weeks and are performed by the ITSA at the University of Agriculture, Prague. Language of instruction is English, even though some forms of arrangement to translate the instructions are possible.

ADEKO a. s. Vám nabízí

- ☐ **FINANČNÍ LEASING**
- ☐ **ZPROSTŘEDKOVATELSKOU OBCHODNÍ ČINNOST**
- ☐ **PORADENSTVÍ V OBLASTI PODNIKÁNÍ, FINANCOVÁNÍ A ORGANIZACE**

ADEKO a. s.

Slezská 7

120 56 Praha 2

tel.: 258 372 fax: 252 321

OPATŘENÍ V DAŇOVÉ, STRUKTURÁLNÍ A SOCIÁLNÍ OBLASTI ZEMĚDĚLSTVÍ SRN

Opatření v daňové, strukturální a sociální oblasti zemědělství SRN, vydaná ministerstvem výživy, zemědělství a lesnictví v Bonnu, shrnují nejdůležitější informace o daňové politice, podpoře jednotlivých podniků a sociální politice včetně informací, pro kterou konkrétní formu podniku nebo okruh osob přicházejí v úvahu.

Uvedený systémově zpracovaný okruh daňový, strukturální, sociální, včetně charakteristik základních forem podnikání, poskytuje cenný a pro nás velmi inspirativní pohled zvláště na přístupy, kterými se v dané sféře řeší transformace zemědělství v nových spolkových zemích bývalého NDR.

SRN potřebuje trvale výkonné zemědělství. Musí splňovat svůj nejvlastnější úkol, kterým je produkce potravin, a současně vyhovovat mnoha požadavkům ochrany přírody, životního prostředí a fauny. Jeho konkurenty jsou zemědělství jiných zemí se zčásti příznivějšími klimatickými a strukturálními předpoklady. Současně musí zemědělství SRN zvládnout hlubokou strukturální přeměnu.

Zemědělství v nových spolkových zemích (bývalé NDR) má navíc další problémy. V dobách socialistického vázaného hospodářství dřívější NDR byly pro ně typické velkopodniky přehnaných dimenzí, hospodařící s neúměrně vysokým počtem pracovních sil značně neefektivně a zatěžující životní prostředí. Po sjednocení zde došlo v souvislosti s adaptací na systém tržní ekonomiky k velkým strukturálním změnám. Vznikla soukromá hospodářství, značná část zemědělských výrobních družstev (LPG) se změnila v osobní nebo kapitálové společnosti, případně občanskoprávní sdružení.

Při těchto obtížných procesech je zemědělství odkázáno na pomoc společnosti, to je státu. Proto mají jednotlivé spolkové země připravenou řadu výpomocí a podpůrných opatření určených k usnadnění adaptace. Ovšem právě v nových spolkových zemích je pro zemědělství a osoby v něm činné často obtížné získat spolehlivý přehled o různých opatřeních.

Zde jsou shrnuta nejdůležitější opatření v oblasti daňové politiky, podpory jednotlivých podniků a sociální politiky s informacemi, pro kterou formu podniku nebo který okruh osob přicházejí v úvahu.

Spolková vláda zastává názor, že různé požadavky kladené na zemědělství může nejlépe splnit mnohostranně strukturované zemědělství, skládající se z výkonných a konkurence schopných hlavních a vedlejších výdělečných podniků. Zemědělství se přitom může organizovat v rozmanitých a různě velkých formách podnikání. Všem podnikovým a organizačním formám nabízejí různé formy podpory (vyhlášené a platné pro rok 1992) dobré vyhlídky na uhájení pozic v konkurenci na evropském vnitřním trhu.

S přihlédnutím ke specifickým zvláštnostem činnosti zemědělských podniků a specifičnosti struktury zemědělství a podnikové struktury poskytl zákonodárce těmto podnikům řadu daňových úlev, které platí, pokud vůbec, pro živnostenské podniky jen omezeně. V tab. I (tabulková část) se podává přehled druhů a obsahu nejdůležitějších daňových předpisů v zemědělství.

U porovnávání právních forem se předpokládá, že se zemědělství a lesnictví provozuje v limitech daných § 13 odst. 1 zákona o dani z příjmu (zemědělská produkce podle půdní rozlohy s přihlédnutím k horní hranici chovu hospodářských zvířat). Nejsou-li tyto předpoklady splněny, nenabývají daňová zvýhodnění, uvedená v přehledu a v podstatě omezená na zemědělství, účinnosti.

Poskytnutí daňových úlev, vztahující se výlučně na zemědělství, předpokládá stanovení jednoznačných kritérií odlišujících jej od živnostenského podnikání. Neživnostenské podniky jsou zpravidla rodinné podniky a malá družstva mající často formu osobních společností, které obhospodařují půdu a jejichž živočišná produkce (v DJ) nepřekračuje v relaci k rozloze zemědělské půdy tyto limity:

- na prvních 20 ha maximálně	10 DJ
- na dalších 10 ha	7 DJ
- na dalších 10 ha	3 DJ
- na další rozlohu	1,5 DJ

Dále vyvstává otázka definice zemědělství a lesnictví oproti živnostem v těchto oblastech:

- jde-li o přikupování cizích výrobků za účelem jejich dalšího prodeje,
- jde-li o vedlejší zemědělské a lesní podniky (pily, lihovary, pískovny, šterkovny),
- jde-li o poskytování služeb pro zemědělce nebo nezemědělce (např. strojních prací),
- jde-li o opracovávání a zpracovávání výrobků zemědělství a lesnictví z vlastní produkce,
- jde-li o družstevní živočišnou výrobu,
- jde-li o obchodování s pozemky,
- jde-li o jezdecké provozy,
- jde-li o pronájem pokojů a bytů rekreantům.

U rodinných farem a kooperativ spadají pro zjednodušení živnostenské činnosti pohybující se v rámci určitého obratu pod zemědělství a lesnictví.

U útvarů jako jsou kapitálové společnosti a družstva jde z hlediska právní formy o živnostenské podniky i tehdy, když se věnují výlučně zemědělství a lesnictví. Přesto se vztahují i na společnosti, které se omezují na původně zemědělské činnosti, za uvedených předpokladů § 13 odst. 1 zákona o dani z příjmů (vazba živočišné produkce na půdní rozlohu) některé daňové úlevy.

Daňové předpisy, které tento přehled uvádí, mohly být uvedeny pouze schematicky, jejich konkrétní aplikace závisí na situaci daného podniku, a proto je třeba využít služeb daňových poradců.

Důležitá opatření strukturální politiky v SRN se provádějí v souladu se zásadami agrární politiky ES v rámci společného úkolu spolkového státu a jednotlivých zemí.

Zdokonalení struktury zemědělství a ochrany přírody

Cílem je zvýšení výkonnosti a konkurenceschopnosti německého zemědělství a zlepšení ochrany pobřeží, přičemž je nutno přihlížet k požadavkům na územní uspořádání, zemské plánování a ochranu zvířat.

Ideální představou o zemědělství SRN a ES je rozmanitá struktura s důrazem na farmářství, se zemědělskou a lesnickou produkcí orientovanou na zájmy spotřebitelů a ochranu životního prostředí. Rozmanitost podniků dává šanci, že se zemědělství dokáže pružně přizpůsobit měnícím se podmínkám a dbát ekologických požadavků.

Cíl zahrnuje celý svazek výpomocí ze strany státu, které mohou zemědělci v rámci svých vývojových koncepcí využít, aby obstáli na společném trhu (tab. II - tabulková část)

Po sjednocení stojí agrární politika státu před principiálně novým úkolem, neboť musí integrovat zemědělství v pěti nových spolkových zemích (po desetiletí jednostranně orientované na růst) do zemědělství ES, a to za složitých politických a ekonomických podmínek.

V popředí stimulace agrární struktury je obnova a modernizace rodinných farem, přičemž se mají poskytnout různým formám podnikání stejné vyhlídky; které formy podnikání se nakonec prosadí, rozhodne konkurence.

Pro společný úkol se každý rok sestavuje společný indikativní plán, na němž pracuje spolková vláda a 16 zemských vlád (jejich plánovací výbor PLANAK).

Na zásadách poskytovaných podpor pro rok 1992 se usnesl PLANAK 5. 12. 1991. Tento společně schválený rámcový plán provádějí jednotlivé země. Financování má zdroj zpravidla 60 % ze státních spolkových prostředků a 40 % ze zemských prostředků. Prostřednictvím rámcového plánu se stimulují jak opatření na nadpodnikové úrovni, tak podniková opatření. K příslušným nadpodnikovým opatřením patří zejména předběžné plánování struktury zemědělství, opatření týkající se pozemkových úprav, dobrovolné směny půdy, inovace vesnice a vodního režimu, jakož i opatření týkající se zlepšení struktury trhu.

Protože je provádění rámcového plánu úkolem spolkových zemí, vydávají jednotlivá prováděcí ustanovení se speciálními regulacemi pro každou ze spolkových zemí. Určují rovněž schvalovací úřady pro jednotlivá opatření, způsob podávání žádosti a jejího zpracování. V nových spolkových zemích to jsou zemědělské úřady, zčásti i zemské úřady, kdo podávají informace o zásadách stimulace, přijímají žádosti o subvenci a v rámci disponibilních finančních prostředků udělují povolení. V západní části Německa plní tyto úkoly zemědělské úřady nebo pobočky Zemědělské komory.

Mimo tato opatření, týkající se jednotlivých podniků, existují ještě opatření speciálního rámcového plánu, která byla schválena v červnu 1991 na hospodářský rok 1991/92 s roční platností. Do tohoto plánu patří prémie za ponechání půdy ladem, extenzifikační prémie a prémie poskytované na chov kojných krav. Tento plán je financován ze 70 % státem, z 30 % ze zemských prostředků.

SOCIÁLNÍ POLITIKA

Ve Spolkové republice Německo byl od jejího vzniku vybudován v rámci sociálního tržního hospodářství jeden z nejvýkonnějších systémů sociálního zabezpečení na světě. Opírá se o pilíře sociálního zabezpečení - nemocenského, důchodového, úrazového pojištění a pojištění pro případ nezaměstnanosti. K jeho přednostem patří i jeho vícečlánekové uspořádání.

Prvním členícím znakem je přiřazení různých druhů rizik speciálním pojistným odvětvím. Další členění uvnitř odvětví zabezpečuje co možná nejlepší přihlížení k potřebám různých sociálních skupin, což umožňuje vybudování a plynulý rozvoj svébytného systému pro samostatné farmáře a jejich rodiny.

Zcela jiným vývojem procházelo sociální zabezpečení v NDR, kde v souladu s centralisticky řízeným plánovaným hospodářstvím bylo i zde nahrazeno původně členěné a samosprávné sociální zabezpečení jednotným státním zabezpečením.

SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ V ZEMĚDĚLSTVÍ PŮVODNÍCH OBLASTÍ SRN

Svébytná agrární sociální politika zahrnuje mimo speciální opatření k sociální podpoře strukturální změny především finanční účast státu na profesionálním sociálním zabezpečení. Tento svébytný systém sociálního zabezpečení zemědělců a jejich rodin vykazuje oproti všeobecným systémům sociálního zabezpečení řadu zvláštních regulací. Patří k nim právo příspěvků a dávek, přizpůsobené specifickým zvláštnostem samostatných podnikatelů, protože podnikatelé ve všeobecných systémech nepatří zpravidla okruhu lidí, na něž se vztahuje pojistná povinnost. Tento speciální systém však sleduje především nejen sociálně politické, ale i agrárně a strukturálně politické cíle. A tyto cíle vysvětlují i zvláštní zásady financování. Značná finanční účast státu přihlíží nejen k nepříznivé a dále se zhoršující relaci mezi plátcem příspěvku a příjemcem dávek, ale i k agrárně a strukturálně politickým prvkům. Účast celostátních prostředků sleduje i cíl snížit sociálně daňové zatížení aktivních zemědělců a přispět tak ke zlepšení jejich příjmové situace. Značná část spolkových prostředků se používá od roku 1986 k odstranění rozdílů v zatížení podniků a tím k cílené podpoře příjmově slabých podniků.

V roce 1992 dává stát k dispozici pro agrární sociální politiku celkem 6,1 mld. DEM; spolufinancování agrárního sociálního zabezpečení snižuje břemeno příspěvků široce zabezpečeného zemědělce měsíčně o víc než 1 000 DEM.

Právní přizpůsobení na úseku sociálního zabezpečení osob činných v zemědělství probíhalo zásadně v rámci již nastíněných opatření. Vzhledem k právním odlišnostem a organizaci systému agrárně sociálního zabezpečení ve „staré“ oblasti spolkové republiky byly však nutné určité zvláštní regulace.

Vzhledem k existujícímu regionálnímu členění nositelů sociálního zabezpečení byl u zemědělského nemocenského a úrazového pojištění na základě smlouvy o sjednocení zřízen nový nositel (družstvo zemědělců z povolání a nemocenská pokladna pro oblast bývalé NDR se sídlem v Berlíně). Pro zahrádnictví byla rozšířena příslušnost družstva zahrádníků z povolání a příslušné nemocenské pokladny byly rozšířeny i na nové území.

Pokud jde o věcnou příslušnost agrárního sociálního zabezpečení, na území bývalé NDR platí - až na několik výjimek - od 1. ledna 1991 spolkové právo. Evidence členů mohla být prakticky uzavřena. I financování obou těchto pojištění převážně odpovídá financování na území „staré“ SRN. K agrárnímu úrazovému pojištění byla sice v roce 1991 ještě uplatňována úrazová dávka podle původního práva NDR, ale podle ustanovení smlouvy o sjednocení platí jenom jako záloha na dávku, kterou s konečnou platností stanoví v roce 1992 nově vytvořená samospráva (podle tohoto principu dávek se financují všechna družstva zemědělců, to znamená, že se přebytky nákladů v jednom roce převedou v následujícím roce na členy). Stejně jako na území „staré“ SRN bylo i zde sníženo finanční břemeno poskytnutím státních prostředků.

Tento příspěvek státu činil v roce 1991 40 mld. DEM. Navíc dal stát v roce 1991 k dispozici dalších 30 mld. DEM, které značně usnadnily vybudování zemědělského úrazového pojištění na území bývalé NDR. Pro rok 1992 se počítá se státními prostředky ve výši cca 52 mld. DEM. Zemědělské nemocenské pojištění je financováno na celém území spolkové republiky u aktivních pojištěnců výlučně formou příspěvků. Krytí deficitu nemocenského pojištění výměnkářů ze státních prostředků, jak s ním počítá zákon, má rovněž celostátní platnost, v současné době však zatím nemá na území bývalé NDR praktický význam. Zatím nemohlo být provedeno právní sjednocení na úseku starobního pojištění. V bývalé NDR byli všichni činní v zemědělství pojištěni v rámci zabezpečení, i když na nízké úrovni.

Aplikace spolkového práva by především předpokládala rozlišení, kdo je činný jako zaměstnanec (a spadá pod zákonné důchodové zabezpečení) a koho chápat jako samostatného podnikatele (který by spadal pod zvláštní systém starobní výpomoci pro zemědělce). Vzhledem k probíhajícímu procesu restrukturalizace zemědělství v bývalé NDR by tyto otázky rozlišení vyvolávaly značné problémy.

Navíc má starobní výpomoc pro zemědělce jen charakter dílčího zabezpečení a vyžaduje doplnění individuálními opatřeními. Podobná opatření nebyla pro zemědělce v bývalé NDR ani možná, ani nutná, takže by byly vznikly v zabezpečení

značné deficity. Konečně bylo nutno přihlédnout k tomu, že starobní výpomoc pro zemědělce vyžaduje podle názoru všech směřodatných politických sil reformu; aplikace na území bývalé NDR by tedy neměla smysl.

Proto bylo ve smlouvě o sloučení a zákonu o převodu rent (RÜG) zachováno pro všechny osoby zaměstnané a činné v zemědělství povinné pojištění v zákonném důchodovém zabezpečení, tito lidé tak nabývají v již tak dost obtížném adaptačním procesu pocit jistoty, pokud jde o jejich zabezpečení ve stáří; požívají všechny výhody spojené s převodem důchodového práva spolkové republiky.

O budoucím starobním zabezpečení samostatných zemědělců na území bývalé NDR se musí rozhodnout s konečnou platností v rámci připravované reformy starobní výpomoci pro zemědělce, na které se již intenzivně pracuje.

ZVLÁŠTNÍ OPATŘENÍ K SOCIÁLNÍMU PODPOŘENÍ STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY NA ÚZEMÍ BÝVALÉ NDR

Restrukturalizace zemědělství v nových spolkových zemích probíhá náhle a poměrně rychle. Před připojením NDR bylo zaměstnáno v zemědělských a lesnických podnicích cca 850 000 pracovních sil. Tento počet drasticky klesl, původní pracovní místa odpadají rychleji než nová vznikají. Protože je pro venkov bývalé NDR charakteristická zemědělská výroba, existovalo zde zatím málo alternativ zaměstnání. Na sociální ušnosť strukturální změny byla proto zaměřena výrazná pomoc. Patří k ní následující opatření:

- podpůrný pracovní zákon (AFG) umožňuje, že členství v družstvu nevyklučuje zaměstnání jako pracující ve mzdě. Tím bylo docíleno, že se platné možnosti zabezpečení podle tohoto zákona, jako např. podpory a příspěvky v zaměstnanosti, vztahují i na tyto osoby;
- v rámci téhož zákona byly zavedeny v zájmu odlehčení trhu pracovních sil přechodné starobní příspěvky. Toto opatření platí až do 30. 6. 1992. Minimální věk pro odchod do důchodu byl snížen z 57 na 55 let. Za všechny hospodářské oblasti celkem dostává víc než 700 000 lidí příspěvky před odchodem do důchodu (Vorruhestandleistungen), podíl příjemců přechodných starobních příspěvků (Altersübergangsgeld) a příspěvků před odchodem do důchodu, činných dříve v zemědělství, je asi poměrně vysoký;
- specifický problém představovalo sociální zabezpečení dříve samostatných farmářů na území bývalé NDR, kteří se vzhledem k restrukturalizaci museli vzdát své farmy. Za předpokladu, že byla jejich činnost jako samostatných farmářů již před 3. říjnem 1990 hlavním zdrojem jejich výdělků a že jí věnovali nejméně 18 pracovních hodin týdně, mohli tito farmáři pobírat příspěvky podle podpůrného pracovního zákona (AFG) - jako např. podpory a příspěvky v nezaměstnanosti a příspěvky před odchodem do důchodu;

- starší pracující v zemědělství mohou od 50. roku věku při odchodu ze zemědělství v souvislosti se strukturálními opatřeními získat adaptační výpomoc (Anpassungshilfe). Zásady platné pro „staré“ spolkové země byly modifikovány a aplikovány v nových spolkových zemích;
- nezaměstnaní mohou za určitých předpokladů získat přechodnou výpomoc v případě, že chtějí být činní jako samostatní farmáři a tato činnost jim zajistí postačující existenční bázi.

Navíc se spolková vláda usnesla na opatření nazvaném „Gemeinschaftswerk Aufschwung Ost“, podpoře rozvoje východoněmeckých oblastí poskytované po dobu dvou let 1991 a 1992. Objem prostředků činí 24 mld. DEM. Cílem tohoto programu je soustavná podpora investic a zajišťování pracovních míst v nových členských zemích. Těžištěm jsou komunální investice, opatření k zajištění pracovních příležitostí, podpora investic soukromých podnikatelů, regionální podpora ekonomického rozvoje, opatření na ochranu životního prostředí, bytová a městská výstavba, jakož i investice do dopravy a vysokého školství.

V rámci programu bylo (1991) jen na zajištění pracovních příležitostí na venkově dáno k dispozici 5,2 mld DEM. Především jde o propojení opatření k zajištění pracovních míst (AB-Massnahmen) s pracemi na zkvalitnění struktury zemědělství, které se soustředí na tyto oblasti:

- obnova a rozvoj venkova,
- nové pozemkové uspořádání,
- sanace škod na životním prostředí,
- péče o krajinu,
- turismus,
- péče o lesy a ochranu lesů,
- stavba zemědělských a lesních cest.

Tato opatření vytvářejí předpoklady pro komunální a hospodářské investice a vytvářejí tak základy pro trvalý hospodářský rozvoj.

Poznámky k přehledu zákonů sociálního zabezpečení (tab. III - tabulková část)

Výdělečně činné osoby jsou zákonným sociálním zabezpečením pojištěny pro případ měnících se životních situací. Na základě členěného systému sociálního zabezpečení existují však rozdíly v příslušnosti k jednotlivým odvětvím, druhu a rozsahu zabezpečení, jakož i druhu, formě a výši příspěvku.

Právní forma podniku je pro tyto rozlišovací znaky nepodstatná. Podnik jako takový sice může mít daňovou povinnost, může dostávat finanční výpomoci, daňové úlevy a subvence z veřejných zdrojů, nemůže však příslušet k sociálnímu zabezpečení (nemusí být chráněn před důsledky nemoci, stáří nebo úrazu). Sociální zabezpečení se tedy vždy týká jen jednotlivých osob zaměstnaných nebo činných v podniku, takže

se na více osob činných v jednom podniku mohou vztahovat značně rozdílné regulace. Podrobnější informace k otázkám systému sociálního zabezpečení poskytují úřady zemských rad a zemědělské zastupitelské instituce.

FORMY PODNIKÁNÍ V ZEMĚDĚLSTVÍ

Ve „starých“ zemích SRN je převažující formou jednotlivý rodinný podnik. V průběhu restrukturalizace vznikla řada nových rodinných hospodářství i v nových spolkových zemích. Pro organizaci zemědělských podniků přicházejí v úvahu i jiné právní formy, a to jak pro vlastníky půdy, tak pro podílníky na bývalých zemědělských výrobních družstvech (LPG), kteří se napříště hodlají věnovat zemědělství. Důležité je, aby si každý před rozhodnutím pro tu či onu právní formu vyžádal individuální poradu a zvážil všechny pro rozhodnutí důležité faktory, jako jsou likvidita, možnosti financování subvencí, daňová hlediska, ručení atd. Uvedeme nyní nejběžnější právní formy podnikání:

Podniky fyzických osob:

1. Jednotlivý podnik, rodinné farmy

Při této pro zemědělství typické formě je obchodní vedení podniku a prací v rukou majitele podniku, manželů nebo rodiny majitele. Principiálně mají svobodu rozhodování a jsou nezávislí. Riziko podnikatelské činnosti nesou v plném rozsahu (neomezené ručení za závazky), proto je jim ochotně poskytován úvěr na financování investic nebo na překonání kritických momentů v likviditě. Cílem podnikání je docilování trvalého zisku. Zisk představuje odměnu za práci rodinných příslušníků činných na farmě, za vložený vlastní kapitál a podnikatelské riziko. Může se spotřebovat, uspořít nebo investovat do podniku.

2. Osobní společnosti (menší kooperace)

Tato forma je zvláště vhodná pro menší kooperace, např. společnost otec - syn nebo strojní a provozní spolčenosti. Předpokládá mezi společníky vysoký stupeň důvěry a vyžaduje nejméně dva zakladatele; počet členů by měl být omezený, aby se zaručila pružnost jednání. Osobní společnosti se zakládají s tím, aby se lépe rozložilo podnikatelské riziko, zajistila likvidita a zvýšila schopnost přijímání úvěrů, posílila se pozice na trhu při nákupu provozních prostředků a prodeji výrobků a aby se připravilo pozdější dělení.

2.1 Občanskoprávní společnost (GbR)

je nejčastější formou, splňující většinu požadavků zemědělství. Typické znaky jsou mj.:

- společné obchodní vedení (konkrétně stanovené smlouvou),
- poměrné dělení zisku a ztrát (podle smlouvy),

- osobní (neomezené) ručení účastníků ze závazky společné a nerozdílné (proto velká důvěra při poskytování úvěru),
- plná účast na státních stimulačních opatřeních,
- zdanění stejné jako u normálního jednotlivého podniku,
- poměrně jednoduché zakládání a formulování smlouvy.

2.2 Komanditní společnost (KG)

představuje zvláštní formu osobní společnosti, zpravidla má větší počet společníků. Tyto rozlišujeme podle formy ručení a oprávnění k obchodnímu vedení společnosti. Komplementáři ručí neomezeně a jsou oprávněni k obchodnímu vedení podniku (aktivní společníci). Komanditisté ručí omezeně jako společníci podle investovaného kapitálu, stanoveného smlouvou, pravomoc se omezuje na informace a právo kontroly roční uzávěrky (pasivní společníci). U této právní formy je rozdělení zisku podle relací kapitálové účasti předepsáno. Komanditní společnost spojuje aspekty osobní společnosti (komplementáři jako plně ručící společníci s neomezenou při obchodním vedení společnosti pravomocí) s prvky kapitálové společnosti ve formě omezeně jednajících a ručících společníků (komanditistů).

Komanditní společnost a veřejná obchodní společnost (OHG) se převážně používají jako právní formy obchodního podnikání.

Podniky právnických osob:

1. Kapitálové společnosti

1.1 Společnost s ručením omezeným (GmbH).

Zákonnou bázi představuje zákon o společnosti s ručením omezeným. Důležitá ustanovení:

jeden nebo více zakladatelů, jedna notářsky ověřená smlouva a jeden zápis v obchodním rejstříku s uvedením názvu a sídla firmy a výše základního jmění (min. 50 000 DEM). Společnost musí mít alespoň jednoho jednatele společnosti (nemusí to být společník).

Přednost společnosti s ručením omezeným:

- omezení finančního ručení na jmění společnosti,
- velká pružnost v podnikání, protože je zastoupena jednatelem společnosti, resp. jednotek.

1.2 Akciová společnost (AG)

2. Zapsaná družstva (eG)

Základem je družstevní zákon. Důležité znaky:

- nejméně 7 zakládajících členů,
- schválení statutu a volba orgánů
- představenstvo: nejméně 2 členové (obchodní vedení)

- dozorčí rada: nejméně 3 členové (kontrola obchodního vedení)
- zápis v družstevním rejstříku
- povinnost kontroly činnosti podniku kontrol. svazem
- možnost změny členů
- ručení především jměním družstva; podle statutu ovšem možné širší ručení

Podíly zisku rozdělené mezi členy podléhají dani za příjmu, přičemž se přičítá jak korporační daň, tak daň z výnosu kapitálu.

*Z edice Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky Praha
Studie - materiály 1993, č. 5, 48 s.*

Opatření v daňové, strukturální a sociální oblasti zemědělství SRN - tabulková část

I. Daň v zemědělství a lesnictví SRN

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
1. Daň z příjmu						
1.1 Nezdanitelná částka podle § 13, odst. 3 zákona o dani z příjmu (EStG)	2 000 resp. 4 000 DEM (svobodní/ženatí) jako nezdanitelná částka příjmu ze zemědělství a lesnictví (dále jen ZaL). Vztahuje se na všechny daňové poplatníky a příjmy ze ZaL; nezdanitelná částka nesmí být vyšší než příjem ze ZaL a poskytuje se jen jednou. Překročí-li příjem bez zřetele na nezdanitelnou částku výši 50 000 DEM resp. 10 000 DEM (svobodní/ženatí), nezdanitelná částka odpadá.	•	•	•		
1.2 Daňová úleva podle § 34 ze zákona (EStG)	Sleva na dani až do výše 2 000 DEM z dlužné daně, pokud nebyl zisk ze ZaL stanoven podle průměrných sazeb (§ 13a) nebo odhadem zisku (§ 162 nařízení o odvodech AO) a nepřekračuje částku 50 000 DEM. Pokud překročí 50 000 DEM, snižuje se nezdanitelná částka postupně až na nulu v případě zisku ze ZaL ve výši 60 000 DEM.	•	•	•		
1.3 Nezdanitelné částky při prodeji nebo likvidaci podniku podle § 14, resp. § 16 a § 34 zákona (EStG)	Žádné zvláštní předpisy pro podniky ZaL, všeobecná regulace. Zisky z prodeje resp. likvidace zůstávají nezdaněné až do výše 30 000 DEM (v případě části podniku nebo podílu na provozním majetku poměrná částka). Dosáhne-li daňový poplatník věkové hranice 55 let a je-li trvale neschopný k výkonu povolání, zvyšuje se tato částka na 120 000 DEM. Zisky z prodeje nebo likvidace přesahující nezdanitelné částky se zdaňují polovinou průměrné daňové sazby.	•	•	•	•	•

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
1.4 Nezdanitelná částka při prodeji menších ZaL podniků a jejich likvidaci v zájmu zkvalitnění struktury podle § 14 odst. 1-3 zákona	Nezdanitelná částka ze zisku z prodeje, resp. likvidace se poskytuje do výše 90 000 DEM, pokud rozhodující hodnota hospodářství v daném momentu nepřekračuje částku 40 000 DEM. Příjem daňového poplatníka nesmí v daňovém období předcházejícím prodeji nebo likvidaci překročit 27 000 DEM, resp. 54 000 DEM (svobodní/ženatí).	•	•	•		
1.5 Nezdanitelná částka vyrovnání ustupujících dědiců podle § 14a odst. 4 zákona o dani z příjmu (EStG)	Nezdanitelná částka zisku z prodeje/odnětí jednotlivých ZaL pozemků na vyrovnání odstupujících dědiců činí 120 000 DEM. Příjem nesmí při plném vyčerpání nezdanitelné částky překročit výši 27 000 DEM, resp. 54 000 DEM (svobodní/ženatí). Při vyšším příjmu se nezdanitelná částka postupně snižuje až na nulu při dosažení příjmu 30 000, resp. 60 000 DEM.	•	•	•		
1.6 Nezdanitelná částka na úhradu starých dluhů podle § 14a odst. 5 zákona (EStG)	Nezdanitelná částka zisku z prodeje jednotlivých ZaL pozemků na úhradu starých provozních dluhů vzniklých před 1. 1. 1985 činí 90 000 DEM. Příjem nesmí překročit částku 27 000, resp. 54 000 DEM (svobodní/ženatí). V případě vyšších příjmů se nezdanitelná částka postupně snižuje až na nulu při dosažení příjmu 30 000 DEM, resp. 60 000 DEM.	•	•	•		
1.7 Vyrovnání ztrát v živočišné výrobě příjmy z jiných zdrojů podle § 15, odst. 4 zákona (EStG)	Ztráty z živnostensky provozované živočišné výroby se nesmí zúčtovat s příjmy z živnostenského provozu (podniku) ani s příjmy z jiných zdrojů. Platí to i pro převod ztrát podle § 10d zákona. Podle § 10d zákona o dani z příjmu (EStG) lze však zúčtovat ztráty se zisky z obou předchozích a pozdějších daňových období.	•	•	•		

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
1.8 Rezervy na reinvestice při prodeji určitých součástí zařízení kapitálu podle § 6b/6c zákona a stati 28 směrnic spolkové daně (KStR)	Zvýhodněny jsou zisky vznikající při prodeji následujících hospodářských statků zařízení kapitálu: - půda, - porosty nebo investice na a v půdě, pokud jsou součástí ZaL provozního kapitálu - budovy, opotřebovatelné mobilní hosp. statky s běžnou provozní užitnou dobou minimálně 25 let, - živý inventář zařízení kapitálu podniků ZaL v souvislosti se změnou orientace podniku. Rezerva může být vytvořena v hosp. roce zřízení a je třeba ji zrušit do konce 4. roku, u budov 6. roku. Korporace, jejichž činnost se omezuje na ZaL, mohou uplatňovat § 6b zákona (EStG) u zařízení kapitálu ZaL pro zisky z prodeje porostů nebo investic v půdě včetně příslušné půdy, jedná se spíše o základní než o pořízovací kapitál.	•	•	•	•	•
1.9 Investiční rezerva v preferovaných oblastech podle § 6 zákona o preferovaných oblastech	Platí výlučně pro oblast bývalé NDR a západní Berlín a není omezena jen na zemědělství a lesnictví. Rezerva snižující zdanitelný zisk se může tvořit do výše, v jaké se budou pravděpodobně uplatňovat mimořádné odpisy podle § 4, odst. 1 zákona o preferovaných oblastech. Rezerva se smí uplatňovat jen u hosp. statků, které patří k zařízení kapitálu podniku v preferované oblasti a jejich pořízení, resp. výroba byly zahájeny před 1. 1. 1992. Tvorba rezervy je naposled možná pro hosp. rok, končící po 30. 12. 1991. Rezervu nutno rozpustit při zvýšení zisku a v rozsahu, v jakém se požadují mimořádné odpisy podle § 4, odst. 1 zákona o preferovaných oblastech u investic dokončených před 1. 1. 1993, nejpozději však do konce prvního hosp. roku končícího po 30. 12. 1992.	•	•	•	•	•

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
1.10 Mimořádné odpisy a odpočty u mobilních a imobilních hosp. statků ZaL. zařizovacího kapitálu podle §§ 76/78 prováděcího nařízení k zákonu o dani ze zisku (EStDV) a st. 38 směrnice spol. daně (KStR)	U mobilních statků činí 50 %, u imobilních 30 % pořizovacích nákladů (rozložených na 3 hospodářské roky). Zemědělci a lesníci, jejichž zisk se stanoví podle průměrných sazeb, mohou odečíst od zisku v pořizovacím roce u mobilních hosp. statků 25 %, u imobilních 15 % pořizovacích nákladů, nejvýše však 4 000 DEM (§ 78 prov. nařízení). Nevztahuje se na korporace, tato daňová zvýhodnění končí hospodářským rokem 1991/92.	•	•	•	•	•
1.11 Mimořádné odpisy a odpočty ze zisku u hosp. statků základního kapitálu v preferované oblasti podle § 4 a § 5 zákona o prefer. oblastech	Platí pouze pro území bývalé NDR a západní Berlín a nejsou omezena na zemědělství a lesnictví. V prvních pěti letech po pořízení lze uplatnit až 50 % nákladů vzniklých v souvislosti s pořízením, resp. výrobou hosp. statků zařizovacího kapitálu jako daně snižující položku. Zemědělci a lesníci, jejichž zisk se stanoví podle průměrných sazeb, mohou odečíst od zisku 25 % nákladů vzniklých v pořizovacím roce, nejvýše však 4 000 DEM (§ 5 zák.). Ustanovení platí pro hosp. statky pořízené po 31. 12. 1990 a před 1. 1. 1995. Mimořádné odpisy lze uplatnit naposled v hospodářském roce končícím po 30. 12. 1994.	•	•	•	•	•
1.12 Investiční příspěvek na mobilní hosp. statky zařizovacího kapitálu v preferované oblasti podle zákona o invest. příspěvcích 1991 (InvZuG)	Platí jen pro preferovanou oblast a není omezena na ZaL. Vztahuje se na nové mobilní statky, které jsou po pořízení, resp. výrobě nejméně 3 roky součástí zařizovacího kapitálu podniku v preferované oblasti a nepoužívají se k soukromým účelům z více než 10 %. Příspěvek činí od 1. 1. 1991 do 30. 6. 1992 12 % a od 1. 7. 1992 do 31. 12. 1994 8 % pořizovacích nákladů.	•	•	•	•	•

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
1.13 Paušál daně ze mzdy u výpomocných prac. sil v ZaL podle 40a, odst. 3 zákona o dani z příjmu (EStG)	Pomocné síly musí být zaměstnány výlučně typickými ZaL pracemi. Pomocné síly smí být využívány jen případ od případu na předem určené práce přechodného charakteru. U pomocných sil nesmí jít o kvalifikované ZaL síly. Pracovní mzda nesmí překročit 18 DEM/hod. Zaměstnavatel může v případě výpomocných prací upustit od předkládání výkazu daně ze mzdy a uplatňovat paušální sazbu ve výši 15 % mzdy. Jde-li o pomocné práce v podnicích ZaL podle 13, odst. 1, č. 1 (EStG), snižuje se paušální sazba na 3 % mzdy.	•	•	•	•	•
1.14 Přikupování cizích výrobků podle stati 135, odst. 1 a 4 směrnice pro daň z příjmu (EStR)	Pokud trvalé a soustavné přikupování cizích výrobků (daňově škodlivé přikupování), měřeno kupní hodnotou, nepřesahuje 30 % obrátu, zůstává podnik z hlediska daně z příjmu podnikem ZaL. Daňově škodlivé přikupování znamená, že výrobky představují bezprostředně předmět obchodu.	•	•	•		
1.15 Vedlejší zemědělské a lesnické podniky podle stati 135, odst. 5 směrnice pro daň z příjmu (EStR)	V podstatě se rozlišují vedlejší podniky zpracující vlastní výrobky a podniky těžební (těžba surovin, např. písku pro vlastní spotřebu); tyto podniky slouží hlavnímu provozu a nepředstavují samostatné živnostenské podniky (celý provoz je z hlediska daně z příjmu chápán jako ZaL podnik).	•	•	•		
1.16 Služby zemědělství a lesnictví podle stati 135, odst. 6 směrnice pro daň z příjmu (EStR)	Přenechává-li podnik ZaL za úhradu své hospod. prostředky třetím osobám nebo poskytuje-li jim za úhradu služby, nejde o živnostenskou činnost potud, pokud jsou tyto hosp. prostředky používány mimo vlastní využití v zemědělském a lesnickém podniku výlučně pro jiné ZaL podniky a příjmy	•	•	•		

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
1.16 pokračování	z nich nepřesahují jednu třetinu celkového obrátu ZaL podniku. Spadají sem i činnosti prováděné pro nezemědělce v rámci krajinné péče, pokud příjmy podniků z této činnosti nepřekročí 20 000 DEM. Nevztahuje se na péči o ohraničené, speciálním účelům sloužící plochy (např. golfová hřiště).					
2. Spolková daň						
2.1 Podle § 1 zákona o spolkové dani (KStG) podléhají této dani	Kapitálové společnosti (např. akciové spol., s.r.o.), živnostenská a hospodářská družstva, jiné právnické osoby soukromoprávního charakteru, jakož i instituce, sdružení a nadace, které nejsou právnickou osobou.				•	•
2.2 Osvobození od spolkové daně	Spojení zemědělců za výrobními účely - včetně společné živočišné výroby - ve formě družstva nebo sdružení, provozující výlučně ZaL, mají v roce založení a dalších devíti daňových obdobích nárok na nezdaněnou částku až do výše 30 000 DEM. Těžební dřevařská a podobná družstva podléhají spolkové dani jedině tehdy, mají-li v držení nebo pachtu živnostenský podnik. Protože se příjmy zdaňují přímo u členů, jsou tato reálná sdružení chápána z daňového hlediska jako osobní společnosti. Příjmy jsou chápány jako příjmy ze ZaL a zjišťují se jednotně a zvlášť podle § 180 daňového řádu. Živnostenská a hospodářská družstva a sdružení, jejichž činnost je omezena na poskytování služeb ZaL podnikům (např. strojní a poradenské služby), nepodléhají spolkové dani.					•

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
2.3 Daňové sazby	U nerozděleného příjmu je daňová sazba 50 %. Pro určité korporace (sdružení, instituce, nadace soukromoprávního charakteru) platí snížená daňová sazba 45 %. U rozdělených zisků je daňová sazba 36 %. Základem pro výměr je rozdělený zisk před odečtením spolkové daně. Břemeno rozdělení se přičítá k povinnosti daně z příjmu společníka nebo člena družstva.					
3. Živnostenská daň 3.1 Daňová povinnost	Živnostenská daň se nevztahuje na osobu, ale předmětem zdanění je živnostenský podnik. Vzhledem k právní formě jsou kapitálové společnosti (jako AS, s.r.o.) a živnostenská a hospodářská družstva vždy živnostenskými podniky. Platí i pro komanditní společnosti (Co KG). Pokud se na ně nevztahuje osvobození (3.2), podléhají tyto formy podnikání zásadně živnostenské dani. Základem zdanění je výnos živnosti (zisk živnostenského podniku podle předpisů zákona o dani z příjmu (EStG) nebo zákona o spolkové dani (KStG) a kapitál živnosti (opírající se o jednotnou cenu modifikovanou o přičítané a odčitatelné položky).				•	•
3.2 Osvobození od živnostenské daně	Od živnostenské daně jsou osvobozena živnostenská a hospodářská družstva a sdružení, jejichž činnost se omezuje na služby pro ZaL a na zpracovávání a zhodnocování výrobků vlastních zemědělských a lesnických výrobků členů. Od živnostenské daně jsou osvobozeny společnosti, jejichž členové jsou chápáni jako podnikatelé (spolupodnikatelé),	•	•	•		•

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
3.2 pokračování	jakož i živnostenská a hospodářská družstva, pokud tyto společnosti provozují společnou živočišnou výrobu ve smyslu § 51 a zákona. Totéž platí pro živnostenská a hospodářská družstva a sdružení, jejichž činnost se omezuje na provoz ZaL, pokud členové přenechávají družstvu nebo sdružení k použití půdu nebo budovy potřebné k obhospodařování půdy. Úlevy se vztahují na právnické nástupce zemědělských výrobních družstev (LPG), s právní formou družstva v období 1992 a 1993, ostatní právní nástupci jednotných výrobních družstev jsou povinni již od 1. 1. 1993 platit daň podle výnosu živnosti. Na daň ze živnosteneckého kapitálu se daňové osvobození vztahuje v oblasti bývalé NDR do roku 1994.					
3.3 Částky osvobozené od živnostenecké daně.	Výnos ze živnosti se snižuje v případě živnostensky činných podniků jednotlivců a osobních společností o částku 36 000 DEM, nepodléhající dani, od 1. 1. 1993 o částku ve výši 48 000 DEM, přičemž je výše daně odstupňovaná (maximálně však do výše výnosu živnosti). Pro kapitál živnosti je stanovena částka nepodléhající zdanění ve výši 120 000 DEM (nejvýše však do výše kapitálu živnosti).	•	•	•		
		•	•	•	•	•
4. Daň z obrátu	Svým účinkem všeobecná spotřební daň vztahující se na zboží a služby. Uplatňuje ji podnikatel a v konečném výsledku hradí spotřebitel.					

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
4.1 Průměrné sazby pro zemědělské a lesnické podniky (Zal) § 24 zákona o dani z obratu (UStG)	U daně z obratu platí pro zemědělství zjednodušený postup zdanění podle průměrné sazby. Daňové sazby kalkulované zemědělskými podniky za dodávky se stanoví paušálně podle průměrných sazeb a jejich výše odpovídá dani z obratu placené za koupené zboží, takže v podstatě nevzniká vůči finančnímu úřadu žádná daňová povinnost. Na základě žádosti lze na dobu nejméně pěti let upustit od zdaňování podle průměrných sazeb a může se použít paušální zdanění, řídící se všeobecnými předpisy zákona o dani z obratu. V tomto případě se zaplacená daň z obratu a obdržená daň porovnají. Buď vznikne jako saldo kladný rozdíl, který se odvede finančnímu úřadu, nebo záporný, který finanční úřad uhradí. Žádost o tento způsob zdanění má smysl v případě, jestliže očekávaná obdržená (předem uhrazená daň) je vyšší než očekávané břemeno daně z obratu. Dochází k tomu často u větších investičních záměrů. Z hlediska právní formy živnostenské podniky (např. kapitálové společnosti, živnostenská a hospodářská družstva) jsou z průměrné sazby zdanění vyloučeny. Zemědělská výrobní družstva v oblasti bývalé NDR mohla až do 31. 12. 1991 přechodně použít zdanění podle průměrných sazeb. Paušální sazba činí 14 %. U většiny zemědělských produktů je třeba v tomto případě uvažovat sníženou sazbu 7 %. Od 1. 1. 1993 se tato daňová sazba zvyšuje o 1 bod na 15 %. Paušál předzdanění potom činí pro zemědělství 8,5 %. Snížená daňová sazba pro zemědělské výrobky zůstává nezměněna.	•	•	•		

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
4.2 Příjmové vyrovnání prostřednictvím daně z obratu (§ 24a zákona o dani z obratu ÚStG) 1991	Příjmové vyrovnání prostřednictvím daně z obratu v ZaL podle § 24a zákona o dani z obratu 1991 (ÚStG) (regulace 3 %) pozbylo platnosti rokem 1991.					
5. Daně závislé na hodnotě jednotky						
5.1 Pozemková daň A (pro pozemky používané podle § 2 č. 1 zákona o pozemkové dani pro účely ZaL (GrStG))	Při zdaňování se přihlíží pouze ke klasifikačnímu zařazení pozemkového vlastnictví; pozemky hodnocené jako ZaL vlastnictví farem, osobních společností a živnostenských podniků dle právní formy podléhají tedy pozemkové dani A.	•	•	•	•	•
5.1.1 Osvobození od pozemkové daně v případě kulturních objektů a parků (§ 32 GrStG)	Pozemková daň vztahující se na pozemkové vlastnictví nebo jeho části, jehož zachování je z důvodů památkové péče nebo ochrany přírody předmětem veřejného zájmu, se neuplatňuje, pokud jsou dosažené příjmy a jiná aktiva (hrubý výnos) nižší než roční náklady (§ 32, odst. 1 pozemkového zákona GrStG).	•	•	•	•	•
5.1.2 Osvobození od pozemkové daně vztahující se na ZaL podniky z důvodu výrazného snížení výnosů (§ 33 zákona GrStG)	ZaL podnikům se zčásti promíjí pozemková daň, dojde-li k nezaviněnému značnému snížení výnosů (pro sucho nebo záplavy apod.). Za značné snížení výnosů se považuje snížení normálního hrubého výnosu o víc než 20 %. Podrobnosti a specifiky týkající se lesnictví viz stať 39 směrnice k pozemkové dani (GrStR). Pozemková daň bude snížena ve výši procentní sazby, odpovídající 4/5 procentní	•	•	•		

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
5.1.2 pokračování	sazby snížení výnosu. Je-li hrubý výnos prokazatelně snížen např. o 30 %, bude daň snížena o 24 %. Obdobný výnos platí i pro zastavěné pozemky.					
5.2 Daň z majetku (pro majetek ZaL podle § 114, odst. 3 zákona o hodnocení (BewG), resp. § 19, odst. 1 téhož zákona	Daň z majetku se vztahuje v plné výši na jednotlivce a kapitálové společnosti (s.r.o., AS apod.) a na živnostenská a hospodářská družstva. U osobních společností platí daň z majetku zúčastnění v poměru svých podílů. Daň z majetku se vztahuje na veškerý majetek. Tento majetek se vypočítá jako suma všech druhů majetku oceněných jednotnou cenou plus cena ostatního majetku mínus odčitatelné dluhy a odčitatelná břemena (např. závazky vůči výměnkům, odstupujícím dědicům, břemena související s ochranou památek).	•	•	•	•	•
5.2.1 Základy zvýhodněného zdanění majetku	Při stanovení daně z majetku se ZaL majetek a provozní pozemky (živnostenského podniku), hodnocené jako ZaL majetek oceňují cenou jednotky, podle cenových relací k 1. 1. 1964. Naproti tomu se základní prostředky a pozemky podniků, hodnocených jako základní jmění, vychází ze základu 140 % z ceny jednotky v r. 1964. Jako náhradu běžného přebytku provozních příjmů mohou majitelé ZaL podniků odečíst od hrubého kapitálu 1/18 ekonomické hodnoty podniku; u majitelů vedoucích účetnictví lze místo toho odečíst na žádost prokázaný přebytek běžných provozních příjmů nad běžnými provozními příjmy, pokud byl použit ke splacení dluhů (§ 118, odst. 1, č. 3 zákona o hodnocení - BewG). Při stanovení hodnoty celkového jmění	•	•	•	•	•

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
5.2.1 pokračování	nelze odečíst dluhy a břemena, pokud souvisejí s živnostenským podnikem (§ 118, odst. 1, č. 1 zákona o hodnocení - BewG), protože se k nim přihlíží již v ceně jednotky živnostenského podniku (§ 103, odst. 1 zákona o hodnocení - BewG).					
5.2.2 Osvobození od daně z majetku na území bývalé SRN	Od daně z majetku jsou osvobozena živnostenská a hospodářská družstva a sdružení (zpracovatelská, služby), jestliže se jejich činnost omezuje na členy a spadá do oblasti ZaL (strojí, poradenské organizace, dodavatelsko-odběratelské organizace apod.). Na území bývalé NDR se za léta 1991 - 1994 všeobecně upouští od vybírání daně z majetku.					•
5.2.3 Částky nepodléhající zdanění z majetku	Fyzickým osobám, na které se vztahuje zdanění v plné výši, se povoluje nezdanitelná částka 70 000 DEM, v případě manželů 140 000 DEM. Pokud se zdanění vztahuje i na děti, nepodléhá zdanění další částka 70 000 DEM na jedno dítě. Překročili daňový poplatník určitou věkovou hranici (60 resp. 65 let), je-li invalidní nebo je-li jeho celkové jmění menší než 150 000 DEM (u manželů 300 000 DEM) poskytují se další úlevy. Korporace podléhající plnému zdanění (např. s.r.o., AS) mohou uplatňovat u celkového jmění nezdanitelnou částku do 20 000 DEM. Živnostenským a hospodářským družstvům, provozujícím ZaL (nevztahuje se na odbytové a zpracovatelské organizace), do nichž vložili členové ke společnému užívání pozemky a budovy, se poskytuje po 10 let nezdanitelná částka ve výši 100 000 DEM. Čisté kapitálové účasti jsou z toho vyňaty.	•	•	•	•	•

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
5.2.4 Daňová sazba	Daňová sazba činí u fyzických osob 0,5 %. U právnických osob činí daňová sazba 0,6 %. Na kapitálové společnosti (s.r.o., AS apod.) se vztahuje dvojitý zdanění jak společnosti, tak majitelů.					
5.3 Dědická a darovací daň u ZaL majetku podle § 10, odst. 1 zákona o dědické dani (ErbStG)	Dědické a darovací dani podléhá bezplatné převedení majetkových hodnot na fyzické a právnické osoby. U ostatního majetku podniku (majetku živnostenských podniků a svobodných povolání), jakož i ostatního majetku se vychází z cenových relací v době dědění nebo darování. Zbývající majetek podniku se oceňuje parciální cenou. Spořitelní vklady a dobropisy se oceňují nominální hodnotou, cenné papíry kurzovní hodnotou, nároky na životní pojištění odkupní hodnotou, u rent kapitálovou hodnotou. Závazky plynoucí z pozůstalosti jsou od zjištěného majetku odčitatelné pokud, pokud ekonomicky souvisejí s dědictvím podléhajícím dědické dani (např. převzetí podnikových dluhů). Naproti tomu užívací práva, příslušející jiným osobám než nabyvateli (např. manželovi zůstavitele), nejsou jako dědické závazky odčitatelné. Totéž platí pro závazky týkající se rent nebo jiných opakujících se plateb ve prospěch manžela (manželky) zůstavitele. Proto nelze odečítat ani závazek výměnku v zemědělství.					
5.3.1 Jedná se o cenu jednotky nebo jednotkovou cenu, ale ne o jednotnou cenu.	Při stanovení dědické a darovací daně se ZaL majetek oceňuje cenou jednotky, základní prostředky a pozemky podniku (živnostenského podniku) 140 % ceny jednotky (§ 121 A zákona o hodnocení - BewG). Jako základ se při-	•	•			

Druh daně a předpis	Podstatný obsah	Právní forma				
		jednotlivé podniky	obč. práv. sdružení	komanditní společnost	s.r.o.	družstvo
5.3.1 pokračování	tom používá cena jednotky, platná v období předcházejícím období v zniku daňové povinnosti (§ 12, odst. 2 zákona o dědické dani - ErbStG).					
5.3.2 Osvobození od dědické a darovací daně (nezdanitelné částky)	Daňová povinnost se vztahuje na bezplatně získané jmění po odečtení určitých nezdanitelných částek (např. 250 000 DEM u manželů, 90 000 DEM na dítě plus nezdanitelné zvláštní zaopatřovací příspěvky v případě úmrtí zůstavitele). Po uplynutí 10 let od jejich poskytnutí může být nezdanitelná částka znovu uplatňována (viz §§ 13–16 zákona o dědické dani). Nezdanitelný obnos se snižuje s klesajícím stupněm příbuznosti.	•	•	•	•	•
5.3.3 Daňová sazba	Podle stupně příbuznosti a výše dědictví se pohybuje daňová sazba mezi 30 % a 70 % hodnoty získaného jmění podléhajícího zdanění (§ 15 zákona o dědické dani). Patří-li k majetku nabytému dědictvím majetek podniku nebo ZaL majetek, povoluje se nabyvateli nezúročný odklad dědické daně, pokud o něj požádá, až na dobu 7 let, je-li to nutné pro zachování podniku (§ 28, odst. 1 zákona o dědické dani - ErbStG).					
6. Daň z motorových vozidel (§ 13, č. 7 zákona o dani z motorových vozidel KraftStG)	Od 1. 1. 1991 platí pro celou SRN jednotné daňové zákonodárství pro motorová vozidla. Traktory (mimo tahače s návěsem), speciální motorová vozidla, přívěsy k traktorům (mimo sedlové) jsou, pokud slouží výlučně k provádění zemědělských prací, osvobozeny od daně. U nákladních automobilů platí regulace pouze pro speciální motorová vozidla pro ZaL s odpovídajícím záznamem v technickém průkazu (např. mlékárenské cisternové vozy).					

II. Subvencování strukturální politiky

Podpůrný program Cíl	Druh, rozsah a výše podpory	Kooperace
1. Program subencování podnikových investic (EFP) (omezuje se na „staré“ spolkové země Podpora podnikových investic na: - zkvalitnění výroby a přechod na jinou výrobu - snížení výrobních nákladů, zlepšení pracovních podmínek, úsporu energie - přímý prodej a prodej v rekreačních oblastech - zkvalitnění ochrany životního prostředí a ochrany zvířat - pořízení strojů s orientací na rostlinnou výrobu odpovídající ekologickým požadavkům - zlepšení přírodních podmínek rostlinné výroby Podporu lze získat i na - náklady na plány zlepšení provozu - poplatky hrazené architektům, inženýrům a stavebnímu doзору	- příspěvek na splácení úroků; zlevnění úroku o 4 % (ve znevýhodněných oblastech o 6 %) na půjčky kapitálového trhu do výše - 143 000 DEM/ZU - 286 000 DEM/podnik - alternativně může být pro celou zemi jednotlivě poskytnut příspěvek na nemovitosti ve výši 20 % (resp. 30 %) stimulovatelných výdajů, u ostatních investic do výše 14 % (resp. 21 %) těchto údajů - veřejné půjčky (1% úrok, 3,5% splácení) na budovy a stavby až do 180 000 DEM/podnik - příspěvky na živočišnou výrobu pastvinářského typu až do výše 30 000 DEM/podnik - startovací příspěvek při vysídlení až do výše 70 000 DEM - příplatky k poplatkům za dozor podle výše objemu stavebních investic - příspěvek do 60 % na výsadbu ochranných rostlin a jiné objekty odpovídající charakteru krajiny - vlastní úhrady v hotovosti i bezhotovostní musí činit 10 % objemu investic, na něž se může vztahovat podpora	Osobní spol. (např. občansko-právní - GbR). Farmář musí splňovat dané předpoklady. Je žadatelem a zvýhodněný. V rámci kooperace mohou plnou podporu získat nejvýše tři farmáři; tím jsou určeny dále uvedené částky. Kooperace jako taková nemůže být žadatelem ani zvýhodněným. - 850 000 DEM koop. - 540 000 DEM/koop. - 90 000 DEM/koop. Za určitých předpokladů mohou být právnické osoby (např. s.r.o.) podporovány jako individuální farma.

Podpůrný program Cíl	Druh, rozsah a výše podpory	Kooperace
2. Obnova a modernizace farem jako hlavního zdroje příjmů (omezeno na nové spol. země) Podpora invest. opatření sloužících k obnově nebo modernizaci rod. farem, trvalé stabilizaci nebo zvýšení příjmů majitele. Tomu slouží podpora provozních investic ke zvýšení konkurenceschopnosti, úspoře energie, rekreaci a ochraně přírody a fauny. Podpora se může vztahovat i na první pořízení strojů a zařízení, určitého živého inventáře a investic do ochrany přírody a zvířat; nákladů na pořízení plánu obnovy a modernizace.	- Startovací výpomoc: požizovatelé pod 55 let mohou získat jako jednorázový příspěvek výpomoc vázanou na investice do výše 23 000 DEM/podnik. - Příspěvky na úroky: zlevnění úroků o 5 % (6 % ve zvýhodněných oblastech) u půjček kapitálového trhu na stimul. investice do - 329 000 DEM/ZU - 400 000 DEM/podnik nebo místo zlevnění úroku příspěvek až do - 25 % (resp. 35 %) na nemovité investice - 20 % (resp. 30 %) na ostatní investice. Zlevnění úroku u nemovitostí až do 20 let, u všech ostatních investic do 10 let. - Veřejné půjčky (1% úrok, 2% splácení) na budovy a stavební zařízení - obnovy až do 160 000 DEM/podnik - modernizace do 50 000 DEM/podnik. V jednotlivých odůvodněných případech možné zvýšení veř. půjčky u obnovy až na 400 000 DEM/podnik, u modernizace na 130 000 DEM/podnik. - Příspěvek při obnově na investice do živočišné výroby (pasevctví) do 50 000 DEM. - Příspěvek na dozor podle výše objemu stavební investice. - Příspěvek do výše 60 % úměrných nákladů na vypracování plánu obnovy, resp. modernizace. - Příspěvek do výše 60 % pro ochranné výsadby a jiné pro krajinu vhodné akce. - Ručitelství (ručení) do maximální výše 80 % úrokově zlevněné kapitálové zápůjčky.	Osobní společnosti (např. OGD) - do 70 500 DEM/koop. - do 12 000 000 DEM/koop. - do 480 000 DEM/koop. - do 150 000 DEM/koop - do 120 000 DEM/koop. při obnově, resp. do 390 000 DEM/koop. při modernizaci Právnícké osoby (např. s.r.o.), církevní a jiné dobročinné organizace mohou získat podporu stejně jako jednotlivé podniky.

Podpůrný program Cíl	Druh, rozsah a výše podpory (platí pouze pro právnické osoby a osobní společnosti)	Kooperace
3. Poskytování výpomocí na restrukturalizaci zeměd. podniků a nově zakládané farmy ve formě právnických osob a osobních společností (omezeno na nové spolkové země) S cílem podpory restrukturalizace bývalých LPG a zakládání zemědělských podniků ve formě zapsaných družstev, kapitálových a osobních společností, provozujících zemědělství zaměřené na přímé využití půdy na bázi vlastnictví podniků nebo jeho členů, resp. podílníků, se poskytují podpory na podnikové investice, náklady sanačního plánu a plánu rozvoje a dozor. K těmto podnik. investicím patří racionalizační investice zvyšující produktivitu práce a snižující výrobní náklady a zlepšující podmínky pro kvalitní životní prostředí a ochranu zvířat.	- Příspěvky na úroky poskytují se na dobu 20 let u nemovitostí a 10 let v případě ostatních investic ve výši 5 % (ve zvýhodněných oblastech 6 %) až na 90 % objemu půjčky na kapitálovém trhu, určené na investice, na něž se vztahuje podpora, tento objem investic nesmí překročit - 143 000 DEM/AK - 3 500 DEM/podnik. - Hotovostní a nehotovostní podíl z vlastních zdrojů musí činit 10 % objemu investic. - Příspěvky: za určitých předpokladů může být poskytnut příspěvek na založení nového podniku až do výše 25 % nákladů (max. 100 000 DEM). - Poskytnutí úhrady za dozor formou příspěvku v případě objemu investic nad 200 000 DEM, odstupňovaného podle tohoto objemu. - Příspěvek na 60 % přiměřených nákladů na vypracování sanačního plánu a plánu rozvoje. - Příspěvek až do výše 60 % na výsadbu ochranných rostlin a jiných objektů v souladu s charakterem krajiny. - Záruky maximálně do výše 80 % půjčky kapitálového trhu se zlevněným úrokem.	

Podpůrný program Cíl	Druh, rozsah a výše podpory Jednotlivý podnik	Kooperace
4. Agrární úvěrový program (AKP) Podpora podnikových investic na zkvalitnění a změnu výroby, snížení výrobních nákladů a usnadnění práce, úsporu energie, přímý prodej, v oblasti rekreace a investice na obytné budovy. Dále investice na zlepšení životního prostředí a ochranu zvířat. Podpora se může poskytnout i na úhradu prací architektů a inženýrů. V nových spolkových zemích navíc investice na obnovu vedlejšího výrobního podniku a nutné první pořízení strojů, zařízení a určitého živého inventáře a na obnovení vinic.	- Příplatky na úrok zlevnění úroku až do 3 % (ve zvýhodněných oblastech 5 %) u půjček kapitálového trhu do výše 143 000 DEM/ZU a podnik. - Příspěvek až do výše 60 % na výsadbu ochranných rostlin a jiných objektů v souladu s charakterem krajiny. - V nových spolkových zemích příplatky až do 40 % podporovaného objemu investic, které nepřesahují 30 000 DEM. - V nových spolkových zemích mohou země převzít poměrné záruky až do 80 % půjček kapitálového trhu se zlevněným úrokem. - Vlastní hotovostní a bezhotovostní úhrada musí činit 10 % objemu investic, na něž se podpora vztahuje.	Právnícké osoby (např. s.r.o., zapsaná družstva) mohou za určitých předpokladů dostat podporu jako jednotlivé podniky.
5. Investiční výpomoci na úsporu energie a přechod na jiné nositele energie (omezeno na „staré“ spolkové země) Ve výrobní sféře může být poskytnuta podpora na investice do tepelných izolací (stavebních a technických) a regulační techniky ve vytápěných provozních budovách. Stejně možno poskytnout podporu na zařízení na zpětné získávání energie a její získávání z biomasy, na větrné a vodní elektrárny, přechod z topného oleje na dálkové vytápění, spalování biomasy a u zasklených objektů na plyn a uhlí.	Příspěvek - jednorázový příspěvek až do výše 20 % objemu podporovaných investic, omezený na 143 000 DEM/AK a 250 000 DEM/podnik - tato možnost odpadá, pokud se požaduje výpomoc na jiné opatření k úspoře energie a přechodu na jiné nositele energie.	Právnícké osoby (např. s.r.o., zapsaná družstva) mohou za určitých předpokladů dostat podporu jako jednotlivý podnik.

Podpůrný program Cíl	Druh, rozsah a výše podpory Jednotlivý podnik	Kooperace
6. Podpora na opatření k úspoře energie a přechodu na jiné nositele (omezeno na nové spolkové země) V zájmu podpory úspory energie, přechodu na jiné nositele energie, využívání alternativních a úsporných druhů energie (zlepšení a ochrana životního prostředí; žádné zvýšení produkce jako důsledek) se stimulují investice - do stavebních a technických opatření, tepelné izolace a regulační techniky a na modernizaci vytápění ve výrobní sféře, - na systém zpětného získávání energie, čerpadla, zařízení na využití sluneční, větrné energie, biomasy a investice do obnovy malých vodních elektráren. Dále se podporuje přechod od hnědého uhlí na jiné z hlediska životního prostředí přijatelnější nositele energie a zabudování ochranných filtračních zařízení do stávajících zařízení na přeměnu energie.	- Příspěvek na objem investic, na něž se vztahuje podpora, se poskytuje u investic do max. 3,5 mil. DEM/podnik příspěvek - do 40 % u zařízení na využití sluneční, větrné energie a energie z biomasy a na obnovu malých vodních elektráren a - do 30 % na všechna ostatní opatření. Vlastní hotovostní a nehotovostní podíl musí být nejméně 10 %. Současné poskytnutí pomoci podle 2, 3 a 4 je možné; celkový objem podporovaných investic nesmí ovšem překročit částku 3,5 mil. DEM.	Právnícké osoby (např. občanskoprávní společnosti, komanditní společnosti) mohou dostat podporu jako jednotlivý podnik.

Podpůrný program Cíl	Druh, rozsah a výše podpory Jednotlivý podnik	Kooperace
7. Podpora mladých zemědělců 7.1 Prémie pro mladé zemědělce zakládající první vlastní farmu. Zemědělci (mladší 40 let) mohou získat na žádost v prvních 5 letech podporu, pokud je farma hlavním zdrojem příjmu. 7.2. Příspěvek na úrok	Příspěvek - ve formě jednorázového příspěvku až od výše 15 000 DEM (předpoklad: v podniku musí být provedeny investice minimálně ve výši 35 000 DEM), - v nových spolkových zemích omezeno na mladé zemědělce, kteří nezískali startovací výpomoc. Příspěvek na úrok - v rámci programu sub 1 (EFP) a programu obnovy a modernizace se poskytují navíc ke zlevnění úroku z půjčky kapitálového trhu příspěvky do 5 % nebo se poskytuje o 1 % vyšší zlevnění úroku, - v rámci programu sub 4 (AKP) se poskytuje o 1 % vyšší zlevnění úroku z půjčky kapitálového trhu.	U osobních společností (např. občanskoprávních, komanditních) zakládaných mladými zemědělci formou plné fúze může být poskytnuta prémie až třem. Platí zásadně uvedené sub 1, 2 a 4.
8. Podpora zemědělských podniků s nepříznivými produkčními podmínkami 8.1 Vyrovnávací příspěvek v pevně stanovených oblastech Německa s nepříznivými produkčními podmínkami (horských oblastech, znevýhodněných agrárních zónách, malých oblastech). V nových spolkových zemích nahrazuje dosavadní příspěvky tohoto druhu.	V oblastech s nepříznivými produkčními podmínkami činí příspěvek ročně 55–240 DEM na VDJ, resp. ha (výjimečně do 286 DEM). Výši příspěvku stanoví země.	Pro právnické osoby a osobní společnosti platí totéž co pro jednotlivé podniky.

Podpůrný program Cíl	Druh, rozsah a výše podpory Jednotlivý podnik	Kooperace
8.2 Podpora investic Podpora podnikových investic (1–4) se ve znevýhodněných oblastech zvyšuje.	- Příspěvky na úroky. V oblastech s nepříznivými produkčními podmínkami se poskytuje sub 1 uvedené zlevnění úroků až o 6 % nebo zvýšené příspěvky. Zlevnění úroku uvedené sub 2 v programu obnovy činí zde až 6 %. Zlevnění úroku uvedené sub 3 v programu restrukturalizace činí zde až 6 %. Zlevnění úroku uvedené sub 4 v programu zemědělského úvěru činí až 5 %.	Platí regulace sub 1 - 4.
9. Investice do lesnictví - Podpora přípravných prací, prvního zalesnění, péče o mladý porost, změny v případě špatně umístěných a nevýnosných porostů, zkvalitnění struktury mladých porostů, separace lesů a pastvin, výsadby ochranných porostů a remízků. - Podpora opatření prováděných na základě škod, nově vzniklých na lesních porostech, půdního a melioračního hnojení, zkvalitnění struktury mladých porostů (možná opakovaná) a znovuzalesnění v případě porostů předčasně pokácených pro poškození.	- Podpora formou jednorázového příspěvku. - Podpora až do výše 80 % nákladů (při zadání prací) se může poskytnout na práce provedené majitelem podniku, jeho rodinnými příslušníky a pracovními silami, pokud se na tyto práce vztahuje. - Podpora do výše 80 % tržní ceny se může poskytnout na věcné výkony příjemce. - Podpora se může poskytnout na prokázané náklady; země mohou stanovit paušální sazby. - Příspěvek na náklady činí - až 80 % na přípravné práce - až 85 % v závislosti na druhové struktuře porostu u ochranných porostů, na zalesnění a znovuzalesnění apod. - až do 80 % při hnojení - až do 40 % u investic v rámci jiných opatření lesního hospodářství	Osobní společnosti a právnické osoby mohou za určitých okolností získat podporu (např. fúze).

Podpůrný program Cíl	Druh, rozsah a výše podpory Jednotlivý podnik	Kooperace
10. Stavba lesních cest V soukromých lesích a lesích patřícím korporacím se poskytuje podpora na přípravné práce, výstavbu, resp. zpevnění dosud nezpevněných nebo jen nedostatečně zpevněných lesních cest.	Poskytuje se jednorázový příspěvek. Do nákladů, na něž se vztahuje podpora, možno v určitém rozsahu zahrnout i vlastní a věcné výkony příjemce. Příspěvek se poskytuje až do 70 % výše nákladů.	Vztahuje se na veřejnoprávní organizace, lesnická sdružení ve smyslu spolkového les. zákona a země jako nositele záměru.
11. Prémie na první zalesnění Poskytuje se na vyrovnání ztrát na příjmech v důsledku prvního zalesnění původně orných půd (nevztahuje se na krátkodobá opatření).	- Prémie se poskytuje formou ročních příspěvků. Činí až 500 DEM/ha a rok po dobu až do 20 let po prvním zalesnění. - Poskytuje-li se na prvně zalesňovanou plochu současně podpora na základě programu ponechání půdy ladem, snižuje se premie na nejvýše 120 DEM. - Nevztahuje se na příjemce podpory podle zákona ukončení zemědělské činnosti.	Právnícké osoby hospodařící na zemědělském a lesnickém podniku a sledující bezprostředně církevní, obecně prospěšné a dobročinné účely.
12. Adaptační výpomoc pro starší pracující v zemědělství V průběhu adaptace na trh nebo v důsledku propouštění starších pracujících v zemědělství v souvislosti se zaváděním racionálnějších pracovních postupů se poskytuje adaptační výpomoc.	- Pracující v zemědělství dostane měsíční adaptační výpomoc, dosáhl-li v době odchodu z podniku 50 let věku, nemá jinou další rentu, je nezaměstnaný nebo přijme práci mimo zemědělství. - Měsíční adaptační výpomoc činí v případě nezaměstnanosti až 500 DEM (v nových spolkových zemích do 300 DEM), při činnosti mimo zemědělství za splnění určitých předpokladů až 200 DEM (v nových spolkových zemích až 120 DEM).	Nezávisí na formě podniku.

Podpůrný program Cíl	Druh, rozsah a výše podpory Jednotlivý podnik	Kooperace
13. Výpomoc při reorganizaci podniku Zemědělcům, kteří reorganizují podnik přechodem na pracovní méně náročnou produkci, se může poskytnout výpomoc na vyškolení umožňující jim další možnost výdělků.	- Výpomoc činí měsíčně 850 DEM, v nových spolkových zemích činí 510 DEM. Zvyšuje se o 150 DEM na každé dítě, v nových spolkových zemích o 90 DEM. - Zemědělcům, kteří v době podání žádosti jsou zemědělskými podnikateli ve smyslu § 1, odst. 3 nebo 3a zákona o starobní výpomoci pro zemědělce (GAL) a § 2, odst. 1, č. 1 a odst. 2 a 3 druhého zákona a nemocenském pojištění zemědělců (KVLG 1989), se poskytuje výpomoc.	

III. Zákony sociálního zabezpečení

Regulace zákonů sociálního zabezpečení	Podstatný obsah	Právní forma
1. Starobní pojištění 1.1 Okruh pojištěných osob 1.2 Příslušnost	a) Zásadně se povinnost starobního pojištění vztahuje na všechny pracující ve mzdě nebo zaměstnané při výchově k povolání. Za určitých předpokladů je možné svobodné rozhodování nebo zproštění od pojišťovací a příspěvkové povinnosti. Rovněž je možnost dobrovolného pokračování v pojištění. b) Pro zemědělce na dřívějším území SRN existuje svébytný systém (starobní výpomoc pro zemědělce); pojištěná povinnost se vztahuje na podnikatele, jejichž podnik má určitou velikost (existenční základna cca 4 ha). c) V rámci tohoto zvláštního systému mohou být pojištěni i spolupodnikatelé, společníci nebo členové právnických osob. Předpoklady: - žádný pracovní vztah zakládající povinnost starobního pojištění (platí a); tedy činnost v podniku mající typ podnikatelské činnosti, - příp. vklad zemědělské půdy v rozsahu „existenční“ základny, kterou dříve alespoň rok obhospodařoval sám. d) Zvláštní regulace pro oblast bývalé NDR: Na zemědělce (jednotlivé a spolupodnikatele) se zatím nadále vztahuje zákonné starobní pojištění. a) Pro pracující ve mzdě: Zákonné starobní pojištění (zemské pojišťovny, příp. Spolková zaměstnanecká pojišťovna)	Platí pro všechny pracující nezávisle na právní formě podniku. Má zpravidla význam jen pro rodinnou farmu. Může přicházet v úvahu pro všechny právní formy, předpoklady nutno ověřovat případ od případu (tj. u jednotlivých osob, nikoli podniků). Platí pro všechny právní formy. Individuální zemědělské podnikatele a další činnosti v zaměstnaneckém poměru mimo zemědělství. Jinak, pokud činnost nezakládá členství v Zemědělské starobní výpomoci.

Regulace zákonů sociálního zabezpečení	Podstatný obsah	Právní forma
1.2 pokračování	b) Pro zemědělce, jsou-li předpoklady, i pro spolupodnikatele: Zemědělská starobní pokladna. c) Zvláštní regulace pro území bývalé NDR: Zákonné starobní pojištění (GRV).	Splňuje-li daná osoba předpoklady. Nezávisle na statutu jedné osoby.
1.3 Nárok na dávky	Při splnění příslušných předpokladů přicházejí v úvahu tyto nároky: Zákonné starobní pojištění: - renty z titulu neschopnosti výkonu povolání a pro stáří, renty pozůstalým, - příspěvky na léčebnou a profesní rehabilitaci, - příspěvky na výchovu dětí, - příspěvky k nemocenskému pojištění důchodců, - při dobrovolném pojištění zpravidla nelze požadovat rentu z titulu neschopnosti výkonu v povolání. Starobní výpomoc pro zemědělce: - příspěvky na léčebnou rehabilitaci, - starobní důchod pro invaliditu a stáří a příspěvky pozůstalým, - pomoc v podniku a domácnosti, - příspěvek na pojistné.	Podle příslušnosti k pojištění v jednotlivých případech. Podle příslušnosti k pojištění v jednotlivých případech.
1.4 Příspěvky	a) Zákonné starobní pojištění: Příspěvek se stanoví v procentech prac. příjmu (v současné době 17,7 %). U zaměstnaných ve mzdě hradí polovinu zaměstnavatel. b) Starobní výpomoc pro zemědělce: stanoví se jednotná částka (1992: 269 DEM měsíčně).	Podle příslušnosti k pojištění v jednotlivých případech. Podle příslušnosti k pojištění v jednotlivých případech.
1.5 Spolkové státní prostředky	a) Zákonné starobní pojištění: stát se podílí na výdajích starobního pojištění příspěvkem ve výši cca 20 %.	Dílčí financování systému bez individuálního vztahu k jednotlivým pojištěncům.

Regulace zákonů sociálního zabezpečení	Podstatný obsah	Právní forma
1.5. pokračování	b) Starobní výpomoc pro zemědělce: - stát se podílí příspěvkem ve výši 77,5 % nákladů na starobní důchod - podle individuální příjmové situace může být k jednotné částce poskytnut příspěvek ve výši 58 až 243 DEM měsíčně ze státních prostředků.	Dílčí financování systému bez individuálního vztahu k jednotlivým pojištěncům. Úleva poskytnutá navíc v jednotlivých případech v závislosti na individuální příjmové situaci.
2. Zákonné nemocenské pojištění (GKV) 2.1 Okruh pojištěných osob	a) Všichni pracující ve mzdě nebo činní při výchově k povolání podléhají zásadně pojišťovací povinnosti nemocenského pojištění (GKV). b) Na zemědělce (podnikatele) se vztahuje jak ve starých, tak nových spolkových zemích povinnost zemědělského nemocenského pojištění, pokud se na ně nevztahuje nemocenské pojištění pro pracující, které je tomuto nadřazené. Členy zemědělského nemocenského pojištění jsou mj.: - zemědělský podnikatelé, pro něž je tato činnost hlavním zdrojem příjmu („existenční základna“ - jako u starobní výpomoci pro zemědělce), - zemědělský podnikatelé, jejichž podnik nepřekračuje „existenční základnu“ o víc než polovinu a jejich ostatní příjem nebo mzda nepřesahují určitou částku. Za zemědělce se považují i spolupodnikatelé, společníci a členové právnické osoby, splňují-li požadavky pro starobní výpomoc zemědělců; v nových spolkových zemích se počítá i doba členství v družstvu jako samostatné hospodaření.	Platí pro všechny zaměstnance nezávisle na právní formě podnikání. Má význam jen pro farmy. Může přicházet v úvahu pro všechny právní formy, předpoklady nutno ověřovat případ od případu (tj. u jednotlivých osob).

Regulace zákonů sociálního zabezpečení	Podstatný obsah	Právní forma
2.2 Příslušnost 2.3 Nárok na výplaty	a) Pro pracující: všeobecné zákonné nemocenské pojištění (místní, podniková, cechovní nebo náhradní pokladna) b) Zemědělci s hlavní výdělečnou činností v zemědělství: zemědělská nemocenská pojišťovna, pokud nemá jiné povinné pojištění přednost, c) U zemědělských podniků ve formě osobních společností nebo právnických osob je pro spolupodnikatele zpravidla příslušná rovněž zemědělská nemocenská pojišťovna, pokud neexistují jiná pojištění mající přednost. Řídí se příslušností k pojištění a podle plnění předpokladů; v úvahu přicházejí tyto nároky: všeobecné zákonné nemocenské pojištění: - příspěvky na prevenci, včasné rozpoznání a léčení, - příspěvky v nemoci, - příspěvky na ošetření v těžkých případech, příspěvky v těhotenství a mateřství, v případě úmrtí, zemědělské nemocenské pojištění (LKV): - místo příspěvku v nemoci se vyplácí výpomoc pro provoz podniku a domácnosti, jejíž výše závisí na stanovených sazbách, - jinak jako v případě všeobecného nemocenského pojištění.	I při činnosti v zemědělském podniku pojištění ve všeobecném pojištění. Význam jen pro farmy, pokud neexistuje další nezemědělský pracovní poměr. Může přicházet v úvahu pro všechny právní formy; předpoklady nutno ověřovat případ od případu podle zaměstnaných činných osob, nikoli podniků. V jednotlivých případech závisí na příslušnosti k pojištění. V jednotlivých případech závisí na příslušnosti k pojištění.

Regulace zákonů sociálního zabezpečení	Podstatný obsah	Právní forma
2.4 Příspěvky 2.5 Spolkové státní prostředky	a) Všeobecné nemocenské pojištění: příspěvek v procentech podle mzdy (příjmu), z něhož polovinu hradí zaměstnavatel. b) Zemědělské nemocenské pojištění: samospráva pokladny stanoví příspěvkové třídy (max. 10). Měřítkem pro zařazení je ekonomická hodnota podniku nebo potřeba pracovních sil (zčásti i hodnota pozemků). U osobních a právnických společností se příspěvek spolupodnikatelů pojištěných u pokladny stanoví podle výše jejich podílu na podniku. a) Všeobecné nemocenské pojištění: na všeobecné zákonné nemocenské pojištění (GKV) neposkytuje stát příspěvky. Nekryté náklady nemocenského pojištění důchodců nesou aktivní pojištěnci. b) Zemědělské nemocenské pojištění: v zemědělském nemocenském pojištění přejímá stát výdaje spojené s výplatami pojištěných výměnkářů, nekryté příspěvky; poskytuje rovněž příplatky k příspěvkům soukromě pojištěných výměnkářů.	V jednotlivých případech závisí na příslušnosti k pojištění. V jednotlivých případech závisí na příslušnosti k pojištění. Na financování deficitu nemocenského pojištění důchodců se podílí každý pojištěnec ve stejné výši prostřednictvím příspěvkové sazby. Aktivní pojištěnci nepřispívají na financování deficitu nemocenského pokladny výměnkářů.
3. Zákonné úrazové pojištění 3.1 Okruh pojištěných osob	Na základě pracovního, služebního nebo učebního poměru jsou pojištěni všichni zaměstnaní, jakož i podnikatelé, pokud jsou členy zemědělského profes. družstva - LBG (i osoby jen přechodně činné).	Pojistná ochrana všech výdělečně činných nezávisle na právní formě podniku. Od 1. 1. 1992 se vztahuje výslovně i na osoby v podnikatelských funkcích v osobních a kapitálových společnostech a zapsaných družstvech.

Regulace zákonů sociálního zabezpečení	Podstatný obsah	Právní forma
3.2 Příslušnost	Zákonné úrazové pojištění se dělí na tři odvětví (všeobecné, zemědělské a námořní) a dále ještě podle oborů a zčásti i regionálně. Pro osoby činné v zemědělství existuje 19 regionálních zemědělských profes. družstev a jedno pro zahradnictví. Na celém území SRN existuje téměř naprostá právní jednotna.	Platí pro všechny pojištěnce/členy.
3.3 Nárok na výplaty	Po vzniku úrazového případu přicházejí v úvahu tyto výplaty: - na léčebnou a profes. rehabilitaci, - úrazové příspěvky, příspěvky při přechodu na jinou činnost, na pomoc v provozu podniku nebo domácnosti, - na opravu nebo nové protézy, - úrazová renta, - příspěvek v případě úmrtí, renty pozůstalým. Na území bývalé NDR platí některá zvláštní, resp. přechodná ustanovení.	Platí pro všechny pojištěnce/členy.
3.4 Členství	Členem je každý podnikatel, tj. každý, na jehož účet jde provoz podniku. Právní forma je nepodstatná. Členství se řídí profesionální a regionální příslušností.	Členství třeba zde odlišit od pojištěných osob.
3.5 Příspěvky	Zákonné úrazové pojištění se financuje z příspěvků, tj. přebytky výdajů se v následujícím roce převádějí na členy. Příspěvky hradí podnikatel (člen) (existuje dělení mezi zaměstnavatele a zaměstnance).	Platí pro všechny právní formy.
3.6 Státní prostředky	Zemědělské úrazové pojištění dostává jako jediné odvětví úrazového pojištění státní příspěvky, které se rozdělují podle vydání a příjmů na jednotlivá zemědělská profes. družstva (DBG). Dobropisem státních prostředků se každému členu snižuje jeho příspěvek stejným procentem.	Platí pro všechny právní formy.

Regulace zákonů sociálního zabezpečení	Podstatný obsah	Právní forma
4. Pojištění v nezaměstnanosti 4.1 Okruh pojištěných osob 4.2 Nárok na výplaty 4.3 Příspěvky	Pojištění se vztahuje výlučně na pracující, pokud jsou zaměstnání nejméně 18 hodin týdně za mzdu. Samostatní podnikatelé (rodinný podnik) se do okruhu pojištěných nezahrnují. Spolupodnikatelé, společníci a členové osobní společnosti nebo právnické osoby mají povinnost pojištění v nezaměstnanosti, pokud má jejich činnost převážný charakter práce ve mzdě, tj. pokud nemají značný vliv na řízení podniku a jsou zaměstnání jako zaměstnanci. Jde-li převážně o zaměstnavatele či zaměstnance, o tom rozhodují vztahy v podniku (smlouvy, výše podílů, druhy pen. odměny, oprávnění k vydávání příkazů apod.). V případě spojení několika podnikatelů se stejnými pravomocemi se vychází zpravidla z vlastností zaměstnavatele. Pro všechny pojištěnce existují zásadně tyto formy: - výplaty v případě nezaměstnanosti (příspěvky v nezaměstnanosti, výpomoc v nezaměstnanosti), - účast na opatřeních k zajištění práce, - příspěvky v případě práce na zkrácenou pracovní dobu, - příspěvky na delší vzdělávání a přeškolení, - příspěvky na profes. rehabilitaci. Příspěvky na pojištění v nezaměstnanosti hradí z poloviny zaměstnavatel, z poloviny zaměstnanec.	Platí pro všechny právní formy. Pro jednotlivé podniky prakticky bez významu, pokud nezaměstnávají cizí pracovní síly. Platí pro všechny právní formy. Na zemědělského podnikatele se zpravidla nevztahují žádné nároky. Platí pro všechny právní formy. Pro jednotlivé podniky je regulace nevýznamná, pokud nezaměstnávají cizí pracovní síly.

AGROEKONOMIKA

Odborný časopis **AGROEKONOMIKA** obsahuje v čísle 5/1994 tyto články:

Základní principy zemědělské politiky

Žitný, J. – Mlynarovič, A. – Denko, J.: Ekonomické výsledky poľnohospodárskych podnikov na Slovensku v roku 1993

Jassinger, A.: Základné faktory úspechu či neúspechu podnikania

Malejčík, A.: Zásady finančného odmeňovania pracovníkov vnútropodnikových útvarov

Fritzová, M.: Bankrot nebo vyrovnání?

Vojtěch, V.: Problematika podpory zemědělství v mezinárodních komparacích

Bečvářová, V.: Přístup ke kapitálu a zkušenosti s fungováním garancí úvěrů do zemědělství

Bača, J.: Opotrebenie investičného majetku a jeho vyjadrenie

Seifertová, E.: Zemědělské pojištění na komerční bázi

Vadovičová, E.: Systém tvorby ochranných sústav hospodárenia v záujme ekologizácie

Sedmnáctý Světový kongres Společnosti pro vědy a umění

Praha se stane ve dnech 26. až 29. června 1994 již podruhé dějištěm Světového kongresu Společnosti pro vědy a umění. V pořadí sedmnáctý kongres je pořádán ve spolupráci s Radou českých vědeckých společností a pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla. Patronací nad kongresem převzala Akademie věd České republiky, České vysoké učení technické v Praze, Univerzita Karlova v Praze, Masarykova univerzita v Brně a Univerzita Palackého v Olomouci. Mottem kongresu je příspěvek Čechů a Slováků ke světové kultuře.

Kongres je rozdělen do 32 sekcí: historie; muzikologie a hudební historie; umění, historie umění; literární historie a kritika; literatura; lingvistika, literární věda, informační věda; judaica; náboženství; filozofie, estetika, etika; mezinárodní vztahy; stát, právo a politika; ekonomie, ekonometrie, management; vědní politika; psychologie, sociologie; antropologie; sociální činnost; etnografie; historie vědy; výchova a vzdělávání; medicína a zdravotnictví; astronomie; matematika, fyzika; chemie; geologie; biologie, fyziologie, genetika; farmakologie; ekologie; zemědělství a potravinářství; lesnictví; technika; doprava. Příspěvky budou zaměřeny na historický vývoj, současný stav i perspektivy jednotlivých oborů z pohledu Čechů a Slováků žijících v zahraničí i odborníků domácích - z vysokých škol, vědeckých a výzkumných ústavů a ústředních orgánů. Jednacímí jazyky budou angličtina, čeština a slovenština.

Slavnostní zahájení kongresu se uskuteční v Dvořákově síni Rudolfiny, pracovní jednání v areálu ČVUT v Praze-Dejvicích. Kongres je doprovázen řadou společenských a kulturních akcí. Je pořádán v týdnu, který předchází Vsesokolskému sletu v Praze.

Součástí kongresu bude Konference lesnické sekce, kterou pořádá Národní lesnický komitét pod záštitou Společnosti pro vědy a umění se sídlem ve Washingtonu, Rady vědeckých společností v Praze, Odvětví lesního hospodářství Ministerstva zemědělství České republiky a Sekce ochrany přírody a krajiny Ministerstva životního prostředí České republiky.

Jednací část konference se uskuteční v pondělí 27. června na Strojní fakultě ČVUT v Praze-Dejvicích. Na jednání naváže dvoudenní exkurze (28. a 29. června) do Voděradských bučin, Žďárských vrchů, Školního lesního podniku (Masarykův les) a arboreta Vysoké školy zemědělské v Brně.

Bližší informace získáte na těchto adresách:

o Světovém kongresu Společnosti pro vědy a umění:

Rada vědeckých společností České republiky, Národní 3, 111 42 Praha 1,
tel. 242 405 30, 242 203 84, fax 242 405 31, 242 209 44

o Konferenci lesnické sekce:

Sekretariát Národního lesnického komitétu (ing. B. Vinš),

Žabovřeská 210, 156 00 Praha 5, tel. 798 33 96 nebo 286 22 07, fax 231 28 36

OBSAH – CONTENTS

S t r y j a n Y.: Czech local development: Is there room for cooperative solution? – Český lokální vývoj: existuje zde prostor pro družstevní řešení? .	433
J e n í č e k V.: Rozvojové země a zemědělství – Developing countries and agriculture	441
N ě m e c J.: Příspěvek k využití obnovitelných zdrojů energie rostlinného původu – Contribution to the exploitation on the renewable energy resource of plant origin	457
K o l l á r D.: Úloha objektivních ukazovatelů v priestorovom správaní vidieckeho obyvateľstva – The role of the objective features in the spatial behaviour of rural inhabitants	467

INFORMACE – INFORMATION

Institute of tropical and subtropical agriculture of University Agriculture Prague	487
--	-----

PŘÍLOHA – SUPPLEMENT

Opatření v daňové, strukturální a sociální oblasti zemědělství SRN	495
--	-----

UPOZORNĚNÍ PRO ODBĚRATELE

Od letošního roku vyřizuje veškeré služby spojené s distribucí časopisu
Zemědělská ekonomika vydavatel - Ústav zemědělských a potravinářských
informací Praha.

Objednávky na předplatné posílejte na adresu:

Ústav zemědělských a potravinářských informací
referát odbytu
Slezská 7
120 56 Praha 2

Časopis Zemědělská ekonomika publikuje autorské vědecké state s agrární tematikou z oblasti ekonomiky, managementu, informatiky, ekologie, sociálně-ekonomické a sociologické. Od roku 1993 zabezpečuje kontinuálně problematiku dosiaľ uverejňovanú v časopise Sociologie a zemědělství.

Široké tematické spektrum zahŕňa prakticky celú sféru agrobiznisu, t.j. ekonomickú problematiku dodávateľských inputových sfér pre poľnohospodárstvo a potravinársky priemysel, sociálno-ekonomickú problematiku a sociológiu poľnohospodárstva a vidieka, až po ekonomiku výživy obyvateľstva.

Rovina a poňatie naznačených okruhov môže byť rôznorodé: makroekonomické, mezzoregionálne, podnikové, analytické, syntetické, komparačné, faktorové, atď.

Rovnako početné rubriky „Diskusia“, „Informácie“, „Zo zahraničia“, „Recenzia“, „Prílohy“ poskytujú autorom pestrú možnosť uplatnenia.

State sa publikujú v českom, slovenskom alebo anglickom jazyku.

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA ● Vydává Česká akademie zemědělských věd a Slovenská akadémia pôdohospodárskych vied - Ústav zemědělských a potravinářských informací ● Vychází měsíčně ● Redaktorka: mgr. Alena Rottová ● Redakce: Slezská 7, 120 56 Praha 2, telefon 02/25 75 41 ● Sazba: Studio DOMINO - ing. Jakub Černý, Popovice 144, 267 01 Dvůr Králové, tel.: 031 1/22959 ● Tisk: ÚZPI Praha ● © Ústav zemědělských a potravinářských informací, Praha 1994

Rozšiřuje Ústav zemědělských a potravinářských informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2